

2005

Raporta/Rapport

Sámi Instituhtta - 30 jagi

Nordisk Samisk Institutt - 30 år

Nordisk Samisk Institutt
Pohjoismainen Saamelaisinstituutti
Nordiskt Samiskt Institut
Norræn Sama-stofnun
Nordic Sami Institute

Čujuhus/Adresse: Bredbuktnesv. 50, NO-9520 Guovdageaidnu-Kautokeino
Telefuvdna/Telefon: + 47 78 48 80 00
Fákša/Faks: + 47 78 48 80 30
Šleadgaboasta/E-mail: info@nsi.no
Ruovttusiidu/Webside: www.nsi.no

Sámi Instituhtta (SI) vuodđuduvvui 1973:s. SI lea iešheanalaš davviriikkalaš ásahus mii lea laktojuvvon Sámi Allaskuvlii. Instituhta ulbmil lea dutkama bokte nannet ja ovdánahttit sámegiela, sámi kultuvrra ja servodateallima buotsámi perspektiivvas. Instituhta doaimmaid váldoruhtadeaddji lea Davviriikkaid Ministtárráđđi.

Nordisk Samisk Institutt (NSI) ble etablert i 1973. NSI er en selvstendig nordisk institusjon tilknyttet Sámi allaskuvla/Samisk høgskole. Instituttet har som formål gjennom forskning å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv sett i et allsamisk perspektiv. Virksomheten finansieres hovedsakelig av Nordisk Ministerråd.

Nordic Sami Institute (NSI) was established in 1973. NSI is a nordic institution connected to Sámi allaskuvla/Sami University College. NSI's purpose is through research to strengthen and develop sami language, culture and social life. Nordic Council of Ministers finances the main part of the activity.

Rapport

Namma/Tittel: Sámi Instituhtta – 30 jagi /Nordisk Samisk Institutt – 30 år
Olggoža hábmen/Omslagsdesign: Johan Isak Siri
Buot govat/Alle bilder: Sámi Instituhtta /Nordisk Samisk Institutt
Deaddilan/Trykk: Fagtrykk Alta AS, Alta

Raporta/Rapport

Sámi Instituhtta – 30 jagi

Raporta Sámi Instituhtta 30-jagi ávvudeamis 28.10.2004

Nordisk Samisk Institutt – 30 år

**Rapport fra markeringen av
Nordisk Samisk Institutts 30-års jubileum 28.10.2004**

OVDASÁTNI

Golggotmánu 28. b. 2004:s ávvudii Sámi Instituhtta 30 jagi historjjás. Ávvodoallu álggahuvvui seminárain mas gehččojuvvui áiggi dáfus sihke maŋos- ja ovddosguvlui, ja loahpahuvvui ávvomállásiiguin. Seminára lágiduvvui Sámedikki semináralanjas Kárášjogas, ja sámedikkeviessu attiige dan dáfus árvvolaš birrasa dollui. Ávvodollui oassálaste sámedikkepresideanttat Pekka Aikio ja Sven-Roald Nystø. Ruota Sámedikki stivrajođiheaddji, Lars-Anders Baer, ovddastii doaluin Sámi parlamentáralaš ráđi. Norgga ráđdehusa ovddastii stáhtačalli Ellen Inga O. Hætta. Sin oassálastima min doaluide atnit mii politihkalaš buorredáhtolašvuoda gežuhussan.

Oallugat sii geain lea leamašan guovddáš mearkašupmi instituhta álggaheapmái ja ovdáneapmái oassálaste maiddái ávvodollui. Dát guoská earenoamážit SI ovddeš stivrajođiheddjiide, jođiheddjiide/direktevraide ja dutkiide. Golmmas sis, ovddeš ossodathoavddat ja dutkit Alf Isak Keskitalo ja Samuli Aikio ja ovddeš direktvevra ja seniordutki Johan Klemet Hætta Kalstad, serve dieđuiguin instituhta historjjá birra mii almmuhuvvo dán raporttas.

Dán oktavuodas lea maiddái lunddolaš namuhit Davviriikkaid Ministtarráđi, man ovddastii ráđdeaddi Alf Rasmussen ávvudoaluin. Ministtarráđdi lei min eadneorganisašuvdna jagi 2005 rádjái, ja das lea ain stuora mearkašupmi instituhttii ekonomalaččat ja stivrui oassálastimiin. Háliidan dán oktavuodas giitit Davviriikkaid Ministtarráđi go sii nu positiivvalaččat ja čorges vugiiguin leat hálddašan iežas bajimus ovddasvástádusa badjel 30 jagi.

Boahhteáigge geahčasteami osiid válldiiga ovdan rektor Mai Britt Utsi Sámi allaskuvllas, man oassin instituhtta lea dál, ja ossodatdirektevra Rolf Larsen Oahpahus- ja dutkandepartemeanttas, mii maŋgil oktiioorganiserema allaskuvllain maiddái lea SI departemeanta. Sámiráđi ovddastii Aile Jávo, ja min ruovttusuohkana, Guovdageainnu, ovddastii várresátnejođiheaddji Aslak Anders P. Tornensis.

Dollui oassálaste maiddái mánggat ásašusat maidguin instituhtta ovttasbargá ja lea ovttasbargan mánggaid jagiid, ja mat nu leat váikkuhan instituhta dutkandoaimmaide. Midjiide lei illudahtti go nu oallugat háliide oassálastit ávvudollui. Bealísteamet áigut ain oččodit buori ovttasbarggu sámi dutkamii buorin.

Semináras ja ávvomállásiid áigge bukte mánggas dearvuodaid instituhttii, mat leat mielde dán raporttas, ja adde ávvoskeanĵkkaid. Dáinnalágiin adde mánggas sisdoalu ávvodollui ja čáppa skeanĵkkaid maidguin muittašit. Eat namut sin, danne go ledje dan mađe mánggas. Okta sis berre anĵkke namuhuvvot. Profeassor Nils Jernsletten Romssa universitehtas, sámi dutkama ovddideami hoavda, muittuhii midjiide man mávssolaš lea dibaštit olbmuid gaskavuodaid sámi báikegottiin, vai eat masse muittus ja čalmmis sin geaidda dutkandoaimmat galget leat ávkin ja árvun.

Muhtun jagiid geahčen fárrejit dutkan- ja diehtoásahasat Guovdageainnus ođđa oktasaš, čáppa sámi dieđavistái. Dan vuordit gelddolašvuodain. Leat ilus go min buorre ránnjá ja ovttasbargoguoibmi, Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš maiddái fárre min searvvis dohko. Ávvoseminára álggaheamis, ja maiddái ávvomállásiid áigge, rohttestii Álgoálbmotguovddáža beaivválaš jođiheaddji Magne Ove Varsi, moadde luođi. Nu dagai maiddái Issát Sámmol Heatta, gi logai prologas maid lei čállán SI 10-jagi ávvudeapmái, muhto maid dán dilálašvuhtii lei divodan ja

odastahtán. Eahkeda ávvomállásiid toastmáster Nils Øivind Helander láidestii gussiid stargasit ja čehpet dieđuiguin ja suohttasiiguin ávvodoaluid loahpaheapmái.

Dat maid mii Sámi Instituhtas boahitit váillahit go fárret kulturviesus eret, lea lagasvuohta min sámi našunálateáhteriin Beaivvážiin. Min ávvudeapmái čálii teáhterdirektevra Harriet Nordlund divtta ”Att göra det omöjliga möjligt”, maid son maid ieš logai prologan semináras. Dikta lea oktasaš vásáhusaid birra mat leat kultuvra- ja máhttogaskkusteddjiin Sámis.

Dál go dát raporta almmuhuvvo, lea juo vássán bures badjel jahki das go ávvodoalut dollojedje. Oktiiorganiserenbarggut Sámi allaskuvllain leat jođus, ja loahpahuvojit vuordimis álgogeahčen boahite jagi (2006). Instituhtas leat ollu doaimmat, mánggat prošeavttat ja prošeaktaálggaheamit, ja leat bidjan ollu návccaid gaskkusteapmái. Ođđa strategalaš plána mearriduvvo loahpalaččat stivrras juovlamánus 2005:s. Das bohtet ovdan dihto boahiteáigge ulbmilat ja doaimmat. Jus nákcet ollašuhttit daid, de ollašuhttit goit muhtun dain doaimmain (rollaid) mat bohtet ovdan rektor Mai Britt Utsi dearvvahansártni poehtalaš loahppasániin.

Guovdageaidnu, skábmamánnu 2005

Audhild Schanche

FORORD

Den 28. oktober 2004 feiret Nordisk Samisk Institutt sin 30-årige historie. Jubileumsmarkeringen åpnet et seminar som skuet både bakover og fremover i tid, og ble avsluttet med en festmiddag. Seminaret ble arrangert i seminarsalen til Sametinget i Karasjok, og sametingsbygningen dannet slik en verdig ramme rundt arrangementet. Til stede under jubileet var sametingspresidentene Pekka Aikio og Sven-Roald Nystø. Sametingets styreordfører i Sverige, Lars-Anders Baer, var til stede i egenskap av leder for Samisk parlamentarisk råd. Den norske Regjeringen var representert ved statssekretær Ellen Inga O. Hætta. Vi satte stor pris på den politiske velvilje det signaliserte at disse personene var sammen med oss.

Svært mange av de som har hatt sentral betydning for instituttet tilblivelse og utvikling deltok under jubileet. Dette gjelder ikke minst tidligere styreledere, direktører og forskere. Tre av dem, tidligere seksjonsleder og forsker Alf Isak Keskitalo, tidligere seksjonsleder Samuli Aikio og tidligere direktør og seniorforsker Johan Klemet Hætta Kalstad, bidro med de innblikk i instituttets historie som trykkes i denne publikasjonen.

I denne sammenheng er det naturlig å trekke frem også Nordisk ministerråd, som på jubileet var representert ved rådgiver Alf Rasmussen. Ministerrådet var vår moderorganisasjon frem til 2005, og har fortsatt stor betydning for oss økonomisk og deltakelse i styret. Jeg vil benytte anledningen til å takke for den positive og sikre måten Nordisk ministerråd forvaltet sitt overordnede ansvar på i over 30 år.

Til å sette et fremtidsrettet preg på jubileumsmarkeringen bidro rektor Mai Britt Utsi ved Samisk høgskole, som instituttet nå er en del av, og avdelingsdirektør Rolf Larsen ved Utdannings- og forskningsdepartementet, som etter samorganiseringen med høgskolen også er NSI's departement. Samerådet var til stede ved Aile Javo, og vår vertskommune Kautokeino deltok ved varaordfører Aslak Anders P. Tornensis.

Til stede var også de mange institusjoner NSI samarbeider og har samarbeidet med opp gjennom årene, og som på den måten har vært medvirkende til forskningsaktiviteten ved instituttet. Det gledet oss at så mange ville delta under jubileumsfeiringen. Vi vil gjøre vårt for et fortsatt godt samarbeid til beste for samisk forskning.

Under seminaret og festmiddagen ble det holdt mange flere hilsningstaler enn de som er gjengitt i denne publikasjonen, og overrekt mange jubileumsgaver. På denne måten ga mange innhold til jubileet og flotte gjenstander til å minnes det ved. Det vil føre for langt å nevne dem alle. En av dem skal likevel nevnes. Professor Nils Jernsletten ved Universitetet i Tromsø, en høvding i utviklingen av samisk forskning, minnet oss alle på betydningen av å vedlikeholde en nær kontakt med mennesker i samiske lokalsamfunn, for slik å ikke miste av øyet dem forskningsaktiviteten skal ha verdi for.

Om få år vil forsknings- og kunnskapsinstitusjonene i Kautokeino flytte sammen i et nytt, flott samisk vitenskapsbygg. Det ser vi alle frem til med stor forventning. Vi er glade for at vår gode nabo og samarbeidspartner, Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, flytter sammen med oss. Ved åpningen av jubileumsseminaret, og også under middagen, bidro senterets daglig leder Magne Ove Varsi med flere joiker. Det samme gjorde Isak Samuel Heatta, som også resiterte sin prolog til NSI's 10 års

jubileum, nå i omskrevet og oppdatert versjon. Festmiddagen ble på en sikker og vel-regissert måte ledet fram mot avslutning av toastmaster Nils Øivind Helander.

Det vi på Nordisk Samisk Institutt vil savne når vi forlater kulturhuset, er nærheten til det samiske nasjonalteateret Beavváš. Til vårt jubileum hadde teaterdirektør Harriet Nordlund skrevet diktet ”*Att göra det omöjliga möjligt*”, som hun selv fremførte som prolog til seminaret. Diktet reflekterer erfaringer kultur- og kunnskapsformidlere i Sápmi har til felles.

Når dette skriftet gis ut, er det godt og vel over et år siden jubileet ble feiret. Samorganiseringen med Samisk høgskole er i god gjenge, og ventes avsluttet tidlig i 2006. Instituttet holder et høyt aktivitetsnivå, med mange prosjekter og prosjektinitiativ, og med stor innsats for formidling. En ny strategisk plan skal sluttbehandles av styret i desember 2005. Den skal definere mål og tiltak for fremtiden. Klarer vi å oppfylle dem, viderefører vi i alle fall noen av de rollene som ligger i de poetiske sluttordene i rektor Mai Britt Utsis hilsningstale.

Kautokeino, november 2005

Audhild Schanche

SISDOALLU – INNHOLD

❖ **Álggaheapmi – Ápning**

- ”Att göra det omöjliga möjligt” – Beaivváš Sámi Teáhter 8
- Rahpansárdni - Ápningstale
SI direktøva/NSIs direktør Audhild Schanche 10/11

❖ **Dearvuodat – Hilsninger**

- Dearvuodat Norgga Sámedikkis – Hilsninger fra det norske Sametinget
Sámedikkepresideanta/ Sametingspredisent Sven-Roald Nystø 14/15
- Dearvuodat Sámi allaskuvllas - Hilsninger fra Samisk høgskole
Rektor Mai-Britt Utsi 16/17
- Dearvuodat Norgga sámi stáhtačállis - Hilsninger fra statsekretæren for
samiske saker – Ellen Inga O. Hætta 18/20

❖ **Sámi Instituhta historjá – Nordisk Samisk Institutts historie**

- Sámi Instituhta – muittašeapmi - Nordisk Samisk Institutt – et tilbakeblikk
Alf Isak Keskitalo 24/30
- Sámi Instituhta vuosttaš 30 jagi. Politihkalaš vákšun ja sámi dutkan. –
Nordisk Samisk Institutt gjennom sine første 30 år. Politisk overvåking
og samisk forskning. - 1. aman. Johan Klemet Hætta Kalstad 37/41
- SI historjá – NSIs historie – Samuli Aikio 45/49

❖ **Sámi Instituhta boahhteáigi – Nordisk Samisk Institutts fremtid**

- Sámi Instituhta ja boahhteáiggi sámi dutkan - Nordisk Samisk Institutt og
samisk forskning i fremtiden – Rolf Larsen 54/59
- Sámi Instituhta – sámi dutkama guovddáš – Nordisk Samisk Institutt –
et sentrum for samisk forskning - Alf Rasmussen 64/68
- Sámi Instituhta sámi dutkan ja dutkangaskkusteapmi. Hástalusat ja
perspektiivvat. - Samisk forskning og forskningsformidling ved Nordisk
Samisk Institutt. Utdfordringer og perspektiver. - Audhild Schanche 72/76

❖ **Ávvudeapmi sánii- ja govaiguin – Jubileet gjennom ord og bilder**

- Sámi Instituhta – 30 jagi - Issát Sámmol Heatta 82
- Govat ávvudoaluin – Bilder fra jubileet 84

”Att göra det omöjliga möjligt”

Jag ber inte om Förståelse
Jag kräver Respekt
Jag finner mig inte i att spela
efter dina regler
Du får istället komma över på
min planhalva
Vi kan ha mycket trevligare här!
Bra, nu skrattar vi tillsammans
och långsamt
som kylan och snön kryper närmare
fast det är höst än
ska vi uppfatta det stora i att Leva
Du på ditt sätt
och jag på mitt

Du slutar babbla om att
ditt folk är i flertal, så därför
anser du att du har rätten på din sida
att ta landet ifrån mig
Du förstår äntligen
att det bara är en täckmantel
för din egen rädsla
som hindrar dig att se
att rätten över land, himmel och vatten
inte kan ägas av någon
Den brukas bara av det som du ser
allt som lever här
Renarna, hästarna, hararna, myggorna, fiskarna,
fjällen, slätterna, människorna, kroppar, själar, andar,
allas våra drömmar och mycket mer

Du lyssnar på mig
Jag lyssnar på dig
Vi lämnar rädslan och våra begränsningar
och tillsammans förnimmer vi
en djupare förståelse av Mysteriet

För att du inte ska glömma vad vi nu båda vet
eller för att du inte ska drabbas av en obotlig girighet
visar du med din signatur att
du lämnar tillbaka det du en gång har tagit
det som du redan lovat FN att göra
och gör upp nya spelregler tillsammans med mig
Bra, nu skrattar vi tillsammans
och långsamt
som kylan och snön kryper närmare
fast det är höst än
uppfattar vi det stora i att Leva
Du på ditt sätt
och jag på mitt

Du visar mig Respekt
även om du aldrig kan Förstå
den smärta jag känner

Nu kan du gå tillbaka till din sida
av planen om du har lust
och veta att du alltid
är välkommen tillbaka till mig
och landet där jag bor

Harriet Nordlund

Beaivváš Sámi Teáhter, Guovdageaidnu

RAHPANSÁRDNI

Audhild Schanche
SI direktvra

Sámedikkepresideanttat, stáhtačáli, Davviriikkaid Ministtarráđi ja Norgga Oahpahus- ja dutkandepartemeanta ovddasteaddjit, guossit ja bargoguoimmit,

Iluin sávan didjiide bures bohtima ávvudit dan ahte Sámi Instituhtta lea doaibman golbmalot jagi. Leat giitevaččat go válldiidet dili leat mielde dain doaluin.

Instituhtta lea gal leamašan doaimmas juo golbmalogiovtta jagi, muhto almmolaš rahpan lei easkka 1974:s. Golbmalot jagi ii leat mihkkege smávva agiid ovttaga sámi áсахussii. Lei árjjalaš dahku ahte sámi dutkanásahus vuodđuduvvui Guovdageidnu 1970-logu álgogeahčen. Dás maŋjelaš beassat gullat logaldallama Instituhta historjjá birra. Háliidan dušše deattuhit ahte jus eai livčče nu máŋga ovttaskas olbmo bargan nu ealljáriit ja áŋgirit ollašuhittit mihttomeariset, de ii livčče dat lihkestuvvan. Máŋggas sis leat maiddái mielde dás odne. In namut geange nama, muhto giittán din buohkaid, otná Sámi Instituhta bealis. Odne leat maiddái dás mielde máŋga ovddeš stivra- jodiheaddji ja direktevrra, ovddeš stivralahtu ja bargi. Sihke Instituhtas ja eará okta- vuodain sii leat mearkkašan ollu sámi dutkamii ja servodateallimii. Stuora vuollegáš- vuodain sávan mun, gii lean leamašan Instituhta direktevran dán jagi miessemánu rájes, buohkaide bures bohtima dán ávvudeapmái.

Bures bohtima sávan maiddái sidjiide geat leat bargan, ja geat ain barget, Instituhta ovddidemiin sihke našunála ja riikkaidgaskasaš dásis, Davviriikkaid Ministtarráđđái, Sámedikkiide ja Norgga Oahpahus- ja dutkandepartementii. Mii leat leamašan oassin Ministtarráđi organisašuvnnas 30 jagi, ja leat giitevaččat go dát gullelašvuolta ain jotkojuvvo, jus vel dat leage veháš eará hámis. Mii leat maiddái giitevaččat go min lagamus ovtasbargoguoimmit ja bealušteaddjit sámi dutkama ja dutkanruhtadeami dáfus leat mielde dás odne. Bures bohtin buohkaide.

Instituhtta lea, nugo diehtibehtet, Guovdageainnus, muhto hoteallabuollima ja váile- vaš idjadansajiid geažil, leat välljen lágídit ávvudandoaluid Kárásjogas. Lihku- heimmet maiddái oazžut luoikkasin dán čoahkkinlanja Norgga Sámedikki čappa visttis, ja dovdo oavdun go Sámediggi dán háve lea veháš garván njuolggadusaidis min dihte.

Ráhkis bargoguoimmit,

lean ilus go mii dál, ovttas Sámi Instituhta ustibiiguin ja ovtasbargoguimmiiguin, galgat čalmmustuhttit min áсахusa historjjá ja boahhteáiggi vejolašvuodaid ja ávvudit go Sámi Instituhta sámi dutkan lea doaibman 30 jagi. Muhtumat dis lehpēt guhká juo bargan Instituhtas, earát fas leat easkka álgán. Go geahčestit Sámi Instituhta historjái, de čájeha dat, makkár mearkkašupmi lea go olbmos lea dáhttu čuovvolit nieguidis boahhteáiggi hárrái. Daid lagamus boahte jagiid leat mii geat ovttas galgat hábmet doaimma. Muhto ovdal dan, de galgat ávvudit áсахusamet, álggos dáppe dán lanjas, ja eahkes fas suohtastallamiin hoteallas. Dahkkot dán beavvi muitinvearan, sidjiide geat leat oassálastan doibmii ovdal min, min bealušteddjiide ja ovtasbargoguimmiide – ja midjiide alcceseamet.

Lihkku beivviin buohkaide!

ÅPNINGSTALE

Audhild Schanche
NSIs direktør

Sametingspresidenter, statssekretær, representanter for Nordisk ministerråd og Utdannings- og forskningsdepartementet i Norge, gjester og kolleger.

Det er en stor glede for meg å ønske velkommen til markeringen av at Nordisk Samisk Institutt har rundet 30 år. Vi setter stor pris på at dere er til stede for å delta på dette arrangementet.

Instituttet har vært i virksomhet i 31 år, men ble offisielt åpnet i 1974. Tre årtier er ingen liten alder for en samisk institusjon. At det kom til en samisk forskningsinstitusjon i Kautokeino på begynnelsen av 1970-tallet representerer faktisk litt av en bragd. Vi skal senere høre et foredrag om NSIs historie. Jeg har bare lyst til å understreke at uten en målrettet og engasjert innsats fra mange enkeltpersoner hadde det ikke vært mulig. I salen finnes flere av dem. Jeg velger å ikke nevne navn, men å takke dere alle, på vegne av dagens NSI. I salen finnes flere tidligere styreledere og direktører, og tidligere styremedlemmer og ansatte. Både på NSI og i andre sammenhenger er dette personer som har betydd mye for samisk forskning og samfunnsliv. Det er med stor ydmykhet jeg, som direktør siden mai i år, ønsker dere vel møtt til dette jubileet.

Velkommen også til de som har hatt og skal ha en hånd med utviklingen av NSI på overordnet nordisk og nasjonalt nivå, Nordisk Ministerråd, Sametingene og Utdannings- og forskningsdepartementet i Norge. Vi har vært en del av Ministerrådets organisasjon i 30 år, og er glade for at den forbindelsen skal videreføres, om enn i en ny form. Vi setter også stor pris på at våre nære samarbeidspartnere og allierte i samisk forskning og forskningsfinansiering er til stede i dag. Velkommen til dere alle.

Instituttet ligger i Kautokeino, men grunnet en hotellbrann og manglende overnattingskapasitet har vi lagt jubileumsarrangementet til Karasjok. Vi har vært så heldige å få ta i bruk auditoriet i den flotte bygningen til Sametinget i Norge, og føler det som et stort privilegium at Sametinget åpnet for et unntak slik at vi kan være her.

Kjære kolleger

Jeg er glad for at vi nå, sammen med så mange av NSIs venner og samarbeidspartnere, skal markere vår institusjons historie og fremtidsmuligheter og feire at samisk forskning ved Nordisk Samisk Institutt har fylt 30 år. Noen av dere har lang fartstid på Instituttet, andre er nytilsatte. Et blick bakover på NSI sin historie viser oss hva det kan bety at man har vilje til å forfølge visjoner. I de nærmeste år er det vi som skal dra lasset. Men først skal vi feire vårt Institutt, først her, og senere ved festlig bord i kveld. La oss sammen gjøre dette til en minnerik dag, for de som har tatt del i virksomheten før oss, for våre støttespillere og samarbeidspartnere, og for oss selv.

Gratulerer med dagen til dere alle.

DEARVUODAT

HILSNINGER

DEARVUOĐAT NOROGA SÁMEDIKKIS

(Jorgalan dárogielas: SI)

Sven-Roald Nystø
Sámedikkepresideanta, Norga

Álgnos háliidan giitit go lean bovdejuvvon dán ávvudeapmái.

Sámi Instituhtta lea njuorat álggustis jagis 1974:s dađistaga šaddan deháleabbo dutkanásahussan, ja sáhtá dál daddjojuvvot leat okta dain deháleamos oassálastin sámi dutkamii. Sámi Instituhtta lea čađahan mádohis dutkanbargguid vaikke vel leage vásihan garra áigodaga goas lea leamašan eahpesihkarvuohta gosa galgá laktojuvvot ja mot galgá organiserejuvvot boahteáiggis. Mii doaivut ja sávvat ahte Instituhtta bisuha iežas buotsámi profiilla ja iešheanalášvuoda eanemus lági mielde vaikke vel dál šaddáge Sámi allaskuvlla fágalaš ossodahkan.

Go Instituhta bargit dal das muhtun jagiid geahčen fárrejit odđa diedavistái Guovdageainnus, de doaivut mii ahte dat maddái bajida sámi dutkama. Sámi dutkamis lea iešalddis árvu, muhto Sámediggi háliida maddái fuomášuhttit ahte Sámi Instituhta barggut maddái leat mielde nanneme, bisuheame ja ovddideami sámi servodaga. Danne háliidan dál giitit buot SI bargiid daid bargguid ja doaimmaid ovddas maid dii buohkat lehpēt doaimmahan sámi servodaga ovddas. Servodatrievdamat dāhpāhuvvet dál jođāneappot go ovdal, ja dutkan adnojuvvo dađistaga eanet aht' eanet politihkalaš mearrādusaid vuodđun. Danne oainnānge maddái iežan beaivvālaš politihkalaš barguin dan māvssolašvuoda mii lea dutkandoaimmain mat čađahuvvojit āsahusain nugo Sámi Instituhtas. Jus mii ieža galgat sáhttit váikkuhit sámi boahttevaš servodaga, de ferte sámi dutkan ovdānit ain eambo nu ahte eai leat dušše earā dutkit geat čilgejit sámi servodaga olggobeale čalmmiiguin. Sámediggi atnā juohke āidna vejolašvuoda, go gulahallā sisrikkalaš eisevālddiiguin, āvžžuhit ahte sámi dutkanbirrasat gos Sámi Instituhtta ja Sámi allaskuvla leat njunnožis, ožžot eanet ruđaid čađahit doaimmaidaset.

Áiggi mielde berre maddái āsahuvvot sierra sámi dutkanráđdi mii sáhtá leat mielde sihkkarastime eanet didolašvuoda ja oadjebasvuoda sámi dutkamii dakkār āiggis goas šaddā ain garrasit gilvu dutkanruđaid nalde. Gaskaboddosaččat mii bargat guhkidit Dutkanráđi Sámi dutkama progrāmma ja ahte dan progrāmii maddái lasihuvvo eanet ruhta vai nākcet loktet sámi dutkama eanet oidnosii boahttevaš jagiin.

Sámi álbmoga bealis háliidan sávvat ollu lihku Sámi Instituhttii 30-jagi āvvudoalui-guin.

HILSNINGER FRA DET NORSKE SAMETINGET

Sven-Roald Nystø
Sametingspresident, Norge

Først vil jeg takke for at jeg ble invitert til dette jubileet.

Nordisk Samisk Institutt har etter sin spede begynnelse i 1974 etter hvert blitt en stadig viktigere forskningsinstitusjon, og må i dag kunne sies å være en av de aller viktigste bidragsyterne til samisk forskning. Nordisk Samisk Institutt har gjort en formidabel forskningsinnsats til tross for at Instituttet har vært gjennom en tøff periode med usikkerhet rundt sin tilknytningsform. Vi håper og tror at Instituttet beholder sin allsamiske profil og så mye av sin autonomi som mulig når de nå blir en faglig avdeling ved Samisk høgskole.

Når de ansatte ved Instituttet om noen år flytter inn i det nye vitenskapsbygget i Kautokeino håper vi dette også vil gi et løft for samisk forskning. Samisk forskning har en verdi i seg selv, men Sametinget vil også påpeke at Nordisk Samisk Institutt sitt arbeid i høyeste grad bidrar til å styrke, bevare og utvikle det samiske samfunn. Derfor vil jeg benytte anledningen til å takke alle de ansatte ved NSI for den innsatsen dere alle har gjort for det samiske samfunn. Samfunnsendringer skjer hurtigere enn før, og stadig større andel av politiske beslutninger baseres på forskning. Derfor ser jeg også i mitt daglige politiske arbeid den store betydningen av forskningen som gjøres av institusjoner som NSI. Skal vi selv kunne påvirke det framtidige samiske samfunn må samisk forskning utvikles ytterligere, slik at det ikke bare blir andre forskere som beskriver det samiske samfunnet utenfra. Sametinget benytter enhver anledning i vår kontakt med nasjonale myndigheter til å henstille om at det samiske forskningsmiljøet med Nordisk Samisk Institutt og Samisk høgskole i spissen, må få økte midler til å drive sin virksomhet.

På sikt bør det også opprettes et eget samisk forskningsråd som kan bidra til å sikre forutsigbarhet for samisk forskning i en tid da det blir stadig tøffere kamp om forskningsmidlene. I mellomtiden jobber vi for at Forskningsrådets Program for samisk forskning skal forlenges og at programmet også får økte midler til disposisjon for å få til et krafttak for samisk forskning i årene som kommer.

På vegne av hele det samiske folk vil jeg gratulere så mye med 30-årsjubileet til Nordisk Samisk Institutt!

DEARVUOĐAT SÁMI ALLASKUVLLAS

Mai-Britt Utsi
Sámi allaskuvlla lektor/rektor

Sámi Parlamentáralaš Ráđi jodiheaddji, Sámi presideanttat dahje sámedikkiid ságadoallit, eará Norgga ja davviriikkaid eiseválddiid ja politihkalaš ovddasteaddjit, Sámi Instituhta jodiheaddji ja eará guossit!

Sámi Instituhta mávssolašvuoda ja dán symbolalaš ja praktihkalaš árvvu sámi álbmogii ii sáhte báljo čilget sániiguin. Sámi Instituhtta lea numo eará sámi ásašusat oalle nuorra. Ii 30 jagi leat nu guhkes áigi historjjás. Sámi Instituhta álgu leige 1974:s, dalle go eamiálbmogat máilmmis fuomášisgohte iežaset eallinvuogi, kultuvrra ja giela árvvu. Sámi álbmot maid fuomášii ahte dutkama ja mediijaid stivren ja hálddašeapmi lea álbmoga iešmearrideami vuodđun, lei dárbu čilget ja čájehit ahte maiddái sápmelaš máhtta ja diehtá. Dalle nugo odnege leat stuora hástalusat sámi dutkamis. Stuorámus hástalus lea ovttas bissut ja nu oaidnit sámi dutkama eará dutkama ektui, go eará dutkanmáilmmiit nu álkit sáhttet njielastit min, sihke gielaláččat ja sámi geahčastatguovllu dáfus. Dán gal lea Sámi Instituhtta nákcen hui bures otnáži ja Sápmi dárbbáša ain iežas miehtásámi dutkanásahusa, mii goziha ja čuollá sámi beali dutkama oktavuodas. Háliidan vel loahpas govvidit Sámi Instituhta dáiguin sániiguin:

Sámi Instituhtta – sámi lihkadusa gietkka

Sámi Instituhtta – sámi dieđamáilmmi ája

Sámi Instituhtta – sámi álbmoga diehtogáldu

Sámi Instituhtta – sámi iešdovddu huksejeaddji

Sámi Instituhtta – sámi ovddasteddjíid čalbmeeadni

Sámi Instituhtta – sámi ovddasteddjíid vuolggasadji

Sámi Instituhtta – sámi dutkama bálgesčuovga

Sámi Instituhtta – sáme gielaid nannejeaddji

Sámi Instituhtta – sámi dieđáčállima vuolggaheddji

Sámi Instituhtta – sámi áššiid diehtodoalvu

Sámi Instituhtta – sámi álbmoga jiellatmánna

HILSNINGER FRA SAMISK HØGSKOLE

(Jorgalan sámegielas: SI)

Mai-Britt Utsi

Lektor/rector ved Sámiisk Høgskole

Samisk Parlamentarisk Råds leder, Sametingenes presidenter eller Sametingenes ordførere, andre norske og nordiske myndigheter og politiske representanter, Nordisk Samisk Institutt leder og andre gjester!

Nordisk Samisk Institutt betydning og dens symbolske og praktiske verdi for den samiske befolkningen kan knapt tydeliggjøres med ord. NSI er også i likhet med andre samiske institusjoner en ung institusjon. 30 år er ingen lang periode i historien. NSI ble etablert i 1974, i en periode da verdens urfolk begynte å forstå verdien i deres eget levesett, kultur og språket. Den samiske befolkningen innså også at veien mot og grunnlaget for befolkningens selvbestemmelse var selv å styre forskningen, media og forvaltningen – det var behov for å begrunne og vise at samene både kunne og visste. Den gang, slik det også er i dag, lå store utfordringer i samisk forskning. Den største utfordringen er å stå sammen og slik iakttatt samisk forskning i forhold til annen forskning, fordi andre forskningsmiljøer lett kan sluke oss både i forhold til språket og det samiske perspektivet. NSI har hittil klart å unngå det, og Sápmi behøver fremdeles sin egen allsamisk forskningsinstitusjon som følger med og forfekter det samiske forskningssynet. Til slutt ønsker jeg å illustrere Nordisk Samisk Institutt med disse ord:

Sámi Instituhitta – ei vogge for den samiska rørsla

Sámi Instituhitta – ei kjelde for den samiske vitskapen

Sámi Instituhitta – eit oppkome for den samiske kunnskapen

Sámi Instituhitta – ein byggar av den samiske sjølvkjensla

Sámi Instituhitta – ei jordmor for samar som kjempar

Sámi Instituhitta – eit grunnfjell for den samiske striden

Sámi Instituhitta – eit veglys i den samiske forskinga

Sámi Instituhitta – ein styrkar av dei samiska språka

Sámi Instituhitta – ein pioner i den samiske sakprosa

Sámi Instituhitta – ein kunnskapsberar for samiske saker

Sámi Instituhitta – hjartebarnet for samefolket

(Gjendikning til nynorsk: Sámi Instituhitta).

DEARVUODAT NOROGA SÁMI STÁHTAČÁLLIS

Ellen Inga O. Hætta
Stáhtačálli

Ráhkis ávvudeaddjit ja oasseváldit,

Munnje lea stuora illun odne ovddastit Ráđđehusa dáppe Sámi Instituhta 30-jagi ávvudoaluin.

Diehtu ja máhttu lea sihke kultuvrralaš og politihkalaš ovdáneami vuodđun ja eaktun. Dan rájes go Sámi Instituhta álggahii iežas doaimma 1974:s, lea dat leamaš dehálaš guovddážin gos sámi dutkan lea ovdánahtton sámi eavttuid mielde. Dutkan ja dutkanbohtosat leat ollu dan dieđu vuodđun, mii mis odne lea sámi giela ja servodaga ovdáneami birra.

Sámi Instituhta historjádutkama olis lea sámi álbmot ožžon eanet dieđu iežas vássán áiggiid birra ja daid proseassaid birra mat leat hábmen otná sámi servodaga. Dás čujuhan erenoamážit Instituhta bargui sámi teakstabáŋkkuin, man ulbmilin lea seailluhit boares sámi teavsttaid, teavsttaid mat sistisdollet árbevirolaš máhtu ja main lea alla árvu boahttevaš buolvvaide. Sámi árbevirolaš máhttu lea dehálaš gelbbolašvuohta ja supplementa árbevirolaš akademalaš dutkamii, ja lea vuodđomáhttu boahttevaš ovdáneami ja innovašuvnna oktavuodas. Dutkamii lea dehálaš duodaštit (dokumenteret) ja atnui váldit dán erenoamáš máhtu, mii lea čohkkejuvvon álgoálbmogiid ja sámiid oktasaš muitui, ja mii lea buolvvas buvvii sirdojuvvon. Sámegiella ja sámi árbevirolaš máhtut gullet čavga oktii ja dain lea lagasvuohta lundui.

Dutkan dálá politihka ja servodatovdáneami hárrái lea dehálaš vuodđun Ráđđehusa bargui, ja navddán dat lea dehálaš maiddái Sámedikkiid sámedipolihkalaš ovdáneami dáfus. Dás čujuhan erenoamážit riektedutkamii ja dutkamii sámi guovlluid kulturbirrasa hálddašeami ja luondduriggodagaid hárrái.

Sámi Instituhta lea boarráseamos davviriikkalaš sámi áсахussan leamaš mielde hukseme Norgga, Suoma ja Ruota sámiid oktasaš ipmárdusa sámivuodas. Ahte dán golmma riikka dutkit leat sáhttán ovttasbargat ja čoahkkanit oktasaš áсахussii, lea leamaš mielde hukseme oktasaš ipmárdusvuodu, man nala viidásset davviriikkalaš ovttasbargu lea sáhttán huksejuvvot.

Dalá áiggi moatti sámi áсахusa gaskkas lei Sámi Instituhta álggos iešgudet guovlluid sápmelaččaid oktasaš gávnadanbáikin. Instituhta ja álbmoga lagas oktavuodas dagai ahte olbmuide ii lean váttis veahki ja rávvagiid bivdit Instituhtas. Oallugat leat findan Instituhtas ja ožžon veahki deavdilít selvána, ja ožžon rávvagiid lánkaáššiin jna. Dađi mielde go sámi servodat lea ovdánan servodahkan mas leat oallut spesiáliserejuvvon áсахusat, lea Sámi Instituhta fas ovdánan čielga dutkanásahussan.

Instituhtii šaddá odđa hástalussan odđajagemánu 1. beavvi 2005 rájes leat iešheanalís sámi áсахussan ovttasbargus Sámi allaskuvllain. Buotsámi, davviriikkalaš ja álgoálbmotdimenšuvnnat šaddet leat Sámi Instituhta viideset ovdáneami vuodđun. Nu

berre ge leat. Mu mielas lea dehálaš ahte mis leat nanu sámi dutkan- ja oahppoáhusat, mat atnet álgoálbmotperspektiivva iežaset barggu vuodđun.

Ellen Inga O. Hætta

Lea veahá ártet ahte Sámi Instituhtta 30-jagi ávvudoalut leat Kárášjogas, go Instituhtta gearddi lea ásahuvvon Guovdageidnui. Dat čájeha ahte plánejuvvon dieđavissui lea divdna dárbu.

Ráđdehus vuoruha ođđa dieđaviesu huksema Guovdageidnui. Ulbmilin viesuin lea čohkket sámegeielat doaimmaid ja sámi dieđalaš doaimmaid stuorát birrasii. Go diekkár birrasiid čohkke ovttá dáhki vuollái, de ožžot buot ásahusat buoret ovttasbargovejolašvuodaid. Oktiičohkken maiddái nanne ja viidáseappot ovddida dan buori ovdáneami mii lea sámi dieđa- ja dutkanoktavuodain.

Ráđdehusa mihttomearrin lea ahte sámegeiella galgá leat oidnosis ja geavahuvvot eanet, maiddái sámi dutkamis. Danne lea Giella- ja guovlodepartemeanta dan nammii juolludan 1 miljuvna kruvnno liigedoarjaga Norgga dutkanráđi sámi prográmmii dán jagi, nannen dihte sámegeiella originálagiellan (vuodđogiellan) sámi dutkamis. Eavttuide máhccat manjel, muhto ulbmilin lea dutkamis čalm- mustahttit árbevirolaš máhtuid, Stuoradikki eavttuid mielde mat biddjojuvvoje gieđahaladettiin Stuoradiggedieđáhusa nr. 34 (2001-2002) Sámi alit oahpu ja dutkama birra.

Loahpas sávan Sámi Instituhttii lihku ávvudoaluiguin ja boahktevaš hástalusaiiguin.

HILSNINGER FRA STATSSEKRETÆREN FOR SAMISKE SAKER, NORGE

Ellen Inga O. Hætta
Statssekretær

Ærede presidenter, kjære jublanter og deltakere,

Det er med stor glede jeg representerer Regjeringen her i dag på Nordisk Samisk Institutt 30-års jubileum

Kunnskap er basis og forutsetning både for kulturell og politisk utvikling. Da Nordisk Samisk Institutt startet sin virksomhet i 1974 ble det et viktig verksted for utvikling av samisk forskning på samiske premisser. Forskning og forskningsresultater danner grunnlag for mye av den kunnskap man i dag har om utviklingen av samisk språk og det samiske samfunnet.

Den historiske forskningen som er blitt og blir foretatt av Instituttet har bidratt til at det samiske folk har fått større kjennskap til sin fortid og de prosesser som har skapt det samiske samfunnet. Jeg vil her spesielt peke på Instituttets arbeide med samisk tekstbank som tar sikte på å bevare gamle samiske tekster. Tekster som med sitt innhold av tradisjonell kunnskap, vil være av uvurderlig verdi for de kommende generasjoner av samer. Samisk tradisjonskunnskap er en viktig kompetanse og et supplement til tradisjonell akademisk forskning, og er grunnleggende kunnskap med tanke på framtidig utvikling og innovasjon. For forskningen vil det være viktig å dokumentere og ta i bruk denne særegne kunnskapen som fins magasinert i urfolks og samenes kollektive hukommelse fra generasjon til generasjon. Det samiske språket og tradisjonelle kunnskaper henger tett sammen og er nært knyttet til naturen.

Videre er den forskningen som foretas på dagens politikk og samfunnsutvikling et viktig grunnlag for Regjeringens og jeg vil anta Sametingenes samepolitiske utvikling. Jeg vil her spesielt peke på rettsforskningen og forskningen omkring forvaltningen av kulturmiljø og naturressurser i samiske områder.

Nordisk Samisk Institutt har som den eldste nordiske samiske institusjon bidratt til å skape en felles forståelse av samiskhet for samer bosatt i Norge, Sverige og Finland. At forskere fra disse tre land har kunnet samarbeide og samle seg under en felles institusjon har bidratt til å skape en felles kunnskapsbasis som det videre nordiske samarbeidet har kunnet bygge på.

I begynnelsen var Instituttet som en av få samiske institusjoner et felles møtested for det samiske folk. Nærheten mellom Instituttet og folket gjorde at terskelen var lav for å be om hjelp og veiledning. Mange har vel vært innom Instituttet for å få hjelp til å skrive selvangivelsen, få rådgivning på juridiske spørsmål etc. Etter hvert som det samiske samfunnet har utviklet seg til et samfunn bestående av en rekke spesialiserte institusjoner har Instituttet utviklet seg til en ren forskningsinstitusjon.

Fra 1. januar 2005 får Nordisk Samisk Institutt nye utfordringer og muligheter når Instituttet blir en selvstendig nordisk institusjon tilknyttet Samisk Høgskole. Den

allsamiske, nordiske og urfolksdimensjonen vil være grunnlaget for videreutviklingen av Instituttet. Slik bør det også være. Jeg synes det er viktig at det finnes solide samiske forsknings- og utdanningsinstitusjoner som har urfolksperspektivet som grunnlag for sitt arbeid.

Det er klart litt rart at Instituttets 30-års jubileum er lagt til Karasjok, all den tid Instituttet er lokalisert i Kautokeino. Det viser at det er behov for det planlagte vitenskapsbygget. Regjeringen prioriterer arbeidet med nytt vitenskapsbygg i Kautokeino. Hensikten med bygget er å samle samiskspråklige oppgaver og samisk vitenskapelig virksomhet i et større miljø. En sli samlokalisering gir den enkelte institusjon nye muligheter til faglig samarbeid. Samlokalisering vil også styrke og videreutvikle den positive utviklingen som er innenfor samisk vitenskap og forskning.

Regjeringens målsetting er at samisk skal være synlig og anvendes mer, også i samisk forskning. Derfor har Kommunal- og regionaldepartementet i innværende år gitt 1 million i ekstrabevilgning til Norges forskningsråds samiske program for å styrke samisk som originalspråk i samisk forskning. Vilkårene vil vi komme tilbake til, men det er viktig å sette fokus på tradisjonskunnskap i forskningen, i tråd med Stortingets forutsetninger ved behandling av St.meld.nr. 34 (2201-2002) Om samisk høyere utdanning og forskning.

Tilslutt vil jeg gratulere Instituttet med jubileet og ønske lykke til med de kommende utfordringer.

SÁMI INSTITUHTA
HISTORJÁ

NORDISK SAMISK INSTITUTTS
HISTORIE

SÁMI INSTITUHTTA – MUITTAŠEAPMI

(Jorgalan dárogielas: SI)

Alf Isak Keskitalo

Sámi Instituhtta álggahuvvui almmolaččat 1973/74 dálvvi, ja cand. real. Aslak Nils Sara álggi Instituhta vuosttaš jodiheaddjin. Almmolaš rahpan dollojuvvui Eben Eser dálu olggobealde giettis Guovdageainnus gosa earret eará Norgga Girko- ja oahpahusministtar Bjartmar Gjerde, Ruota leanaherrá Ragnar Lassinantti ja Suoma leanaherrá Asko Oinas ledje boahán guossin. Instituhta dovdomearka, logo, čájehuvvui vuosttaš gearde dán dilálašvuodas. Pieti Näkkäljärvi oktan áhčiinis Ovlláin, leigga vuotán dovdomearkagilvvu. Dovdomearka govvida beaivváža mii fotosyntesa bokte dagaha biepmu, eallima ja kultuvrra. Namma ”Sámi Instituhtta” davviriikkalaš ášahusas muitala ahte Sápmi lea buot davviriikkain.

Instituhta vuodđudeapmi dagai duohtan jurdagiid maid earret eará Per Fokstad buvttii 1920-logus ja Davviriikkalaš Sáme-konferánsa buvttii Johkamohkis 1953:s. Sáme-konferánsa lea dan rájes čuvvon Instituhta doaimma Sámiráđi bokte.

Davviriikkaid Ráđdi ja Davviriikkaid Ministarráđdi leat álggu rájes meannudan sámi áššiid earret eará sámi- ja boazodoaloáššiid oktasašorgána bokte. Sámiid dili ovdanbuktin mediijain lei oalle soaitáhagas 1950–60-logus, ja das lei unnán oktasaš davviriikkalaš fuomášupmi. Suoma bealde álggahuvvui demografalaš dutkan man ulbmil lei ásahtit ovddasteaddji orgána sámiide. Ruota bealde lei dát organiseren veháš nannoseabbo, ja Norgga bealde fas lei buoret mediijadilli dannego viiddis digaštallan sámiid áššiid birra čađahuvvui radios ja aviissain. Sullii seamma áiggi álggahuvvui maiddái odđa digaštallan sámi oahppogažaldagaid birra, muhto ii dasge lean nu earenoamáš oktasaš davviriikkalaš johtu. Muhto dalá álggahuvvon doaimmat ledje liikkáge árvun sámiide, ja gávdnojedje modeallat mot lei vejolaš hukset oktasaš davviriikkalaš ášahusaid.

Jagis 1968 geigejedje Tuure Salo, Eric Carlsson ja Jon Leirfall miellahttoárvalusa Davviriikkaid Ráđdái cegget ášahusa mii galggai ovddidit sámi ealáhusaid, kultuvrra ja giela. Ráđdi miedai ávžžuhussii. Ráhkaduvvui álgočálus organisašuvdnaheami birra, masa maiddái sámi akademihkkárat ja organisašuvdnaolbmot serve. Dat geigejuvvui 1970:s daid iešguđetge riikkaid departementtaide. Dát oláhus lei mearkkašahtti sámi ášahusaid ovddidanbargus, nugo Knut Kolsrud lei einnoston. Sámiid iežaset gaskkas hoahpuhuvvui dán ášši meannudeapmi sihke semináraid ja sierra čielggademiid bokte maid Norgga Girko- ja oahpahusdepartemeanta doarjui ruđalaččat. Ášši meannu-

duvvui Sámekonferánssas Váhčiris 1970:s, ja Davviriikkaid Sámiráđđi čuovvolii ášši dan odđa Sámi kulturpolitihkkalaš prográmma oktavuodas mii lei áššin seamma konferánssas ja maid Israel Ruong ja Per Mikael Utsi ovddideigga. Odđa áigi lei boahtán.

Cuojománu 29. beaivve 1972:s nammadii Davviriikkaid Ministarráđđi álgostivrra (interimstivrra) mii galggai čielggadit viidáseappot Instituhta doaimmaid ja man jodiheaddji lei allaskuvladirektevra Jon Teigland ja čállin fas konsuleanta Svein Nossen. Stivrras ledje sámít eanetlogus ja Davviriikkaid ráđdehusaid hálddahasaid ovddasteaddjit. Sii dolle čoahkkimiid dehálaš sámi báikkiin, maiddá danne go háliidedje ášši birra addit dieđuid álbmogii. Álgostivra evttohii ahte Instituhtas galge leat golbma ossodaga ja oktasaš hálddahas, ja ahte dat galggai ásahuvvot Guovdageidnui. Dáinna lágiin gárttai Instituhtta stáhtaásahussan go doaibmamálles ja -meriidis mielde lei Norgga Riikarevišuvnna geahču vuolde.

Álgostivra lei mearridan Instituhta vuosttaš bušeahta, ja SI vuosttaš stivra nammadii bargiid virggiide ja nu lei SI ollásit doaimmas rahpandilálašvuodas jagis 1974:s. Ossodagat ledje juhkkovuvvon ealáhus-, biras- ja vuoigatvuodagažaldagaide, giella- ja kultuvraáššiide ja oahpahas- ja diehtovuohkináššiide. Buot bargit ledje sámegeielagat ja sámegeiella lei beaivválaš bargogeiella.

Instituhta vuosttaš “Dieđot”-nummir almmuhuvvui golmma gillii njukčamánu 1974:s. Namma rievdaduvvui odđa čállinvuohkáii 1979:s. Ledje maiddá teknihkalaš váttisvuodát čállinmašiidnain sámegeiel bustávaiguin, ja mánggastahttin doaimmahuvvui stensiillaiguin. Daid vuosttaš doaibmajagiid oassálasttii Instituhtta veahkkin čadahit mánggaid kulturdoaimmaid, nugo sámi vahkkuid lágideamis Islánddas ja Ruonáeatnamis, boazobeanáčájáhusa, ja báikkálaš beassášfestivála lágideamis. Biibalsearvvi vuosttaš seminára odđa biibbaljorgalusa birra dollojuvvui Instituhtas 1975:s ja dan vuosttaš oasseboadus gárvvistuvvui 25 jagi maŋŋil.

Namuhan Instituhta vuosttaš stuořit proševttaid: Birasproševtta, maid Ingvar Åhrén jodihi, ulbmil lei stuořit biras- ja vuoigatvuodaaššiid dieđuid čohkken mii maŋŋil juohkásii mánggaid oasseproševttaide riektehistorjá- ja árbevierrorivttiid dutkamii. Giellaproševtta, sámi cealkkaoahpa ja fraseologijja birra, hábmii ja jodihi Israel Ruong, ja dasa oassálaste maiddá Ole Henrik Magga ja mánggat eará nuorra dutkit. Skuvla- ja oahpahasáššiiguin barggai Per Mikael Utsi, ja maŋŋil su fas Samuli Aikio, ja vel earát čohkkejedje dieđuid ja geahččaledje ovttahttit sámi oahpahas. Dain bargguin leat maŋŋil boahtán oinnolaš bohtosat.

Instituhta vuosttaš proševttat ruhtaduvvojedje álggos siskkáldas ruđaiguin, muhto maŋit áiggiid leat olggobeale ruhtadanásahusat juolludan stuořit ruhtasupmiid proševttaide. Norgga bealde ásahii Norgga dutkanráđđi ovttasráđiid Instituhtain sierra doarjaprográmma sámi dutkamii. Earret eará dát ásaheapmi lea mielddisbuktán eanet olggobeale ruhtadeami Instituhta proševttaide, ja ábaide dalle go Instituhtta sirdovuvvui Ministarráđđi dutkanossodaga vuollái.

Davviriikkaid Sámiráđdis ledje 1970-logus mánggat lávdegottit maid doaibma guoskkai Instituhta bargoviidodahkii. Sámi Giellalávdegoddi oačču čállingottis Instituhtii, ja dutki Ole Henrik Magga lei lávdegotti jodiheaddji dassázi go odđa oktasaš davvisámegeiel čállinvuohki bođii 1979:s. Maiddá oktasaš julev- ja lullisámegeiel čállinvuohki nannejuvvui. Anáraš- ja nuortalašgiela čállinvugiiguin leat bargan suomabeale universitehtain.

Sámiráđi Duodjelávdegoddi, man Marianne Nilsson jodihii ja mas lei čállingoddi Instituhtas, ovddidii sierra vuovdin- ja kvalitehtamearkka sámii duodjái mii vel odnege lea anus. Duodjeseminárat maiddáa dollojuvvojedje, ábaide kvalitehta- ja vuoigŋaduoji gažaldagaid birra. Earret eará oáččui náhkkeidiksun ja luonddubuktágiid atnin stuorit beroštumi. Dál lea duodji formálalaš oahpahusfága, ja gávdnojit máŋggat alit dási duodjedutkit.

Instituhtta lei maiddáa 1974 rájes, earenoamážit Aslak Nils Sara bokte, mielde hukseme globála eamiálbmotorganiserema, ja oassálastii bargovehkiiguin ja dulkomiin daid vuosttaš eamiálbmotkonferánssain Georgetownas, Port Albernias, Canberras ja Gironis dohko lagabuidda 1980-lohkui. Instituhtta oassálasttii maiddáa seamma-sullasaš konferánssain UNESCO oktavuodas Norgga našunálakommišuvnna bealis, ja lágidii maiddáa konferánssa Guovdageainnus ja gárvvistii raportta das.

Instituhta ovdeš dutki, Ole Henrik Magga, lea dál jodiheaddji ON álgoálbmogiid gažaldagaid bissovaš forumas.

Instituhta bargit leat maiddáa áiggiid čađa oassálastan stuorit NRK/TV digaštallanprográmmain, leat leamašan lahtun Norgga Sámi vuoigatvuodálávdegottis, earenoamážit etnalaš/čearddalašvuoda problemahtihka, vuodđoparagráfa ja Sámedikki válgaortnega čielggademiin. Álggahuvvojedje maiddáa prošeavttat čielggadan dihte mearrasámiid dilálašvuodaid.

Jagis 1981 fárrii Instituhtta odđa kanturlanjaide Guovdageainnu kulturvissui, maid maiddáa lei leamašan mielde pláneme ja mii oáččui Davvi-Norgga arkitektabálkkašumi (BOARCH). Kanturlanjat ledje ovttá gearddis, ja lei maiddáa sihkarastojuvvon arkiivalatnja. Viesu ránnán oáččui Sámi Oahpahusráđi, Álbmotgirjerádjosa ja dasto maŋŋil vel Beaivváš Sámi Teáhtera. Maiddáa teáhtera dilli lei digaštallojuvvon Sámekonferánssas 1971:s. Eará báikkálaš ovttasbargoguoimmit ledje Anders P. Siri dápmotbiebmanprošeavttainis, Duodjeinstituhtta náhkkeidiksunprošeavttainis ja Klemet Hermansen Gámasjávrra geahččalanguolleprošeavttainis. Stivrra jodiheaddji Per Mikael Utsi oassálasttii sámii oahpaha čielggadanbargguin, ja Instituhtta searvvai maiddáa digaštallamiidda Guovdageainnu heargegilvovuodjima, vuosttaš lášmmohallanhálla ja kulturviesu huksemiid birra. Instituhtta oáččui odđa, hui dehálaš báikkálaš oktavuoda dalle go Sámi allaskuvla ásaheavvui Guovdageidnui 1988:s.

Instituhta čálaráiddu namma rievdaduvvui “Diedot” namma “Diedut” nammii 1979:s odđa čállinvuogi ektui. Earret jahkediedáhusaid ja semináraporttaid, de almmuhuvvojedje maiddáa Ole Henrik Magga, Inga Britt Blindha ja Heikki Hyvärinena dutkosat dan ráiddus. Maŋŋil 1980 lea eanet ruhta biddjojuvvon dan ráiddu almmuhemiide. Instituhta publikašuvnnaid sáhtá álkit heivehit kulturhistorjjálaš prográmmaipmárdusa sisa dasa mii guoská bivdui, boazodollui ja bistevaš ássamii, ja de viidáseappot eanet čoahkkebáikeássamii (gávpotdillái). Sámi dáidda- ja kulturovdanbuktimat eai leat earenoamážit deattuhuvvon almmuhemiin, man čilgehus sáhtá leat ahte, diet suorggit ledje bures juo ahtanuššan, ja sierranas lágádusat ja daid surggiide gullevaš institušuvnna ledje bures vuhtiváldán iežaset almmuhemiid dárbbuid. Gielladutkamis ja giellaplánemiid čuovvolemis lea leamašan stuora mearkkašupmi maiddáa ovdáneami ektui, ja dás namuhit earenoamážit Israel Ruong stipeandda mii addojuvvo nuorra dutkiide dán fágasuorggi siskobealde.

Instituhta vuosttaš njuolggadusat ledje heivehuvvon Davviriikkaid oppalaš kultuvrralaš doaimmaid siskkobeallái. 1990-logus álggii sihke Instituhta stivra ja Davviriikkaid Ministtarráđđi guorahallat odđa strategiijaid. Dutkanmáilmmi rievdadusat ja fuomašumit, oktan čađahuvvon stáhtalaš rievdademiiguin EU-vuogádaga oktavuodas, sáhttet váikkuhan dasa ahte lei dárbu odđasit čielggadit ja čilget Instituhta doaimma dutkanásahussan davviriikkalaš oktavuodas. Árvideames maiddái dutkanruhtadeami vejolašvuodát leat váikkuhan dasa.

Odđa organisašuvdnahámi čađaheami oktavuodas 1990-logus leat earenoamážit guokte ášši maid galgá mearkkašit: Instituhta stivra geahpeduvvui 12 lahtus 5 lahtui main Sámedikkiin lei eanetlohku, ja ossodagat heaittihuvvojedje. Instituhta jodiha dál direktевра oktan hálddabusbargiiguin, ja dutkiin lea áigemearrasaš bargošiehtadus. Dát rievdadusat orrot váikkuhan dasa ahte Instituhtas dál lea gáržžit ášševiiodat, muhto dan sadjái orru leamen nu ahte prošeavttain leat publikašuvnnaid dáfus, eanet bohtosat dál go ovdal ja máhttu lea lassánan (diedáprošeavttat). Earenoamážit 1990-logus ilbme ollu dutkanbohtosat; das maŋŋá álge máŋggat dutkit eará virggiide.

Instituhta stivra ráhkadii 1988:s dutkanplána 1990 - 2001 áigodahkii. Plána ulbmil lei vuhtiiváldit dan birasprofiilla mii Instituhtas lei álgoálggus, ja oažžun dihte buori gulahallama iežas birrasis, ee. mii guoskkai prošeavttaid ruhtadeapmái ja dutkiid rekrutteremii. Plána speadjalastá odđa ovdáneami dutkanmáilmmis sihke prográmma-teoriijaid, ja dutkama, servodaga ja luonddu oktavuodaid dáfus.

Instituhta iežas árvoštallan 1995:s (Ándde Sara), 1998 dutkanplána (Johan Klemet Kalstad) ja 1997 njuolggadusat leat ovttas defineren Instituhta dutkanprofiilla. Dat sisttisoallá “guovddáža” giella-, servodat ja servodatoktavuodaid dutkamis. Nuppe dáfus sáhtta Instituhta dutkanplána maiddái čilget fáttáid mielde mas giella, riektehistorjá ja servodatdutkan leat váldosuorggit, dehe programmáhtalaččat nugo omd. Vorren/Lakatos:as mas “čoahkásis” (guovddázis) leat bivdu, nomadisma ja bissovaš ássan. Dan sáhtta maiddái defineret postmodearnisma odđaáigásaš diehtomálliid (konseptaid) siskkobeallái ja maŋŋil postnormála dutkamin, gos “čoahkás” ovdána gulahallama bokte gaskal ipmárdusa ja mearrádusaidvára ovttas-ráđiid birrasiin (olgomáilmmiin). Dát geahčasteamat (perspektiivvat) doibmet báldda-lagaid ovdanemiin.

Instituhta ovdáneapmi lea dáhpáhuvvan ovttasbargguin ja -ipmárdusain ránnjáuniversitehtaiguin, guovddášhukseamiiguin ja dutkama ruhtademiin guoskevaš riikkain.

Instituhta birasdutkan lea dađi mielde definerjuvvon eanet lunddolaš oassin (impli-sihttan) servodatdutkanis stuorit olggobeale prošeavttaid ja luonddudilálašvuodaid rievdamiid geažil (Kalstad), ja ii leat šat prošeaktahámis fágasurggiid mielde. Sihke fágasurggiid eavttut, prográmmateoriija ja oppalaš diedateoriija leat guovddázis Instituhta profiillas. Plánat hukset odđa diedavistti Guovdageidnui váikkuhit árvideames siskkáldasat dasa makkár dutkanprošeavttat sáhttet šaddat áigejuovdilát Instituhtii.

Instituhta bušeahtta lea dađistaga lassánan 1974 rájes. Ministtarráđi vuodđojuolludeapmi jagi 2003:s lei 7 miljuvna ruvna. Davviriikkaid almmolaš gálduin bođii 4 miljuvna ruvna, ja 1 miljuvna ruvna fas eará gálduin ja ruhtajuolludeddjiin. Bealli bušeahtas manná gokčat hálddabusgoluid. Eanemus oassi dutkanruđain lea mannan servodatdutkanii.

Instituhtta lea ollašuttan oppalaš kulturásahussan, buori muddui prof. Knut Kolsrud oaiviliid maid son buvttii ovdan ságastallamisttis Sámekonferánssas 1953:s Johkamohkis. Son ávžžuhii sámi nuoraid váldit alit oahpu ja ohcat prošeaktabargguid iežaset ruovttuservodagas. Mañemus logenár jagiid lea alit oahpu váldin lassánan mealgadit maiddá sámi servodagas, ja nu leat maiddá sámi dutkit lassánan beliin Instituhta álggaheami rájes. Mán̄ga nuorra dutki leat maiddá álggahan ja gárvvistan váldo- ja doavttergrádaoahpuset Instituhta prošeavttaid olis, dehe ovttasbarggus eará ásahusaiguin.

Sáhtta atnit dan measta dego oavdun go unnitloguálbmogis leat dan mađe oallusat háhkan iešguđetlágán gelbbolašvuoda nu oanehis áiggis. Dat lea dađistaga maiddá dáhpáhuvvon ovttasráđiid Sámi allaskuvllain ja eará allaskuvllaiguin ja universitehtaiguin, ja muhtun muddui maiddá dutkanráđiid doarjagiiguin, mat dain oktavuodain leat alcceseaset laktán sámi gelbbolašvuoda.

Oanehaččat daddjojuvvon, mii guoská sámi dutkama ja gelbbolašvuoda ovdaneapmái, de lea Sámi Instituhtta leamašan háhppil, dehe guovddázis sámi dutkama iešmearrideamis, mii maiddá boahťa ovdan čađahuvvon publikašuvnnain ja prošeavttain mat leat almmuhuvvon. Suoma presideanta Halonen árvalii jagi 2004:s ahte berrešii ráhkadit oktasaš davviriikkalaš konvenšuvnna sámi álbmoga birra, mii maiddá nannešii ee. Davviriikkaid Ráđi oassálastima ovddidandoaimmaide, earret eará Instituhta doaimmaid bokte. Sámiid dilálašvuodain lea erohus dain iešguđetge riikkain, ja maiddá olggo- ja siskobealde EU, mii váikkuha sin siskkáldas kultuvrralaš dilálašvuodaide. Dáid áššiid sáhtášii čielggadit davviriikkalaš dásis konvenšuvnna ráhkadettiin.

Namuhan dás moadde earenoamáš ovdáneami: Sámi oahppovuogádat lea bures huksejuvvon 1970-logu rájes, ábaide Norggas. Ja dat buktá ovttahttima ja ovttasbarggu. Mán̄ggat davviriikkaid universitehtat leat ásahan sámi guovddáziid, mii geahpida alit oahpu ja dutkama kanaliserema, ja dat guoská maiddá Instituhttii alccesis. Dáinna lágiin lea Instituhtta oassálastán sihke ruđaid ja bargiid juohkimis sámi dutkamii ja alit ohppui.

Norgga beale Álttá/Guovdageaineanu buođđudeami ášši lei garrasit čadnojuvvon sámiide birrasiid jagi 1980. Instituhtta oassálasttii mán̄ggaid ráđđádallamiin sihke sámi organisašuvnnaiguin ja Norgga eiseváldiiguin, ee. dalle go hábmejedje dan 10-čuoggásaš prográmma Norli ja Harlem-Brundtland ráđdehusa ovddas. Go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ásahuvvui, maid Carsten Smith jođihii, lei Instituhtta mielde gulahallamiin ja maññil oassálasttii maiddá daidda bargguide. Instituhtta barggai earenoamážit etnalašvuoda doahpagiin, jienastusloguin ja Sámedikki hámiin (modeallain).

Sámi Instituhta doaimmaáigodagas leat ásahuvvon sámi álbmotválljen orgánat sihke Supmii, Norgii ja Ruttii. Ja dat guoská maiddá lágaide gielladilálašvuodaid ja oahpu birra. Buot dain oktavuodain lea Instituhtta oassálastán ráđiid addimiiguin ja čielggademiiguin, nu go dál easka Norgga Sámedikki sámi museasuorggi nanusmahttimiin (Audhild Schanche).

Maññil Černobyl lihkohisvuoda 1986 giđa Instituhtta oassálasttii bargguide čielggadit mot dat váikkuhii birrasa Sámis, ee. Stáhta Suonjardaninstituhtas Ruotas. Earret eará čielggai ahte vahágat sáhtte leat mealgat stuoribut go ledje álggos doivon, ja ahte mentála ja silolaš (psykologalaš) dilálašvuodat váikkuhit garrasit čielggadanprosessii,

ja livččii dárbblaš, dehe sávahahti heahtedili dusttehussii mas lea sihke psykiatriija ja šibitdoavtter (veterineara) máhtolašvuolta.

Riikkaidgaskasaš ovdáneapmi lea čájehan ahte Instituhta proševttat leat mihá áige-
guovdilát ovddidan dihte eamiálbmot beroštumiid ON, UNESCO ja ILO oktavuodain
ja eará riikkaidgaskasaš orgánaid bokte. Ábaide jearaldagat giellaplánemiid ja eanan-
ja čáhcevuogitvuodaid birra leat ain earenoamáš áige-
guovdilát, earret eará lánka-
buoridemiid ja ressursahuksemiid oktavuodas davvi guovlluin, ja dat berrešedje leat
áige-
guovdilát dutkama dáfus.

Sámi Instituhta 30-jagi ávvudeami oktavuodas leat čuovvovaš áššit deattuhan veara:
Instituhta 20 vuosttaš doaibmajagi manne ovddidit kultureallima, giela, oahpu ja
čoavdit dárbblaš vuogitvuodaváttisvuodaid. Dan maŋemus 10 jagi lea leamašan
digaštallan dutkanplánaid ja guhkitáiggeproševttaid dutkanproblematihkaid birra.
Instituhta ovdeš kulturprofiilla leat eanas eará sámi institušuvnnat ja kulturorga-
nisašuvnnat váldán badjelasaset. Maiddá riikkaidgaskasaš dilálašvuodát Davvi-
riikkain leat mealgadit rievdan daid maŋemus logenár jagiid. Oppa Sápmi lea dál
measta dadjat okta kultuvrralaš ovtastus, muhto gávdnojit maiddá hástalusat ja
váltisvuodát mat gusket iešguđetlágán čanastagaide ja stáhtalaš geatnegasvuodaide
dain iešguđetge riikkain. Dáinna lágiin čuoheá ovdáneapmi Davvirikkaid sámi
álbmogii, ja dat ii leat vel ollásiidda čielggaduvvon. Ja dán lánkái sáhtá Instituhta
sávvat lihku ja ávvudit iežas odđa hástalusaiiguin ja bargguiguin.

NORDISK SAMISK INSTITUTT - ET TILBAKEBLIKK

Alf Isak Keskitalo

Nordisk Samisk Institutt ble offisielt igangsatt vinteren 1973/74 med cand. real. Aslak Nils Sara som første styrer. Den offisielle åpningen fant sted på plenen utenfor Eben Eser i Kautokeino, med blant annet Norges Kirke- og undervisningsminister Bjartmar Gjerde, svenske länsherre Ragnar Lassinantti og finske länsherre Asko Oinas som gjester. Instituttets logo ble avduket av Pieti Näkkäljärvi, som sammen med sin far, Oula, hadde vunnet den utlyste logo-konkurransen. Logoen illustrerer en sol som gjennom fotosyntesen avgir føde, liv og kultur. Navnet "Sámi Instituhta", som navn på en nordisk institusjon, viser til at området Sápmi strekker seg over flere land i Norden.

I og med igangsettelsen var tanker fra blant annet Per Fokstad på 1920-tallet og den første nordiske samiske konferansen i Jokkmokk i 1953 blitt en realitet. Samekonferansen har siden kontinuerlig fulgt opp Instituttets virksomhet via Samerådet.

Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd har siden starten behandlet samiske saker blant annet ved et eget organ for same- og reindriftsspørsmål. Den samiske mediesituasjonen var preget av sporadiske tiltak på 1950- og 60-tallet, og hadde lite fellesnordisk preg. I Finland ble demografisk forskning igangsatt med sikte på etablering av et representativt organ for samene. Organiseringen var noe bredere i Sverige, mens det i Norge fant sted en utstrakt debatt om samiske saker i radio og aviser. I samme periode startet en fornyet debatt om samisk utdanningsproblematikk, men uten noen spesiell nordisk koordinering. De eksisterende initiativene var likevel meget verdifulle for samene, med eksisterende modeller i andre nordiske sammenhenger.

I 1968 leverte Tuure Salo, Eric Carlsson og Jon Leirfall et medlemsforslag til Nordisk Råd om å opprette et institutt for å fremme samisk næring, kultur og språk. Saken ble fulgt opp med en anbefaling i rådet. Et utkast til organisasjonsform, som også ble fulgt opp av samiske akademikere og organisasjonsfolk, ble i 1970 levert til de respektive lands departementer. Dette var en milepæl i samisk institusjonsutvikling, slik Knut Kolsrud hadde forutsagt. Den interne samiske behandlingen ble fremskyndet ved seminarer og egne utredninger med støtte av KUD i Norge. Saken ble behandlet av Samekonferansen i Gällivare i 1970 og fulgt videre opp av Nordisk Sameråd, i sammenheng med det nye "Samisk kulturpolitisk program" fra samme konferanse, lansert av Israel Ruong og Per Mikael Utsi. En ny tid var kommet.

Nordisk ministerråd utnevnte 29. april 1972 et interimsstyre for videre utredning av Instituttet, med høyskoleledertør Jon Teigland som leder og konsulent Svein Nossen som sekretær. Interimsstyret hadde et samisk flertall og representanter fra de nordiske regjeringsforvaltninger. I den forbindelse ble det avholdt møter i sentrale samiske lokalsamfunn, også med sikte på informasjon til befolkningen. Interimsstyrets forslag munnet ut i at Instituttet skulle ha tre seksjoner med felles administrasjon, og at det skulle lokaliseres til Kautokeino. Med dette ble Instituttet å betrakte som en statsinstitusjon som rent driftsmessig var under tilsyn av den norske riksrevisjonen.

Interimsstyret hadde vedtatt Instituttets første budsjett og det første styret ansatte personale, slik at det var i full drift da åpningen fant sted i 1974. Det nye styret hadde

et flertall fra de daværende samiske organisasjonene. Seksjonene var inndelt i næring, miljø og rettsspørsmål, språk og kultur, samt utdanning og informasjon. Hele personalet var samisktalende, og samisk var internt språk i den daglige driften.

Første nummer av Instituttets tidsskrift "Diedot" kom ut på tre språk i mars 1974. Navnet ble endret etter ny ortografi i 1979. Det var også tekniske problemer med samiske tegn på skrivemaskinene, og mangfoldiggjøringen fant sted med stensiler. De første årene deltok Instituttet i tilretteleggingen av flere kulturbegivenheter, som bl.a. samiske uker på Island og Grønland, utstilling av reindriftehunder og assistanse ved den lokale påskefestivalen. Bibelselskapets første seminar om ny bibeloversettelse fant sted i Instituttets lokaler i 1975, med et ferdig delresultat 25 år senere.

Noen av Instituttets første større prosjekter skal nevnes: Miljøprosjektet ledet av Ingvar Åhrén innebar større inventeringer av miljødata og rettsproblematikk, noe som senere forgrenet seg i flere delprosjekter innenfor rettshistorie og sedvanerett. Språkprosjektet innenfor samisk syntaks og fraseologi ble formulert og ledet av Israel Ruong med deltakelse av Ole Henrik Magga og flere yngre forskere. På skole- og utdanningsområdet foretok Per Mikael Utsi, og senere Samuli Aikio og andre, inventeringer og koordineringsforsøk når det gjaldt samisk utdanning. Dette arbeidet har senere gitt synlige resultater.

De fleste av Instituttets prosjekter var i starten internt finansiert, men senere har det vært skaffet til veie betydelige beløp fra eksterne forskningsfinansierer. I Norge ble det utviklet et eget støtteprogram for samisk forskning av Forskningsrådet i samråd med Instituttet. Dette har blant annet ført til mer ekstern finansiering av Instituttets prosjekter, særlig etter overgang til forskningssektoren i ministerrådssammenheng.

Nordisk Sameråd hadde på 1970-tallet flere utvalg som hadde oppdrag innenfor instituttets arbeidsfelt. Samisk Språknemnd fikk sekretariat ved Instituttet, og forsker Ole Henrik Magga var leder for nemnda inntil det ble lansert en ny felles nordsamisk ortografi i 1979. Også felles lule- og sydsamisk ortografi ble kodifisert. Enare- og østsamisk har ortografier utarbeidet ved finske universiteter.

Samerådets utvalg for duodji, med Marianne Nilsson som leder, og et sekretariat i tilknytting til Instituttet, utviklet et eget salgs- og kvalitetsmerke for samisk duodji som er i bruk i dag. Det ble også avholdt duodjiseminarer, særlig om kvalitets- og opphavsspørsmål. Blant annet fikk skinnberedning og bruk av naturpreparater oppmerksomhet. I dag er duodji et formelt undervisningsfag med forskere på høyt nivå.

Fra 1974 av deltok Instituttet, især ved Aslak Nils Sara, i oppbyggingen av en global urbefolkningsorganisering, og Instituttet bidro med arrangementskrefter og tolking på de første urbefolkningskonferansene i Georgetown, Port Alberni, Canberra og Kiruna innpå 1980-tallet. Instituttet deltok også på tilsvarende konferanser i UNESCO-sammenheng på vegne av den Norske nasjonalkommisjon, og var også vertskap for en konferanse i Kautokeino, og utarbeidet en rapport fra denne.

Tidligere Instituttforsker Ole Henrik Magga er i dag leder av FNs Permanente forum for urfolksspørsmål.

Instituttet har opp gjennom årene bidratt i større debattprogrammer i NRK/TV, og har hatt medlemmer i det norske Samerettsutvalget, særlig i forbindelse med utredning av

etnisitetsproblematikk, grunnlovsparagraf og valgordning for Sametinget. Det ble også igangsatt prosjekter særlig for utredning av kystsamenes situasjon.

I 1981 flyttet Instituttet inn i nye lokaler i kulturhuset i Kautokeino, etter å ha deltatt i planleggingen av bygget, som fikk den Nordnorske arkitekturprisen (BOARCH). Lokalene var på ett plan med sikret arkivrom. Naboer i bygget var Samisk Utdanningsråd, Folkebiblioteket og senere Sámi Beaivváš Teáhter. Også teateret var diskusjonsemne på Samekonferansen i 1971. Andre lokale samarbeidspartnere var Anders P. Siri med et prosjekt om ørretoppdrett, Duodji Instituhta med et prosjekt om skinnberedning, Klemet Hermansen i forbindelse med et prøvfiskeprosjekt i Gámasjávri. Styreleder Per Mikael Utsi deltok i utredningen om samisk utdanning, og Instituttet deltok i diskusjonene omkring reinkappkjøringen i Kautokeino, samt omkring bygging av den første idrettshallen og kulturhuset. Instituttet fikk en særdeles viktig ny lokal forbindelse da Samisk høgskole ble opprettet i Kautokeino i 1988.

Instituttets publikasjonsserie endret navn fra "Diedot" til "Diedut" i 1979 på grunn av ortografireformen. Bortsett fra årsberetninger og seminarrapporter, ble det etter hvert trykt avhandlinger av Ole Henrik Magga, Inga Britt Blindh og Heikki Hyvärinen. Etter 1980 er publikasjonene gitt en mer påkostet trykking. Instituttets publikasjoner lar seg lett innpasse i et kulturhistorisk programskjema innenfor fangst, reinnomadisme og fast bosetning, og videre til bosetting med urbane trekk. Ytringsformer innenfor kunst og kultur er lite spesifikt berørt, noe som kan forklares ut fra stor egenaktivitet innefor kunstartene, også i trykt form. Språkforskningen og oppfølging av språkplanlegging har hatt stor betydning også som utviklingsform, og her kan spesielt nevnes Israel Ruongs stipend som tildeles til yngre forskere innenfor dette felt.

Instituttets første statutter var plassert innenfor den nordiske allmennkulturelle virksomheten. På 1990-tallet begynte både Instituttets styre og Nordisk Ministerråd å utrede nye strategier. Endringer og impulser innenfor forskningsverdenen, sammen med faktiske statlige endringer i relasjon til EU-systemet, kan ha nødvendiggjort at Instituttet ble nyutredet og klarere definert som en forskningsinstitusjon i nordisk sammenheng. Også muligheter for forskningsfinansiering har ventelig spilt inn.

Ved overgangen til ny organisasjonsform på 1990-tallet er det spesielt to faktorer å legge merke til: Instituttets styre ble redusert fra 12 til 5 medlemmer med flertall fra Sametingene, og seksjonene ble nedlagt. Instituttet ledes nå av en direktør med stab og forskere engasjert på åremålskontrakter. Forandringene ser ut til å innbære et noe mindre virkefelt for Instituttet, men til gjengjeld ser det ut til at prosjektene gir flere resultater enn før i form av publikasjoner og økt kunnskap. Særlig 1990-tallet var resultatrikt; deretter gikk flere forskere over i andre stillinger.

Instituttets styre utformet i 1998 en forskningsplan for perioden 1999-2001. Planen var laget med sikte på bevaring av den opprinnelige miljøprofilen ved Instituttet, samt å fremme gode konsultasjoner i sine omgivelser, bl.a. med sikte på prosjektstøtte og forskerrekruttering. Planen avspeiler nyere utvikling i forskningsverdenen angående programteori og forhold mellom forskning, samfunn og natur.

Instituttets egnevaluering i 1995 (Anders Sara), forskningsplanen av 1998 (Johan K. Kalstad) og statuttene av 1997 har til sammen definert Instituttets forskningsprofil. Den inneholder en "kjerne" av forskning i språk, samfunn og relasjoner i samfunnet. Alternativt kan Instituttets plan for forskning defineres tematisk med hoveddisiplinene språk, rettshistorie, og samfunnsforskning, eller programmatisk som f.eks. hos

Vorren/Lakatos med en kjerne av fangst, nomadisme og sedentær bosetning. Den kan også defineres innenfor nyere konsepter i postmodernisme og senere postnormal forskning, der kjernen utvikler seg i konsultasjoner mellom forståelse og beslutningsrisiko i samspill med omverdenen. Disse perspektivene er parallelle i utviklingen.

Instituttets utvikling har skjedd i samarbeid og forståelse med nabouniversitetene, senteroppbygging og finansiering av forskning innenfor de berørte land.

Instituttets miljøforskning er etter hvert definert mer implisitt pga. omfattende eksterne prosjekter og endringer i naturforholdene (Kalstad), og er ikke lenger tematisert i prosjektform. Både disiplinkriterier, programteori og videre vitenskapsteori er relevant for Instituttets profil. Byggeplanene for et nytt vitenskapsbygg i Kautokeino vil sannsynligvis influere internt på hvilke forskningsprospekter som kan bli aktuelle ved Instituttet.

Instituttets budsjett har hatt en jevn vekst siden 1974. I år 2003 var basisfinansieringen fra ministerrådet på 7 mill. kroner. Av dette kom 4 mill. kroner fra offentlige kilder i de berørte land, og 1 mill. kroner fra andre kilder og sponsorer. Halve budsjettet går til administrative utgifter. Størst andel av forskningsmidlene er gått til samfunnsforskningen.

Instituttet har, som visjon om allmennkulturell institusjon, oppfylt prof. Knut Kolsruds tanker som han fremla i et foredrag på Samekonferansen i 1953. Han oppfordret ungdom til å utdanne seg og søke prosjektarbeid på kontrakt hjemme i det samiske samfunnet. I løpet av de seneste årtier er det skjedd en utdanningseksplasjon også i det samiske samfunnet, slik at antallet samiske forskere er mangedoblet siden starten av Instituttet. Flere yngre forskere har initiert og fullført hovedfags- og doktoravhandlinger innenfor prosjektene ved Instituttet eller i tilknytning til andre institusjoner. Rekrutteringen til forskning foregår på flere nivåer også innefor Instituttets sammenheng.

Denne utviklingen kan nesten betraktes som et under; at en etnisk gruppe i miniatyr har kunnet opparbeide såpass mangesidig kompetanse på relativt kort tid. Dette har etter hvert også skjedd i vekselvirkning med Samisk høyskole og andre høyskoler og universiteter, delvis også med støtte fra forskningsrådene, som har knyttet til seg samisk ekspertise i disse sammenhengene.

Som en foreløpig konklusjon når det gjelder utvikling av samisk forskning og kompetanse, kan det sies at Instituttet har spilt en betydelig rolle i autonomisering av samisk forskning, noe som er godtgjort blant annet ved fullførte publikasjoner og prosjekter. Finlands president Halonen foreslo i 2004 at det burde formes en Nordisk traktat om det samiske folk, noe som kunne styrke blant annet Nordisk Råds deltakelse i utvikling, blant annet gjennom Instituttets virksomhet. Samenes situasjon er forskjellig i de enkelte land, og også innenfor og utenfor EU, noe som preger den interne kulturelle situasjonen. Dette kunne utredes på nordisk hold ved forberedelser til en traktat.

Noen spesielle utviklingstrekk bør nevnes retrospektivt: Det samiske utdannings-systemet er sterkt utbygd siden 1970-tallet, særlig i Norge. Dette fremmer koordinering og samarbeid. Ved flere universiteter i Norden er det opprettet samiske sentre, noe som underletter kanalisering av høyere utdanning og forskning, også sett fra Insti-

tuttets side. På denne måten har Instituttet deltatt i allokering av midler og personell innenfor samisk forskning og høyere utdanning.

Utbyggingen av Alta-Kautokeinovassdraget i Norge ble sterkt fokusert i samisk sammenheng rundt år 1980. Instituttet deltok på flere rådslagninger både med samiske organisasjoner og med norske statsmyndigheter, bl.a. under utformingen av 10-punkts programmet fra regjeringene Norli og Harlem-Brundtland. Ved opprettelsen av Samerettsutvalget, ledet av Carsten Smith, var det konsultasjoner og senere deltakelse fra Instituttets side. Instituttet arbeidet særlig med definisjon av begrepene for etnisitet, med manntall og med modell for Sametinget.

I løpet av Instituttets funksjonstid er det blitt opprettet samiske folkevalgte organer både i Finland, Norge og Sverige. Det samme gjelder også lovgiving for språkforhold og utdanning. I alle disse sammenhenger har Instituttet bidratt med råd og utredninger, som bl.a. nå nylig om konsolidering av den samiske museumssektoren ved Sametinget i Norge (Audhild Schanche).

Etter ulykken i Chernobyl våren 1986 deltok Instituttet i arbeidet med å avklare virkningene på miljøet i Sameland, bl.a. ved Statens Instituttet for Strålevern i Sverige. Der ble det blant annet klart at skadeomfanget kan være større en først antatt, at mentale og psykiske forhold har stor innflytelse på avklaringsprosessen, og at det ville være ønskelig med former for katastrofeberedskap med psykiatriske og veterinære res-surser.

Den internasjonale utviklingen har vist at Instituttets prosjekter har stor relevans for å fremme urfolks interesser innfor FN, UNESCO, ILO og andre internasjonale organer. Særlig problemer innenfor språkplanlegging og rettigheter til land og vann har fortsatt sterk aktualitet, blant annet ved lovreformer og ressursutbygging i nordlige områder, og burde bli aktualisert i forskningssammenheng.

Ved Instituttets 30-års jubileum er det verdt å understreke følgende: De første 20 årene av Instituttets virksomhet var primært konsentrert omkring kulturliv, språk, utdanning og akutte rettighetsproblemer. De seneste 10 årene er selve forskningsproblematikken innenfor planer for forskning og mer langsiktige prosjekter blitt debattert. Den tidligere kulturprofilen er i stor grad overtatt av andre samiske institusjoner og kulturorganisasjoner. Også den internasjonale situasjonen i de nordiske land er betydelig forandret de siste desennier. Hele det samiske området er nå nærmere en kulturell enhet, men det finnes også utfordringer og problemer som angår ulik tilknytning og statlige forpliktelser innenfor de enkelte land. Den samiske befolkningen i Norden er på denne måten berørt av en utvikling som ikke er fullt ut konsekvensvurdert. På dette feltet kan Instituttet gratulere seg selv med nye oppgaver.

SÁMI INSTITUHTA JODIHEADDJIT/DIREKTEVRRAT JA FÁGA- HOAVDDAT 1973-2004 – NSIs LEDERE/DIREKTØRER OG FAGLEDERE 1973-2004

STIVRAJODIHEADDJIT – STYRELEDERE

1973 - 1978	Ingvar Åhrén, Ruotta/Sverige
1979 - 1984	Nikolaus Kuhmunen, Ruotta/Sverige
1985 - 1990	Per Mikael Utsi, Ruotta/Sverige
1991 - 1992	Pekka Aikio, Suopma/Finland
1993 - 1996	Louise Bäckman, Ruotta/Sverige
1997 - 1999	Marit Myrvoll, Norga/Norge
2000 - 2004	Johannes Helander, Suopma/Finland

JODIHEADDJIT/DIREKTEVRRAT – LEDERE/DIREKTØRER

1973 - 28.02.1986	Jodiheaddji/leder: Aslak Nils Sara, Norga/Norge
01.03.1986 - 28.02.1987	Kst. jodiheaddji/leder: Leif Halonen, Norga/Norge
01.03.1987 - 31.01.1993	Elina Helander, Suopma/Finland
01.01.1993 - 29.02.1993	Kst. jodiheaddji/leder: Lars-Nila Lasko, Ruotta/Sverige
01.03.1993 - 01.08.1997	Jodiheaddji/leder: Pekka Aikio, Suopma/Finland
01.07.1996 - 01.08.1997	Kst. jodiheaddji/leder: Isak J. Turi, Norga/Norge
01.08.1997 - 31.12.2002	Direktevra/direktør: Johan Klemet H. Kalstad, Norga/Norge
05.02.2002 - 04.06.2002	Kst. direktevra/direktør: Audhild Schanche, Norga/Norge
01.01.2003 - 31.03.2003	Kst. direktevra/direktør: Nils Jørgen Nystø, Norga/Norge
01.04.2003 - 31.12.2003	Kst. direktevra/direktør: Nils Øivind Helander, Norga/Norge
01.01.2004 - 30.04.2004	Kst. direktevra/direktør: Nils Jørgen Nystø, Norga/Norge
01.04.2004 -	Direktevra/direktør: Audhild Schanche, Norga/Norge

OSSODATHOAVDDAT - SEKSJONSLEDERE

Oahpahu- ja diehtjuohkinossodat /Seksjon for utdanning og informasjon

1973 - 1976	Per Mikael Utsi, Ruotta/Sverige
1976 - 1978	Konstituerejuvvon/Kst.: Veikko Holmberg, Suopma/Finland
1978	Per Mikael Utsi, Ruotta/Sverige
1979 - 1985	Samuli Aikio, Suopma/Finland
1985	Konstituerejuvvon/Kst.: Marianne Nilsson, Ruotta/Sverige
1985	Konstituerejuvvon/Kst.: Elina Helander, Suopma/Finland
1985	Konstituerejuvvon/Kst.: Anders Sara, Norga/Norge
1986 - 1987	Elina Helander, Suopma/Finland
1987	Konstituerejuvvon/Kst.: Asta Balto, Norga/Norge
1987 - 1988	Konstituerejuvvon/Kst.: Gudrun Eliissä Eriksen, Norga/Norge
1988 - 1989	Synnøve Solbakken, Norga/Norge
1989	Konstituerejuvvon/Kst.: Ole Henrik Magga, Norga/Norge
1989	Konstituerejuvvon/Kst.: Johanne Gaup, Norga/Norge
1989 - 1994	Reidar Erke, Norga/Norge
1995 - 1997	Virggis ii leat leamašan bargi/Vakant

Giella- ja kulturossodat / Seksjon for språk- og kultur

1973 - 1981	Alf Isak Keskitalo, Norga/Norge
1981 - 1983	Konstituerejuvvon/Kst.: Ole Henrik Magga, Norga/Norge
1983 - 1985	Konstituerejuvvon/Kst.: Maj-Lis Skaltje, Ruotta/Sverige
1985	Konstituerejuvvon/Kst.: Elina Helander, Suopma/Finland
1986 - 1988	Alf Isak Keskitalo, Norga/Norge
1988	Konstituerejuvvon/Kst.: Marianne Nilsson, Ruotta/Sverige
1988 - 1989	Konstituerejuvvon/Kst.: Marianne Nilsson, Ruotta/Sverige
1989 - 1990	Ole Henrik Magga, Norga/Norge
1990	Konstituerejuvvon/Kst.: Kjell Kemi, Norga/Norge
1990 - 1998	Vesa Guttorm, Suopma/Finland

Ealáhus-, biras- ja vuoigatvuohtaossodat / Seksjon for næring, miljø og rettigheter

1973 - 1978	Oula Näkkäljärvi, Suopma/Finland
1979 - 1983	Leif Halonen, Norga/Norge
1984 - 1985	Konstituerejuvvon/Kst.: Leif Dunfjeld, Norga/Norge
1985 - 1986	Leif Halonen, Norga/Norge
1986 - 1987	Konstituerejuvvon/Kst.: Johannes Helander, Suopma/Finland
1987 - 1988	Leif Halonen, Norga/Norge
1989 - 1996	Lars-Nila Lasko, Ruotta/Sverige

SENIORDUTKIT 1997 RÁJES – SENIORFORSKERE FOM 1997**Gielladutkan - Språkforskning**

1998 - 2000	Tuomas Magga, Suopma/Finland
2000 - 2004	Nils Øivind Helander, Norga/Norge

Servodatdutkan - Samfunnsforskning

1998 - 2002	Nils Oskal, Norga/Norge
2003 - 2004	Johan Klemet H. Kalstad, Norga/Norge
2002 - 2005	Svein D. Mathiesen – seniordutki/seniorforsker II (20 %), Norga/Norge

Vuoigatvuohtadutkan - Rettighetsforskning

1999 - 2003	Kirsti Strøm-Bull (20 %), Norga/Norge
2003 -	Kirsti Strøm-Bull – seniordutki/seniorforsker II (20 %), Norga/Norge

Kulturviessu Guovdageainnus / Kulturhuset i Kautokeino

SÁMI INSTITUHTA VUOSTTAŠ 30 JAGI

- politihkalaš vákšun ja sámi dutkan

(Jorgalan dárogielas: SI)

1. amanuensa Johan Klemet Hætta Kalstad

Mu mearkkašumit leat čadnon moatti Sámi Instituhta guovddáš áššái. Dat gusket Instituhta ulbmilii ja dutkamii mii álggahuvvui 1970-logus.

Viiddis ulbmil

SI oaččui hui viiddis ulbmila dalle go ásahuvvui 1973:s, mii mearkkašii ahte SI galggai bálvalit Davviriikkaid sámi álbmoga ja buoridit sin sosiála, kultuvrralaš, vuoigatvuodalaš ja ruđalaš dilálašvuodaid.

Instituhtta galggai čadahit ulbmilis dakko bokte ahte galgai álggahit, ovttahttit ja bidjat johtui čielggademiid, plánemiid ja dutkamiid, ja čadahit prošeavttaid (§ 2, njuolggadusat mearriduvvon njukčamánu 23. b. 1972, Davviriikkaid Ministtarráđđi).

Instituhtas lei oppalaš ulbmil ja galggai doaimmas bokte bálvalit Davviriikkaid sámi álbmoga buot surggiin. SI dutkit leatge maiddái šaddan dovddusin iežaset servodat-beroštumiid geažil 1970- ja 80-loguin. Sin doaimmat eai guoskan dušše dutkamii, muhto sii sihke álggahedje ja oassálaste sámi kultuvrra bajáshuksemii ja politihkii sihke báikkálaš ja riikkaidgaskasaš dásiin.

Sin riikkaidgaskasaš bargu bođii ovdan go sii ledje fárus ráhkkanahhttime ja ásaheame riikkaidgaskasaš ovttasbargoforumiid ja eamiálbmotorganisašuvnnaid. Instituhta vuosttaš hoavda, Aslak Nils Sara, lei guovddázis dalle go WCIP (Máilmmi Eamiálbmotráđđi) vuodđuduvvui, mii lei vuosttaš eamiálbmot orgána oppa máilmmis. WCIP lea maid váikkuhan dasa ahte eamiálbmogiidda guoski gažaldagat bohte riikkaidgaskasaš forumiid áššelisttuide.

SI galggai doaimmas bokte leat oskkáldas sámi organisašuvnnaide. Dieđut-ráiddu vuosttaš nummaris, mii almmuhuvvui 1974:s, daddjojuvvo ahte sámi organisašuvnnaid áigumušat galget leat vuodđun Instituhta bargguide. Nu ledje gusto sámi organisašuvnnaid mat galge defineret áigeguovdilis doaimmaid. Dákkár ipmárdusain ja dainna, mot čoavdit áigeguovdilvuoda gažaldaga, anii SI hovdenveahka iežas reaidun sámi organisašuvnnaide sin barguid bokte ovddidit sámi kultuvrra ja servodat-eallima.

SI:s lei maiddá čielga doaibma (rolla) sámi organisašuvnnaid ektui ja maiddá eiseválddiid ja sámi organisašuvnnaid gaskavuodas sii dorjo čielgasit organisašuvnnaid oaviliid. Almmolaččat virgáibiddjon dutkiide ii leat álohii dát dilli leamašan áibbas álki.¹ Ja lea go dasto nu ahte dutkiid lagas oktavuotta sámi organisašuvnnaide váikkuhii dasa ahte Vákšunpolitiiija beroštišgođii SI doaimmain? Historjádutkan lea oainnat muitalan midjiide ahte Norgga Vákšunpolitiiija lea atnán SI doaimma uhkádussan riikka sihkkarvuhtii.² Leat uhkádussan riikka sihkkarvuhtii lea gal oba duodalaš ášši. Seammás lea dat maiddá duodalaš ášši ahte navdit olbmuid, ja ábaide vigihis olbmuid, baháid bargan. Mun dovddan SI doaimma ja olbmuid geat leat bargan Instituhtas nu bures ahte, sáhtán dadjat ahte Vákšunpolitiiija lea barggustis garrasit boastut árvvoštallan áššiid.

Sámi kultuvrra ja servodateallima dilli

Ipmirdan dihte SI dutkiid beroštumiid ja bargguid ferten muittuhit sámi kultuvrra ja servodateallima dili 1970-logus. Válddán dás ovdan Davvi-Norgga sámiid dili ja anán vuodđun professor Vilhem Auberta čilgehusaid dieđuide maid Statistisk Sentralbyrå oačču Álbmot- ja orrunguorahallamis maid čadahii 1970:s.³ Liigequorahallamiin, maid čadahii 1970:s, háliidii kártet Davvi-Norgga sámi álbmoga ja sin dili. Dan oktavuođas celkkii professor Aubert ahte:

- Sámit orrot doaresbeal gilážiin. Sii barget ja sis lea gullelašvuotta vuodđo-ealáhusaide (eanandoallu, boazodoallu ja vuotnaguolásteapmi). Oallugat sis leat ealáhatagis (penšunisttaagis). Dán riikaoasi sámiin lea heajos oahppodási.
- Sámegielagat leat oalle boares olbmot, dl. sámegiela hupmet dušše boares olbmot ja dušše Sis-Finnmárkkus, ja Divttasvuonas ohppet gal muhtun mánát sámegiela. Oppa guovllus lei nu ahte, jus nubbi náittosguimmiin lei dárogielat, de lei mánáid ruovttugiella dábálaččat dárogiella.

Vaikke vel dát guorahallan masa mun dál čujuhan, leage Davvi-Norgga sámiid birra, de in jáhke ahte dilli livččii leamašan earálágán ja buoret sámiide geat orro eará sajiin riikkas. Professor Auberta cealkámušat sohpege dan dihte dan áigge dábálaš oaviliid ahte *sámit ledje dáruiduvvame*.

Ruota ja Suoma beale sámiid dilli lei semmasullásaš go Norggas. Ja dat leige maiddá vuodđun dasa go sámit organiseregohte davviriikkalaš ovttasbarggu. Sáme-konferánssa bovdehusas, mii dollojuvvui 1953:s Johkamohkis, čujuhuvvo ahte

“Ođđaáigásaš ovdaneapmi, ... lea dagahan dán álbmoga váttis dillái. Jus sii galget nagodit bisuhit iežaset kuluvvrralaš iešvuodaid, de ferte heiveheapmi ođđa áigái leat eanet aktiivvalaš. *Aktiivvalaš heivehemiin* oavivilduvvo dat ahte sámit eai ovttageardánit ja jearakeahhtá váldde alcceseaset dan ođđa-áigásaš kultuvrra ja hilggo iežaset kultuvrra buhttekeahhtá árvvuid ...”
(Jorgaluvvon ruotagielas.)

¹ Norgga servodatdutkiin lea árbevierru identifiseret iežaset servodaga heajutdili joavkkuiguin.

² Trond Berg ja Knut Einar Eriksen, 1998:228.

³ Vilhelm Aubert: Den samiske befolkning i Nord-Norge. Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1976.

⁴ Samiid Dilit. Föredrag vid Den nordiska samekonferansen. Jokkmokk. 1953. Oslo, 1957

Konferánsabovdehusas daddjojuvvo ahte “*Dát váttis dilli eaktuda dihtomielalaš ja jođanis daguid sihke sámiin alddiineaset ja earáin, ...*”⁴

Ii lean mihkkege duostilis cealkámušaid 1970-logus dat ahte, sámi giella ja kultuvra lei jávkagoahtime boarrasit sámi buolvvaid mielde. Nuorat akademihkkárbuolvvas lei maiddái dát ipmárdus, ja danne álggahedje “*jođanis daguid*”. Lei dehálaš álggahit sihke oanehit ja guhkit áigge doaimmaid. Praktikalaš barggut sihke organisašuvnnain ja daid vehkiin adnojuvvojedje beaktilin.

Dutkan

Instituhta dutkit välljejedje siskkáldasgeahčasteami (-perspektiivva) iežaseaset dutkamii. Dál lea mihá ovttaoaivilvuohta dasa ahte siskkáldasgeahčašteampi lea vuodđun ipmirdit servodatlaš ihtagiid (dáhpusaid). Muhto lea eahpesihkkárvuolta das maid dát geahčašteampi mearkkaša geavatláččat ja mot dat galgá metodalaččat konkretiserejuvot. Siskkáldasgeahčašteampi ii leat nu álkis vuolggasadji. Liikkáge lea dát geahčašteampi programmajulggáštus servodatdutkanii. Dákkár julggáštus ovddastii vuosteoaviliid servodatdutkanii positivismaárbevirrui. Luondudiehtagat atne positivisma ovdagovvan alcceseaset, juosgo positivisma vuostebealli mearkkašii ahte *servodatlaš ihtagat fertejedje ipmirduvvot*. Ii leat doarvái dušše čilget servodatlaš ihtagiid.

Servodatdieđalaš ipmárdusat leat dál dohkkehuvvon oppalaččat. Dutkama bargu lea ipmirdit daid servodatlaš fenomenaid maid dutká. Servodatdutkan lea olbmuid ja sin daguid birra. Dutkama bargu lea ipmirdit olbmuid daguid áigumušaid. Dutki ferte danne ipmirdit manne olbmot dahket dan maid dahket. Dutki háliida ipmirdit dahkkojuvvon daguid áigumušaid (ulbmiliid). Deattuhan dihte man dehálaš lea ipmirdit dahkki áigumušaid, čujuhuvvo danne dávjá dán cealkagii “*The actors point of view*”. Dát cealkka mearkkaša dan ahte dutki galgá barggustis atnit dahkki oaiviliid vuodđun ipmirdan dihte servodatlaš fenomenaid, dl. dutki galgá ipmirdit dahkki. Dáinna lágiin vuodđuduvvo siskkáldasgeahčasteapmi. Áigumušat ja oaivilat fertejit ipmirduvvot siskkáldasat, ja dutkái ii leat dalle doarvái leat dušše áici (observatevra). Dutki ii sáhte dušše áicat objeavtta, muhto ferte ipmirdit daguid maid olbmot dahket subjavevttat dilis. Dutkit ja sii/dat, geaid dutki dutká, leat dahkkit ja iešdulkojeaddji subjavevttat.

SI dutkiid vuodđojurddašeampi iežaset dutkamis lei ahte sápmelašvuolta ii sáhte leat dušše dutkama objeakta. Sámiin leat maiddái oaivilat, ja sii fertejit váldojuvot duodalaš subjektan. Jurdda heivii vuohkkasit ođđa jurddašemiide mat ledje servodatdutkanis dan áigge. Dán vuodul hábmejedje SI dutkit ahte “*Ulbmil ferte leat dutkan sámiid bealis sámiid várás.*”⁵ Dán ulbmila čilgejedje nu ahte, go váldá sámiid duodas, de dutkamiin sáhtii buorebut háhkat ođđa máhtu.

Alf Isak Keskitalo doalai 1974:s logaldallama Davviriikkaid Etnográfaid čoahkkimis.⁶ Logaldallan bovttii garra digaštallama dutki ja su dutkama gaskavuodaid birra. Mun lean dulkon Alf Issáha váldočuočuhusaid nu ahte sámiid “risttasgieđaid” (passiivvalaš) áiciorolla dutkamis lea mielddisbuktán sámiid ja dutkama eahpedássedis gaska-

⁵ Dieđut nr. 1-4. 1974 – mii lea SI vuosttaš almmuhusa Dieđut nummir.

⁶ Dieđut nr. 7/1994. Láppi universitehta Arktalaš govddás ja Sámi Instituhtta.

vuoda. Dán eahpedássedisvuoda sáhtta čilget nu ahte sámít leat unnitlogus daid dutkiid ektui geat ovddastit eanetlogu. Mu ipmárdusa mielde dat mearkaša ahte eahpedássedisvuolta čadnojuvvo dasa ahte sámít šaddet passiivlaš áicit dannego sii ipmirduvvojit leat objektan. Dutkan rahčá olahit ođđa máhtu ja dieđuid ja dasa ii leat dalle dákkár digaštallan nu buorre.

Sámi dutkama čuolbma váldojuvvui fas ovdan 1990-logus. Dalle digaštallojuvvui eanas dan birra ahte mii lea sámí dutkan ja sáhttago dušše sámí dutkiid dutkama lohkat ja dadjat sámí dutkamin. Mun ipmirdan dán digaštallama earálágánin go dan digaštallama mii lei 1970-logus. 1970-logu digaštallan lei servodatdiehtagiid vuoddočuolmmaid birra, ahte mot oazžut ovdan ođđa máhtu, juosgo 1990-logu digaštallan šattai politihkalaš digaštallamin. 1990-logus geahččaledje maiddái oheat čovdosiid politihkalaččat, dannego gažaldat ahte mii lea sámí dutkan álggahii čielggadanbargguid. Ášši čovdoyuvvui dainna lágiin ahte Sámediggi mearridii ahte lea vuogas gávdnat čielga ulbmila sámí dutkamii. Dan vuodul mearriduvvui ahte buot dutkan mii addá máhtu ja dieđuid sámí servodaga suodjaleapmái, nannemii ja ovdáneapmái, galgá adnojuvvot sámí dutkamin. Sámi dutkama gažaldat galgá dasto mearriduvvot áigequovdilvuoda (relevánsa) vuodul. Ulbmiliset ektui lea áigequovdilvuodaevttut sihke ávkkálaččat ja dárbblašlaččat. Dákkár evttut eai leat ánkke áigequovdilut dutkama iežas metodačuolmmaid čoavdimis servodatlaš ihtagiid ipmirdeamis. Digaštallamat metodologalaš ja metoda čuolmmaid birra mat leat čadnojuvvon servodatlaš ihtagiidda, fertejit ánkke čađahuvvot dutkanservodagain. Leige juste dat maid SI dutki, Alf Isak Keskitalo, ovddidii iežas logaladallamiin 1974:s. Dál lea buorre muittuhit ahte sámí dutkiin leat árbevierut aktiivvalaš oassálastimis dutkanservodagain olggobeale báikkálaš dásiin.

NORDISK SAMISK INSTITUTT GJENNOM SINE FØRSTE 30 ÅR

- politisk overvåking og samisk forskning

1. amanuensis Johan Klemet Hætta Kalstad

Min innledning er knyttet til et par sentrale forhold ved NSI. Det gjelder formålet for Instituttet og forskningen som ble innledet på 1970-tallet.

Et omfattende formål

NSI fikk et omfattende formål ved etableringen i 1973, og det innebar at det nye Instituttet skulle tjene den samiske befolkningen i de nordiske land med sikte på å forbedre befolkningens stilling sosialt, kulturelt, rettslig og økonomisk.

Instituttet skulle realisere sitt formål ved å ta initiativ til, samordne og iverksette utredning, planlegging og forskning, samt gjennomføre prosjekter (§ 2, statutter vedtatt 23. mars 1973, Nordisk Ministerråd).

Instituttet hadde altså et allment formål og skulle gjennom sin virksomhet tjene den samiske befolkningen i de nordiske land på alle områder. Forskerne ved NSI er også kjent for sitt samfunnsengasjement på 1970- og 80-tallet. Deres engasjement gikk ut over forskning og kom til uttrykk ved at forskerne fra NSI både initierte og deltok i samisk kulturreisning og politikk både lokalt og internasjonalt.

Arbeidet internasjonalt ble konkretisert ved deltakelse i forberedelser og etablering av internasjonale samarbeidsarenaer og organisasjoner for urfolk. Instituttets første sjef, Aslak Nils Sara, sto sentralt i etableringen av WCIP (World Council of Indigenous Peoples) som første organ for urfolk i verden. WCIP har spilt en rolle for etablering av internasjonal dagsorden for urfolksspørsmål.

NSI skulle i sin virksomhet vise lojalitet til samiske organisasjoner. I første nummer av *Diedut*, som ble publisert i 1974, er det slått fast at samiske organisasjoner skal stå for initiering av oppgavene for NSI. Det var altså samiske organisasjoner som skulle definere relevante oppgaver. Men en slik forståelse og løsning på spørsmålet om relevans, så ledelsen ved NSI på seg selv som et redskap for samiske organisasjoner i deres arbeid til fremme av samisk kultur og samfunnsliv.

NSI inntok en entydig rolle i forholdet til samiske organisasjoner og også i forholdet mellom myndighetene og samiske organisasjoner plasserte de seg klart innenfor organisasjonene. For offentlig ansatt forskere har ikke det vært bare uproblematisk.⁷ Og er det slik at forskernes nære forhold til samiske organisasjoner førte til Overvåkingspolitietts interesse for virksomheten ved NSI? Historieforskning har nemlig fortalt oss at Overvåkingspolitiet i Norge har sett på virksomheten ved NSI som en risiko for

---

⁷ Norske samfunnsforskere har tradisjoner med å identifisere seg med svakstilte grupper i samfunnet.

rikets sikkerhet.⁸ Å representere en risiko for rikets sikkerhet er en alvorlig sak. Samtidig er det alvorlig å mistenke personer, og spesielt hvis det er uskyldige personer som blir utsatt for mistanke. Jeg kjenner virksomheten og personene som har vært på NSI så god at jeg kan si at Overvåkingspolitiet har gjort alvorlige feilbedømminger i sitt arbeid.

Situasjonen for samisk kultur og samfunnsliv

For å forstå NSI-forskernes engasjement, er det på sin plass å minne om situasjonen for samisk kultur og samfunnsliv på 1970-tallet. Jeg tar utgangspunkt i situasjonen for samene i Nord-Norge og baserer meg på professor Vilhelm Auberts analyse av Statistisk Sentralbyrås materiale fra Folke- og bolig tellingen i 1970.⁹ Ved en tilleggsundersøkelse i 1970 tok en sikte på å kartlegge den samiske befolkningen og situasjonen for dem i Nord-Norge. Professor Aubert konkluderte med at:

- Samer bor i utkantene i avsidesliggende bygder. De er sysselsatt og knyttet til primærnæringene (jordbruk, reindrift og fjordfiske). Det er relativt mange pensjonister. Samene i landsdelen har lav utdanning.
- Samisktalende utgjør en forholdsvis gammel befolkning, dvs. at samisk brukes bare av eldre og bare i Indre-Finnmark og i Tysfjord lærer en del barn samisk. I hele landsdelen var det slik at når en av ektefellene var norsktalende, vokste barna normalt opp med norsk som hjemmespråk.

Selv om undersøkelsen som jeg her refererer til er gjort for situasjonen for samene i Nord-Norge, er det liten grunn til å mene at situasjonen var annerledes og bedre for samene i andre deler av landet. Professor Auberts konklusjoner var derfor i overensstemmelse med den gjengse oppfatningen med at *samene var i ferd med å bli fornorsket*.

Forholdene for samene i Sverige og Finland var i store trekk som i Norge. Nettopp det var også en del av begrunnelsen for organisering av nordisk samisk samarbeid. I innbydelsen til den første nordiske Samekonferansen i 1953 i Jokkmokk er det vist til at

“Den moderne utvecklingen, ... har emellertid försatt denne folkgrupp i en svår situation. För att de skola kunna bevara sin kulturella egenart måste deras anpassning till den nya tiden bli av aktiv art. Med *aktiv anpassning* förstås att samerna ej ensidigt och kritiklöst anamma den moderna kulturen och kasta bort oersättliga värden i sin kultur, ...” (s. 11-12).

I innbydelsen til konferansen slås det fast at “*Den komplicerade situationen fordrar ett målmedvetet och snabbt ingripande både av samerna själva och andra, ...*”.¹⁰

Det var ingen dristig konklusjon på 1970-tallet at samisk språk og kultur sto i fare for å dø ut med den eldre generasjonen samer. Den nye generasjonen akademikere delte denne situasjonsforståelsen og tok fatt på en “*snabbt ingripande*”. Det var derfor

---

⁸ Trond Berg og Knut Einar Eriksen, 1998:228.

⁹ Vilhelm Aubert: Den samiske befolkning i Nord-Norge. Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1976.

¹⁰ Samiid Dilit. Föredrag vid Den nordiska samekonferansen. Jokkmokk. 1953. Oslo, 1957.

viktig med tiltak som virket på kort og lang sikt. Praktisk arbeid i og gjennom organisasjonene ble ansett som effektivt.

Forskning

Forskerne ved NSI anla et innenfraperspektiv i sin forskning. I dag er det stor enighet om at et innenfraperspektiv er et utgangspunkt for forståelse av samfunnsmessige fenomen. Men det er uklart hva perspektivet innebærer i praksis og hvordan det metodisk skal konkretiseres. Et innenfraperspektiv er intet enkelt utgangspunkt. Like fullt er perspektivet en programerklæring for samfunnsforskningen. En slik erklæring sto for et oppgjør med positivismetradisjonen i samfunnsforskningen. Positivismen hadde naturvitenskapene som sitt ideal, mens motstykket til positivismen innebar at *samfunnsmessige fenomen må forstås*. Det er ikke nok å forklare samfunnsmessige fenomen.

Forståelse i samfunnsvitenskapelige metoder er i dag allment anerkjent. Forskningens oppgave blir å forstå samfunnsmessige fenomen som det forskes på. Samfunnsforskning er konsentrert om mennesker og deres handlinger. Forskningens oppgave er å forstå hensikten til den som handler. En forsker må derfor forstå hvorfor folk gjør som de gjør. En forsker er altså ute etter å forstå hensikten med de handlinger som foretas. For å understreke viktigheten av å forstå den handlendes hensikt refereres det ofte til formuleringen "*The actors point of view*". Formuleringen betyr at forskeren skal i sitt arbeid for å forstå et samfunnsmessig fenomen legge aktørens mening til grunn, dvs. at forskeren skal forstå aktøren. På den måten blir det et innenfraperspektiv. Hensikter og meningen må forstås innenfra, og en observatørstatus for forskeren er ikke god nok. Forskeren kan ikke bare observere et objekt, men må forstå handlinger foretatt av mennesker som subjekter. Forsker og den/de som studeres er begge handlende og selvfortolkende subjekter.

Forskerne ved NSI la til grunn for sin forskning at det samiske ikke kan være bare et objekt for forskning. Samene er meningsbærende og de må tas alvorlig som subjekter. Det var i samsvar med en ny strømning i samfunnsforskningen på den tiden. På det grunnlag formulerte NSI-forskerne en målsetting om at *forskning skal være for og av samer*.¹¹ Denne målsettingen ble begrunnet med at ved å ta samene alvorlig, ville forskningen bli bedre i stand til å erverve ny kunnskap.

Alf Isak Keskitalo holdt i 1974 et foredrag på Nordiske Etnografers møte.¹² Foredraget førte til heftige diskusjoner om forholdet mellom forsker og hans/hennes forskning. Jeg har tolket Alf Isaks hovedbudskap slik at samenes passive tilskuerrolle i forskningen medførte en ubalanse i forholdet mellom samene og forskningen. Denne ubalansen kan tilskrives samenes status som en minoritet i forhold til forskerne som representanter for en majoritet. I min terminologi betyr det at ubalansen knyttes til at samene blir passive tilskuere ved at de oppfattes som objekter. En slik diskusjon er uheldig for forskningen i dens anstrengelser for ny kunnskap.

På 1990-tallet ble problemstillingen om samisk forskning tatt opp igjen. Den gang ble det mest diskusjon om hva som er samisk forskning og om bare forskning av samiske forskere kan kategoriseres og omtales som samisk forskning. Jeg forstår denne

---

¹¹ Dieđut nr. 1-4. 1974 – som også er første nummer i NSIs publikasjonsserie.

¹² Dieđut nr. 7/1994. Arctic Center ved Lappland universitet og Sámi Instituhtta.

debatten forskjellig fra debatten på 1970-tallet. Debatten på 1970-tallet dreide seg om grunnleggende problemstillinger i samfunnsvitenskapene for ervervelse av ny kunnskap, mens debatten på 1990-tallet ble til en politisk debatt. Løsningen på 1990-tallet ble også søkt politisk ved at spørsmålet om hva som skal oppfattes som samisk forskning ble til gjenstand for utredninger. Floken ble løst ved at Sametinget besluttet at det er hensiktsmessig å formulere en målsetting for samisk forskning. På det grunnlag ble det vedtatt at all forskning som bidrar til kunnskap for bevaring, styrking og utvikling av det samiske samfunnet, skal anses som samisk forskning. Spørsmålet om samisk forskning skal altså avgjøres på grunnlag av relevans. For sitt formål er relevanskriterier både nyttige og nødvendige. Slike kriterier har dog ikke relevans for forskningens egne metodeproblem for forståelse av samfunnsmessige fenomen. Debatter om metodologiske og metodiske problemstillinger knyttet til samfunnsmessige fenomen må føres i forskersamfunn. Det var nettopp det NSI-forskeren, Alf Isak Keskitalo, la opp til med sitt foredrag i 1974. I dag er det betryggende å bli minnet om at samiske forskere har tradisjoner fra aktiv deltakelse i forskersamfunn ut over det lokale.

SOAMES MUITOGOVAT INSTITUHTAS

Samuli Aikio

Muittašeamit

Lean geahčadan Sámi Instituhta – ja muhtun muddui doaibman dan oktavuodas – unnimusat golmma hálttis. Ledjen čállin Sámirádis SI’ riegádeami bále ja ledjen oassálastán sámekonferánssaide 1956’ rájes, goas ráđi iežas njuolggadusat vuosttas háve dohkkehuvvojedje; ja dallehan maid lei juo sáhka dákkár sámiid iežaset lágádusas. Váhčira ja Snoasa konferánssat ledje viehka muddui mu vásttus, nu vel nubbi Anár konferánsage. Dasto gárten dahje buorebutge bessen Instituhta bargguide, álggos dalábáliid dan álggaheami maŋŋá 1975 sápmelaččaid historjjá čállinbargui, maid ledje Instituhtas vihkkehallaan oktan guovdeleamos ulmmiin. Maŋnelis šadden vel oassálastit Instituhta hálddabus bargui 1980-logu beallemuttu rádjai oahpahuš- ja dieđihanossodaga jodiheaddjin, ja vel dan maŋŋáge ledjen mielde Instituhta tearbma-projeavttas. Loahpas, dieid doaimmaid maŋŋá, čohkkájin moadde baji Instituhta stivrras; doppe mus ledje bargoskivirin ee. Louise Bäckman ja Leif Dunfjeld. Njealját geaidnu, man mielde šadden guoskkahallat Instituhta doaimmaid, lei Sápmelaš-láddi, masa ráhkadin Instituhta álgoáiggiid moanaid ođđasiid dahje eará čállošiid dán ohtasas figgamušas.

In lean njuolga Instituhta vuodđudanbargguid guovddázis, vaikke čohkkájin dan dáfus dehalaš báikkis, Sámirádis. Oainnán fal iežan čállošiin ja árvalusain, ahte in lean moksige badjelmeari kritihkalaš Instituhta álggaheami ja doaibmama ektui. Maiddái mii Helssega universitehta sápmelaš studeanttat ja bargit oinniimet bures daid ráiggiid ja doaladumiid, maid válđoálbmogiid čalbmelásaiguin čuovggahuvvon sámedutkamuš oáččui áigái – ja maid illá basttii oba čiktigtge dahje rievdadit dakka návccaiguin. Namalassii dat oaidnu, ahte sámedutkamuš galggai ávkkuhit sápmelaččaid, lei oppa áiggi láhppomin seavdnjadii, go riikkaid akademalaš veahka guttii buorebutge fuola válđoálbmogiid gudnis ja árvvus. Soames fágasurggiid, nugo historjjá ja álbmotdutkamuša, ledje njuolga steampalastán “našuvnnalaš dieđan”. Dattetge aiddo akademalaš joavkkut ledje álggahan sámiid doarjjadoaimmaid Helssegis juo 1930-logus ja vuodđudan dan várás Sámi Čuvgehussearvvi. Das lei šaddan beanta gievrras sámepolitihkalaš doaibmi, muhto dađe mielde go eanet sámenuorat čeahkkanedje oaivegávpogii ja nuppe dáfos sámit ieža doaibmagohte viiddibut iežaset áššiiguin, mii leimmet gergosat bidjat eanet ahte eanet deattu sámiid iežaset figgamušaide ja seammás geahpedit Čuvgehussearvvi lágán doarjjaorgánaid noadi.

Go guorahallá dáhpáhusaid duššebeare muittu veagas, de millii badjánit vuostta-mužžan hearvás dahje juogaláhkai ártegis fearánat, main ii oro leamen duohtadilis makkárgge geahči. Dakkárat ledje vaikkeba Instituhta rahpandilálašvuoda guhkes sártnit, mainna guhkimusain gájui dušše jodiheaddji soaldđátlaš mearredidolašvuoha. Seammasulat lei dat agálaš telefonguldaleapmi, mii dáppe juo máinnašuvvui ja mii lei duojázassii linjáid giksin, nu ahte fertii ain duolledáalle rogádit: “eret linjáid alde, buđaldeaddjit, diktet ámmátolbmuid dikšut guldaleami!” Mii leimmet bures didolaččat dien suollemas doaimmas, dasa lei oahpahan ee. Máze čeahkkimiid čuovdeapmi 1974, go ledje ohcan noneksistentiála “ČSV-searvvi”. Muhto leimmet várra vigihis luonddumánat dan beales, ahte gáttiimet duohkin leat duodaid juogalágan

diehtoáŋgirvuoda, eatge dođe eanet smiehtadan masa dieđuid ja šláddariid lei oaivil geavahit. Muhto lehkos dal doarvái dies.

Siskkil ja olggul

Siskkobealde geahčadettiin máilbmi šaddá dajahus cuoppoperspektiivii, beaivválaš doaimmat ja hearideapmi gokčēt álkít oppalaš figgamuša iige álo leat áigi vihkkehallahtat doaimmaid funkšuvnna olles servodaga olis. Mii bargit sáhttiimet bealuštit iežamet dainna, ahte eat mii lean politihkkárat vaikke veahkehattaimet sáme-politihkalaš orgánaid. Earret sámeservviid, min jiellahin ledje eanemus áššedovdilávdegottit nugomat Sámi Giellalávdegoddi ja Sámiráđi lávdegottit (mainna mánggain leimmet ieža lahttun, muhtumiin vel jodiheaddjinge). Diekkár doaimmat čájehedje Instituhta álgobáliid oalle lunddolažžan, dasgo leihan Instituhta measta vuosttamuš ja áidna fásta sámeásahus, mii sáhtti bargat áššiiguin beaivválaččat nu viiddis giettis.

Olggobeale geahča fas lei buorebutge vuordimis, ahte min ásahus livččii čađahan viiddis kárten- ja dutkanbargguid ja dainna lágiin huksen buoret vuodu sámiid servodaga(id) ovdánupmái, aisttan “sosiálalaččat, kultuvrralaččat, lágalaččat ja ekonomalaččat”, nugo njuolggadusain daddjui. Ja gal mii dieđos dange buorin ražaimet, iskkaimet bidjat johtui ođđa čielggadan- ja dutkanprošeavttaid sihke teorehtalaš ja heivehuvvon dásis. Problema fal lei Instituhta ruhtajuolludandási vuollegášvuolta ja jiekŋun dán dássái. Dan sujás lei álo váttis álggahit ođđa dahje joatkkaprošeavttaid, muhtumin lei joba áitimín várra, ahte prošeavtta fertte loahpahit ovdal bohtosiid válmmaštuvvama ja olggosaddima.

Berre gal muitit, ahte eai dušše min iežamet jurdagat ja báikkít leat rievdan muhtomaid dat olggobeale máilbmi, mii ráđde min. Doppe nugo min iežamet nurkkiin golget ođđa ideologalaš rávnnjit, ja dat váikkuhit maid válddieaiggádiidda. Guhkes áiggiid leat ožžon duhtat dasa, ahte beassat bálvalit váldoálbmogiid sin hearvan, dahje čábbasabbot daja, riikkaid riggodahkan. Dál leš baicca nugežiid, ahte oazžut čakŋat iežamet bidjui ja buđaldit doppe maid háliidat, bearehan eat menddo sakka hehte ja cakkat olggobeale máilmmi. Dutkama olis dat mearkkaša, ahte galggašeimmet áinnas čielggadit iežamet álbmoga eallima ja millosamosit vel sámegillii. Mii leat dieđos iežamet eallima báres áššedovdit, daddjojuvvo, ja sámegillii čállin ovddida gul giela ja dan geavahusa. – Muhto dákkár iežamet náhečoali guldaleapmi maid buot uhcimus váivvida earáid! Jos mii fas háliidat dahkat dutkamušaid namalassii iežamet ávkin, de veajášii dutkamuša čuozáhahkan heivet áđamusat váldoálbmot ja dan hálddahusa ráhkadat ...

Ipmárdusa ráhkadeapmi

Velá 80-logu álggus, go ledjen barggus Instituhtas, lei oppa sámelihkadus dainna lágiin rašes dilis, ahte das ledje uhccán guoskkahusat sámiid árgabeai eallimii. Omd. gielddapolitihkkárat dovde dan mángga sajés heittogit dahje njuolggá gárvašedje dan, go eai lean sihkkarat mo dainna galggai láhttet. Muhtumat sáhtte atnit sáme-politihkkáriid joba áittan iežaset stáhtusii. Muhto maid árbevirolaš servviid kulturbargit sáhtte eahpidit Instituhta bálkáhuvvon bargiid áigumušaid. Instituhta háliidii muhto maid fertii čájehit, ahte dan beroštumit ollet juohke guvlui ja guhkás: johtin šattai dehalaš doaimmavuohkin. Omd. kulturossodaga jodiheaddji (Álf-Issát Keskitalo) dáhtui ordnet oahpásmuvvan- ja ráđđádallanmátkki nuortalaččaid lusa Čeavetjávraí, ja

nu maid dahkkojuvvui. Ruota beale sámiguin mis ledje sihke ráfálaš ráđđádallamat ja nákkáhallamat. Ja máŋggat Instituhta olbmot ledje mielde veahkeheamen sámekonferánsaid ja maid dábálaš Sámiráđi čoahkkimiid ordnema miehtá Sámi.

Ovdalgo Instituhta njuolggadusat loahpalaččat rievdaduvvojedje (guhkes guorahallamiid maŋŋá jagi 1997 álggus), dan mearit ja ulbmilat guske viidát álbmotčuvgehussii, dieđihan- ja rávvendoibmii ja velá dasa lassin moanaid dieđasurggiid čilgen-, dutkan- ja guorahallanbargguide. Danne leige lunddolaš, ahte min ásahusa barggut ordnašuvve golmma juhkosa bokte ja stivrašuvve dávjjimusat geavatlaš dássái, nugo olbmot vurde. Dattetge čielggai juo vuosttas logi jagis, ahte bargoháltti berrešii njulget eanet ahte eanet dutkamiid guvlui. Doppe sápmelaččain orui leamen stuorámus váili, go fas sierranas servodatsurggiin, nugo skuvlemis, ealáhusaid ovddideamis jnv. sámít ledje beassamin buori álgui almmá min konsuleantabálvalusaid ja diehtujuohkima. Maiddá dat árvvoštallama gohccáhan dilli, ahte Instituhtta orui bálvaleamen eanemus Norgga beali sámiid, bođii várra buori muddui aiddo barggu praktihkalaš luondus, man lea álo váttis ordnet riikkarájaid rastá, leš dal ásahus ohtasaš dahje ii.

Jáhkán, ahte diet árvvoštallamiid suorgi bázi jagiid guhkkodahkii lossa noadđin Instituhttii – ja das šattai maid ánsuhis bázahus guhkes áigái, kánske gitta otnábeaivái. Geavai oainnat nu, ahte sihke hálldahusa ođasmahttin ja bargiid iežaset välljen geaidnu stivrui dutkanlágádusa guvlui, juo olu ovdal njuolggadusaid rievda-deami. Ságastallit leat dás máinnašan soames dehalaš dutkanbargguid, mat iežaset deattuinn movttáskahhte eanet dutkamiidda. Seammás dieđus konsulteren- ja dieđihandoaibma geahppánii, go návccat vátno bálvalansuorggis ja bargofámot čohkkejuvvojedje dutkamii. Muhto ii leačča nu imaš, ahte sápmelaččat illá nagadedje dáid lávkkiiid čuovvut, go gearddi ruhtadeaddji mearridan njuolggadusatge ledje nu sakka bázahallan ovdánumis – man diet ásahusa isit lei datte iešge gáibidan!

Dutkiid geaidnu

Dutkandoaimmaiguin mii lávket dál ođđa geidnui, mii doalvu viiddis máilbmái iige bisán Bealljašvári dahje Áilegasa ráddjen horisontii. Das ii leat oaivil luohttit stuorra auktoritehtaide dahje álbmotviisodahkii muhto baicca dárbu hoigat diehtámuša rájaid ain guhkkelii. Dutki gártá dakkár rabas ilbmái, gos bohtosat ja bargovuogit vihkkehállojit árpmuheamet dušše dan ektui, man bures gažaldagat leat čovdojuvvon ja logihkalaččat guorahallojuvvon; kritihkka ii sáhte leat dutkanmáilmmis seastevaš. Dutki ferte baicca iešge juo álggu rájes árvvoštallat bargguidis nana kritihkain iige loahpas dohkkehit maidige automáhtalaččat dođe buorebut “sápmelaš” go muđui “našuvnnalaš” duohtavuohčan – dasgo iihan duohtavuohča dovdda álbmotlaš rájaid.

De in mášage ná loahpas leat válddekeahhtá ovttá unna ovdamearkkaža iežan suorggis historjádutkamis. Mii han leat várra buohkat gártan gullat čilgehusaid sápmelaččaid álbmotluondus, masa lea mahkeš mihtilmas áinnas ráfi eahccin, ja mo dat čilge min historjjálaš oasi. Dan leat dáhkon olles dutkijoavkkut buolvvas bulvii gitta Davviriikkaid álbmotlašromantihka beivviid rájes. Muhto dasa geahčakeahhtá, man dihtii 1800-logu álbmotdutkiit háliidedje tulkot áššiid ná, ferte juo sieiva logihka namas gávnnahit, ahte álbmotluondu (jos dakkáris galggaš oppanassii hállat) lea dieđusge historjjálaš dáhpáhusaid *boadus* ja fal unnit mearis daid *sivva*. Nuba vuhttoge, go geahčada sámiid vássán áiggiid guhkit perspektiivvas, ahte sápmelaččat bohtet birasálbmogiid dihtui vuosttažettiin issoras soahttás álbmogin, geaid vuotima ee.

Dánmárkku gonagas anii erenoamáš stuorra gudnin, nugo Saxo muitalii. Sápme-
laččaid iežasetge boarráseamos seilon álbmotdivttat muitalit sámiid hárvjehan vašši-
daguin dáppe Sámis. Muhto dieid áiggiid rájes leat gollan lagabui duhát jagi, ja
dakkár áiggis gal geargá maid dajahus “álbmotluondu” nuppástuvvat iešguđege
historjjálaš oasi mielde. Eat mii dattetge dárbbáš luohpat iežamet govas “Beaivvi
bártni nana nállin”, áinnas go muitit máttarmáttu sáni.

Ainge doallá deaivása, ahte historjá čállá midjiide identitehtagoartta, muhto dan ferte
beare divvut áiggis áigái, dađe mielde go ihtet buoret dieđut ja vihtanuššamat min
persovnnas. Nu ii leat musge leamaš áigumuš dán unna sáhkavuorus addit guđege-
lágan duomu Instituhta duohta mearkkašumis dán rádjai, muhto buktit dušše moadde
muitogova lasáhussan dan mohkkás bihttáspellui, mii loahpas čuvge midjiide dán
boddasaš ásahusa ollislaš gova.

Samuli Aikio

NOEN ERINDRINGER OM INSTITUTTET

(oversatt fra nordsamisk: NSI)

Samuli Aikio

Et tilbakeblikk

Jeg har tatt for meg Nordisk Samisk Institutt ut i fra minst tre synsvinkler – hvor jeg til en viss grad også har hatt en aktiv rolle. Jeg jobbet som sekretær i Samerådets sekretariat da Instituttet ble etablert. Jeg hadde også deltatt på de Nordiske Samekonferansene siden 1956, da Samerådets egne vedtekter forøvrig ble vedtatt for første gang; allerede den gangen diskuterte man etablering av en egen samisk institusjon. Samekonferansene i Gällivare og Snåsa oppfylte langt på vei mine ønsker, som også den andre konferansen, som ble avholdt i Inari. Etterhvert fikk jeg anledning til å jobbe på instituttet; først, et par år etter åpningen, med skriving av samenes historie som en av de viktigste målene for Instituttet. Deretter jobbet jeg i instituttets administrasjon, som leder for Utdannings- og informasjonsseksjonen, frem til midten av 1980-tallet. Etter det var jeg involvert i instituttets terminologiprojekt. Endelig var jeg, etter at jeg sluttet på instituttet, medlem i instituttets styre i to perioder, sammen med bl.a. Louise Bäckman og Leif Dunfjeld. Mitt fjerde berøringspunkt med instituttets virksomhet var gjennom bladet *Sápmelaš*; i Instituttets første virkeår forfattet jeg en del nyheter og andre tekster til bladet om en felles bestrebelse for å få etablert en egen samisk institusjon.

Jeg hadde ikke en sentral rolle i etableringen av Instituttet, selv om jeg i denne sammenheng jobbet på en viktig institusjon, nemlig Samerådet. Ut fra mine egne skrivelser og forslag kan jeg ikke se at jeg på noen måter var kritisk til etableringen av Instituttet og dets virksomhet. Som samiske studenter og ansatte ved universitetet i Helsinki, så vi klart de mangler og holdninger som den produserte samiske forskningen hadde, belyst gjennom majoritetenes briller – og som nesten var umulig å endre på med datidens ressurser. At samisk forskning skulle være til nytte for samene holdt på å forsvinne i mørket, fordi den nasjonale akademiske gruppen anså det som viktigere å fremheve majoritetens ære og verdier. Enkelte fagdisipliner, som f.eks. historie og folkelivsforskning, var regelrett stemplet som ”nasjonale vitenskaper”. Likevel hadde akademiske grupper igangsatt samiske støttetiltak i Helsinki allerede på 1930-tallet, og i den forbindelse etablert *Sámi Čuvgehussearvi* (Samisk opplysningsforening). Foreningen hadde med tiden en forholdsvis sterk samepolitisk virksomhet, men etter hvert som flere unge samer flyttet til hovedstaden, samtidig som samene selv overtok behandlingen av egne saker på et bredere grunnlag, var vi rede til å forsterke våre bestrebelser og samtidig lette arbeidet til *Čuvgehussearvi*s støtteorganer.

Når man gransker hendelsene kun ut i fra minnet, er det først og fremst morsomme eller på en måte merkelige hendelser som dukker opp – og som ikke synes å ha rot i virkeligheten. Disse er blant annet de lange talene under åpningen av Instituttet som man til slutt ble befridd fra kun gjennom en målbevisst militant leder. En annen lignende sak var den evinnelige telefonavlyttingen, som allerede er nevnt her tidligere, og som førte til stadige telefonproblemer med den konsekvens at man enkelte ganger måtte rope: ”ha dere bort fra linjen, diletanter, og la tjenestemenn ta seg av lyttingen!” Vi kjente allerede til denne hemmelige virksomheten, blant annet

gjennom deltakelse på Masi-møtene i 1974, der det ble lett etter et ikke-eksisterende "CSV-forening". Men samtidig var vi kanskje også uskyldige naturbarn, fordi vi trodde at dette var generert av en sterk vitebegjærighet, og vi hadde vel ikke noen videre tanker og meninger til hvilke formål disse opplysningene og sladderer skulle brukes til. Men nok om det for denne gang.

Innenfra og utenfra

Fra et innenfraperspektiv ser man verden ut fra et såkalt froskeperspektiv. Den daglige virksomheten og det daglige strevet uttrykkes enkelt gjennom den generelle bestrebelsen, og man har ikke alltid tid til å vurdere og sammenligne funksjonen ved handlingene ved hjelp av hele samfunnet. Som ansatte kunne vi argumentere for vår rolle med at vi ikke var politikere selv om vi ga bistand til samepolitiske organer. Foruten de samiske foreningene, var våre yndlinger ekspertutvalg som f.eks. Samisk språknemnd og Samerådets utvalg (i flere av dem var vi selv medlemmer i og enkelte ganger også ledere). For instituttet var slik virksomhet naturlig å utføre, fordi instituttet var nesten den første og den eneste faste institusjon, hvor man til daglig kunne jobbe med saker på et bredt felt.

Fra et utenfraperspektiv hadde man forventninger om at vår institusjon hadde gjennomført et bredt kartleggings- og forskningsvirksomhet for å skape et bedre grunnlag for de(t) samiske samfunn(ets) utvikling, både "sosialt, kulturelt, rettslig og økonomisk", slik som det stod i vedtektene. Og selvfølgelig jobbet vi for det også ved at vi forsøkte å igangsette nye gransknings- og forskningsprosjekter både på et teoretisk og et empirisk nivå. Finansieringen skapte problemer ved at bevilgningene heller ikke ble økt. Dette medførte vanskeligheter med å påbegynne nye, eller videreføre eksisterende prosjekter. Enkelte ganger var noen prosjekter i fare for å bli avsluttet før endelige resultater kunne fremlegges og publiseres.

En må ha i minne at ikke bare våre egne tanker og steder har endret seg, men også den ytre verden som styrer oss. Også der, som også hos oss, kommer det inn nye ideologiske strømninger som også påvirker makthaverne. Gjennom tidene har vi vært nødt til å nøye oss med å være majoritetsbefolkningens pryde, eller sagt på en flottende måte, en berikelse for berørte nasjoner. I dag er situasjonen annerledes ved at vi nå kan trekke oss tilbake og jobbe med våre egne interesser, bare vi ikke hindrer og motsetter den ytre verdens gang. I forhold til forskningen betyr det at vi selvfølgelig skal granske levestandardene til vår egen befolkning, og helst skrive om det på samisk. Vi er de fremste ekspertene om vårt eget liv, sies det, og bruk av samisk fremmer språket og dets bruk. Men en slik egen navlebeskuelse skaper minst hodebry for de andre! Og ønsker vi å gjennomføre forskning som er til egen nytte, så vil kanskje den forskningen påvirke først og fremst majoritetsbefolkningen og deres forvaltningsoppbygging ...

Å skape en forståelse

Fremdeles på begynnelsen av 1980-tallet, da jeg jobbet på instituttet, var hele samebevegelsen i en skjøre tilstand ved at den hadde liten kontakt med samenes hverdagsliv. For eksempel hadde kommunepolitikere på mange steder lite kunnskaper om det samiske, eller de unngikk det rett og slett fordi de ikke visste hvordan de skulle håndtere det. Enkelte av dem anså samepolitikere som en trussel mot deres

egen status. Også kulturarbeiderne i tradisjonelle foreninger kunne ha sine tvil om hensiktene til instituttets ansatte. Instituttet ønsket, men måtte også vise, at dets interesser nådde alle, både faglig og geografisk; reising ble derfor et viktig virkemiddel. For eksempel ba kulturseksjonens leder (Alf Isak Keskitalo) om å få ordnet en ekskursjons- og en forhandlingsreise til skoltesamene i Sevettijärvi, hvilket også ble gjennomført. Vi hadde fredelige forhandlinger og diskusjoner med de svenske samene. Flere av instituttets ansatte bidro også med hjelp på samekonferansene og tilrettelegging av Samerådets ordinære møter rundt om i Sápmi.

Før endringen av instituttets vedtekter ble vedtatt (i begynnelsen av 1997 etter lengre utredninger), omfattet Instituttets mål og formål folkeopplysning i en videre skala, opplysnings- og veiledningsvirksomhet og enkelte fagdisipliners utrednings-, forsknings- og granskningsvirksomhet. Det var derfor naturlig at virksomheten ved vår institusjon ble delt inn i seksjoner og dermed mer praksisorientert, i tråd med allmenhetens forventninger. Gjennom de ti første virkeår kom en etterhvert frem at organiseringen burde bli mer forskningsorientert. Der lå den største mangelen for det samiske folket, da samene allerede hadde, innom de ulike samfunnsdisipliner som f.eks. undervisning, næringsutvikling osv., kommet godt i gang med utviklingsarbeidet uten vår konsulenttjeneste- og informasjonsvirksomhet. Evalueringen av instituttet avdekket også at instituttet syntes å betjene mest samer i Norge, noe som antagelig til en viss grad skyldtes virksomhetens praktiske side, da det alltid er problematisk med grenseoverskridende virksomhet uansett om institusjonen er felles eller ei.

Jeg vil tro at denne evalueringen etterlot seg en tung bølge for instituttet for flere år fremover – og en utført levning for lang tid fremover, muligens frem til i dag. Det som skjedde var at både omorganiseringen av administrasjonen og de ansattes veivalg styrte mot en forskningsorientert virksomhet, allerede lenge før vedtektene ble endret. Noen av dem som har hatt ordet her i dag har nevnt enkelte viktige forskningsvirksomheter, som i seg selv oppmuntret til ytterligere forskning. Samtidig ble også konsulent- og informasjonsvirksomheten ved instituttet redusert på grunn av ressursmangel på tjenestesiden, og arbeidskraften ble generert mot forskningen. Men det er ikke til å undres over at samene hadde problemer med å følge dette opp, fordi vedtektene, som var vedtatt av hovedfinansøren, hadde store mangler på utviklingsiden – en utvikling som nettopp de selv hadde påkrevd!

Forskernes vei

Med forskningsvirksomheten tar vi nå et skritt fremover på den nye veien, som fører oss til den vide verden som verken stopper ved Bealljášvári eller Áilegas horisonter. Tanken her er ikke å stole på store autoriteter eller folkekunnskap, men et behov for å flytte kunnskapens grenser ytterligere. En slik situasjon setter forskeren i en ubeskyttet sfære hvor resultater og arbeidsmetoder vurderes nådeløst i forhold til hvor kyndig problemene er løst og logisk analysert; kritikk i forskningsverdenen kan ikke være sparsom. Forskeren må selv allerede fra starten av utøve selvkritikk av sin egen forskning og ikke akseptere noe automatisk som en bedre “samisk” sannhet enn som en “nasjonal” sannhet, fordi sannheten kjenner ingen etniske grenser.

Til slutt kan jeg ikke dy meg for å ta et eksempel innenfor mitt eget felt, nemlig historieforskningen. Vi har vel alle hørt om forklaringer om samenes folkelykke, som et såkalt fredsøkende folk, og hvordan dette brukes for å forklare vår historie. Det er

blitt gjentatt av hele forskergrupper fra generasjon til generasjon helt fra den nordiske folkeromantikens tid. Men uten å fokusere på hvorfor 1800-tallets raseforskere ønsket å fremheve slike tolkninger, må man bruke ren logikk. Folkelynn (hvis man i det hele tatt kan snakke om det) er selvfølgelig et *resultat* av historiske hendelser, og i liten grad deres *årsak*. Og det fremgår, ifølge Saxo, at når man ser på samenes historie i et lengre perspektiv, opplyses det for nabofolkene at samene er et temmelig stridbart folk, blant annet på grunn av sine seire, noe som danskekongen anså som spesielt ærefullt. Samenes egne eldste folkediktning forteller om samenes opparbeidede hatefulle gjerninger her i Sápmi. Men dette er hendelser som skjedde for nesten tusen år siden, og i løpet av den tiden rekker også utsagn som “folkelynn” å endre seg i forhold til de ulike historiske epokene. Men likevel behøver vi ikke å løsrive oss fra “Solens sønner seige avkom”-bildet - spesielt når vi husker våre forfedres tale.

Fremdeles bekreftes det at historien skaper vårt identitetskort, men det må med tiden justeres etterhvert som det fremkommer forbedret kunnskap og bevisførsel om vår egen person. Slik sett var heller ikke min intensjon med dette foredraget å avsi en dom over instituttets reelle betydning frem til i dag, men å trekke frem noen erindringsbilder som bidrag til dette kompliserte puslespillet, som til slutt samlet sett kan gi oss et helhetlig bilde av denne institusjonen fram til i dag.

SÁMI INSTITUHTA
BOAHTTEÁIGI

NORDISK SAMISK INSTITUTTS
FREMTID

SÁMI INSTITUHTTA JA BOAHTTEÁIGGI SÁMI DUTKAN

(jorgalan dárogielas: SI)

Rolf Larsen

Oahpahus- ja dutkandepartemeanta, Norga

1. Álggahus

Ráhkis guldaleaddjit – Davviriikkaid sámedikkiid ovddasteaddjit, davviriikkalaš bargoguoimmit ja ábaide Sámi Instituhta bargit. Munnje lea illun sávvat Sámi Instituhtii lihku golbmalogi jagi doaibmamiin dutkanásahussan.

Lea oalle “rávis” ávvudeaddji man odne fuomášahttit, ja sáhtta dás álggadettiin dovdot (nugo bajilčála čuožžu) ahte leat veháš alla áigumušat (gudneángerin) go departemeantta ovddasteaddji dás galgá hábmet sámi dutkama joatkaga ja SI boahtteáiggi rámmaid. Dan gal IN leat jurddašan dahkat. Dan gal SI galgá IEŠ ain beassat dahkat ja dasa departemeanta ii seagut iežas. Áiggun baicca buktit muhtun jurdagiid dan birra man dehálaš mearkkašupmi SI:s lea ja ain berre leat sámi dutkamis ja oppalaččat sámi álbmogii. Davviriikkaid Ministtarráđdi lea álggahan barggu sirdit SI Sámi allaskuvlla vuollái ođđajagimánu 1. b. 2005 rájes. Lea dehálaš rievdadeapmi mii váikkuha SI doaimma rámmaid boahttevaš jagiid. Geahččalan čilget makkár váikkuhusat leat dán ođđasitorganiseremis, go gehččá departemeantta čalbmelásiiguin. Muhto dát čalbmeláset jorret olbmos olbmui, ja odne lean mun ožžon daid luoikkasin.

SI oppalaš mearkkašupmi sámi dutkamii

Sámi dutkan lea oalle nuorra dutkansuorgi, ja SI lea doaimmahan njunušbargguid mánggagain surggiin dan golbmalogi jagis go lea doaibman. SI njuolggadusain daddjojuvvo ahte Instituhta váldoulbmil galgá leat “nannet ja ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima” dutkama bokte. Dasa lassin leat dárbbut ovttasbargat eará dutkan- ja oahppoásahusaiguin deattuhuvvon, ja ahte Instituhtta galgá deattuhit sáme giela atnima buot dutkandoaimmainis. Njuolggadusaid ulbmilmearrádušat čájehit ahte SI:s lea oalle viiddis mandáhta, ja dainna lágiin das lea stuora friddjavuohta ja iešheana- lašvuohta vuodđun dutkamisttis. Mu mielas dát leat dehálaš deattuheamit ja ulbmilat Instituhta doibmii maid lea dehálaš doalahit ja joatkit boahtteáiggi bargguin.

Sámit leat davviriikkalaš álbmot, ja Instituhta davviriikkalaš perspektiiva dutkan- doaimmain ja bargoveaga hárrái lea leamašan – ja maddái bissu boahtteáiggisge – dehálaš bisuhan ja nannen dihte sámiid oktasaš kultuvrralaš ja sosiála iešdovdu. Ministtarráđdi deattuhage juste dán beali iežas ovdanbuktimis das maŋnelis, ja in mun áiggo dás geahččalit suoládit buot sin aiddostahttimiid dán oktavuodas. Mun oaivvildan baicca ahte lea dehálaš deattuhit juste dán beali (dimenšuvnna) stuora mearkkašumi. Dát lea maddái dehálaš viidát ja buotsámi perspektiivva dáfus – ovdamearkka dihte váldit mielde Ruošša beale sámiid. Instituhta sáme giela ja sámiid eamiálbmot- rivttiid dutkamis lea stuora mearkkašupmi nu go eamiálbmotdutkan ovdagovvan eará guovlluide máilmmis. Instituhtta lea iežas riikkaidgaskasaš oktavuodáiguin ja

ovttasbargguin eará riikkaid ásahusaiguin leamašan mielde fuomášahttime eami-
álbmotdutkaná viidát oktavuodas.

Riikkaidgaskasaš fágasurggiin dáhpáhuvvat dál rievdamat main lea mearkkašupmi
sihke oahpahussii ja dutkamii. Norgga alit oahpu kvalitehtaodastus lea Eurohpá Bo-
lognaproseassa čuovvoleapmi, mii ovdána dađistaga oktasaš eurohpalaš alit oahpu
suorggi beallái. Norga lea boahte Bologna ministtarkonferánssa guossoheaddjiriika -
Bergenis gidđat 2005s. EU lea ráhkadan sierra strategiija (Lisboa-strategiija) šaddan
dihte máilmmi buoremus gilvofámolaš, diehtovuodustuvvon ekonomii ja ovdal jagi
2010. Dasa lassan lea UNESCO álggahan stuorit doaimmaid (proseassaid), ja gelddo-
lašvuotta lea laktásan riikkaidgaskasaš bálvalusšiehtadallamiidda (GATS) maid WTO
doaimmaha. Riikkaidgaskasaš ovddidandoaimmat čuhcet nuppiid doaimmaide mat nu
de nanusmahttojuvvojit ja váikkuhit dasa ahte alit oahppu ja dutkan globaliserejuvvo
mihá jođáneappot ja vuđoleappot go maid mii ovdal leat vásihan. Dán áigge goas ollu
lassánan dutkama ja oahpu internašunalisaren váikkuha maid Norgga, ja goas
vurdojuvvo ahte Norgga dutkan- ja oahppoásahusain lea riikkaidgaskasaš perspektiiva
iežaset doaimmain, de jáhkán lea earenoamáš dehálaš ahte SI nákke bisuhit nanu
fuomášumi iežas olgguldás doaimmain.

Veháš SI dutkandoaimmaid birra

Instituhta váldosuorggit leat sámi riektedutkan, gielladutkan ja servodatdutkan. Buot
dán surggiin lea Instituhtta čalmmustahtán iežas mearkkašahtti vuohká.

Riektedutkan lea dehálaš sihkkarastin dihte dihtomielalášvuoda sihke sámiid vuoigat-
vuodaid dili ja eamiálbmogiid vuoigatvuodaid historjjálaš ovdáneami birra. Maiddái
boahttevaš sámekonvenšuvnna bargguid oktavuodas lea dán bargguin stuora meark-
kašupmi. Sámi riektedutkamis leat vuoigatvuodát eanas leamašan guovddázis, ja
leage dan dihte mángga oktavuodas sáhtán buktit ovdan bohtosiid mat sisriikkalaččat
leat bohcciidahtán nákkuid (mat leat adnojuvvon kontroversieallan sisriikkalaš per-
spektiivvas). Dan dihte leage maiddái dát dutkan leamašan dehálas oazžun dihte
sámiid historjjálaš vuoigatvuodaid loktejuvvot politihkalaš áššelisttuide.

Gielladutkan lea dehálaš bisuhan dihte sámegeiela sierra giellan, ja nannen ja dibaštan
dihte oktasaš sámi kultuvrralaš iešdovdu. Dutkandoaimmaid vuodul mat earret eará
deattuhit geiela ovddideami ja movttidahttema lea SI oassálastán dan dehálaš sámi
giellaealáskahttinproseassas. Ráhkadit ja ovddidit sámi terminologii ja iešgudette
fágasurggiide lea bargu mii gáibida ollu, lea áddjái ja bistá guhkes áiggi. Hástalusat
mat gusket sámegeiela dutkamii leat earenoamáš stuorrát go jurddašit ahte mángga
giella- ja suopmanráji rasttildit riikkarájiid. Muhto dát lea dárbbalaš proseassa vai
sámegeiella ovdánivččii dieđalaš giellan. SI lea oahpahussii, konferánssaide ja semi-
náraide oassálastimiin leamašan mielde muitaleame ja gilvime dan máhtu ja dieđu mii
ovdána dutkama bokte.

Servodatdutkanis lea dehálaš sadji sámi luondduressursaid hálldašeamis viidát
ipmárdusas – sihke ekonomalaččat ja ekologalaččat gievrras, dehe bissovaš hállda-
šeamis ja ábaide dannego dát dáhpáhuvvá sámi kulturipmárdusa ektui. Instituhtta lea
dutkanandoaimmaidis bokte leamašan dehálaš eaktoaddi (premissaaddi) ja kvalitehta
sihkkarasti Davviriikkaid boazodoalopolitihkkii, ja ráhkadan empiriijavuodu viidásit
soabadallamiidda boahttevaš boazodoalokonvenšuvnnaid birra dáid riikkaid gaskii.
Sierra sámi servodatdieđalaš diehtobáse (-gáldu) ráhkadeapmi sáhtta šaddat dehálaš

vai nagodit sihkkarastit sámiide guoskevaš statistihka- ja guorahallanmateriala – sihke servodaga atnui viidát mearkkašumis, muhto maiddá almmolaš eiseválddiide ja sámi dutkamii ja oahpahussii.

Sámi dutkan Norggas – SI doaibma

SI lea okta mánngga oassálasti gaskkas mat barget sámi dutkamiin Norggas. *Romssa universitehtas* lea earenoamáš našunála ovddasvástádus emiálbmogiidda guoskevaš dutkamii ja oahpahussii, ja dása gullá maiddá sámi dutkan. Ráđđehusa bealis vurdojuvvo čielgasit ahte dán fágasuorggis galgá Romssa universitehtas leat lagaš ovttagbargu eará áššáiguoskevaš ásahusaiguin – das maiddá Instituhtain. *Sámi allaskuvllas* lea earenoamáš ovddasvástádus bisuhit ja ovddidit sámi giela, das lea našunála ovddasvástádus sámi oahpaheaddjiohppui ja doppe lea alla gelbbolašvuohta sámi duojis. Oahpaheaddjioahpu oktavuodas lea *Bådådđjo allaskávlås* našunála ovddasvástádus julevsámi gillii ja kultuvrii, ja *Noerthe-Trøndelaagen Jilleskuvles* lea fas seamma ovddasvástádus lullisámi gillii ja kultuvrii.

SI:s lea nanu ollisteaddji (komplementára) doaibma daid eará ásahusaide Norggas mat barget sámi dutkamiin. SI:s leat iežas váldosuorggit mat ollistahttet ja addet mávssolaš beliid, dievasmahttimiid, dáččaid sámi dutkamiidda, ja das lea vel dasa lassin sihke davviriikkalaš ja buotsámi geahčasteapmi iežas doaimmain – mat addet Instituti earenoamáš nanu fágalaš givrodaga ja áigequovdilvuoda.

2. SI sirdin Sámi Allaskuvlii

Duogáš

Davviriikkaid Ministtarráđđi áigu sáhkavuorustis das maŋnelis čilget lagabuidda dan mearrádusa duogáža, ahte SI galgá dál laktojuvvot (oktiorganiserejuvvot) Sámi allaskuvllain ođđajagimánu 1. b. 2005 rájes, ja daid rievdademiid birra mat leat čadahuvvon. Áiggun das oanehaččat deattuhit departemeantta bealis ahte mii leat duhtavaččat bohtosiin mii dál lea gárvvistuvvon. In čieget ahte oktiilaktinproseassa lea leamašan váttis. Das leat leamaš fárus mánngá bealálačča main leat muhtun muddui leamašan guovttelágán preferánssat (áigumušat) dehe vuolggasajit Instituhta boahtevaš organiseremii. Orru liikkáge dál nu ahte mii leat nagodan seanadit ovttá bohtosii (govvosii) mainna buot bealálaččat sáhttet bures doaibmat. Departemeanta lea oppa áiggi čuvvon mielde dán proseassa ja lea maiddá oassálastán ja doaibman aktiivvalaččat dasa ahte dát bargu galgai ollašuvvot.

Departemeanta lea maiddá oassálastán sullasaš ođđasitorganiseremis mii čadahuvvui *Davviriikkalaš mearrariekteinstituhtain (Nordisk institutt for sjørett)*, mii dál ása-huvvo iešheanaláš instituhttan Oslo universitehta vuollái.

Makkár váikkuhusaid buktá oktiilaktin SI:i

Departemeantta mielas lea lunddolaš ahte praktihkalaš bargu dákkár oktiilaktimis čadahuvvo SI ja Sámi allaskuvlla lagas gulahallamiin. Dát ásahusat dat leat lagamusat árvvoštallat mainna lágiin rievdadeapmi sáhtta čadahuvvot buoremus lági mielde. Departemeanta fállá bargiidis veahkin dakko gokko dárbbášuvvojit ráđit dehe eará

veahkki proseassa čadaheamis. Departemeantta bealis háliidit ahte dát proseassa čadahuvvo nu bures go vejolaš, ja leatge dan dihte mearridan juolludit oalle ollu ruđa gokčan dihte lassigoluid maid dát rievdadeapmi buktá Sámi allaskuvlii ja Instituhtii. Dát duhtada maiddáid daid sávaldagaid maid SI lea ovddidan departementii.

Dain ođđa njuolggadusain ja Davviriikkaid ministariid julggaštusas SI boahttevaš ruhtadeami birra deattuhuvvo ahte SI iešheanalašvuohta sierran dutkaninstituhttan galgá sihkkarastojuvvot Sámi allaskuvlii oktiilaktimis. Sierra njuolggadusaid bokte mat gusket Instituhta doibmii, sierra instituhtajodihangotti ja sierra stivrra bokte, mii lea nannejuvvon njuolggadusain, oaivvildit mii ahte Instituhta iešheanalašvuohta galgá leat dohkálaččat sihkkarastojuvvon boahtteáiggis. Dasa lassin leat ruđat mat juolluduvvojit Instituhtii várrejuvvon čielgasit Instituhta doibmii, nu ahte eahpítkeahttá galget leat ruđat Instituhta dutkandoaimmaide.

Oahpahusministariid julggaštusa bokte boahttevaš ruhtadeami birra lea Instituhta sihkkarastojuvvon viidásit davviriikkalaš ruhtadeapmi, ja dáhkiduvvo maiddáid ahte Instituhta bisuha iežas davviriikkalaš profiillas ja davviriikkalaš gullelašvuođas. Dás lea dehálaš deattuhit ahte dán oktiilaktimis EAI gávdno makkárge seastinsávaldagat. Dás eai leat, eai DMR:s eaige ODDs makkárge gáibádusat dehe vuordámušat organisatuvrralaš rievdademiide oktiilaktima oktavuodas.

Vaikko Instituhtii oktiilaktimis Sámi allaskuvllain leage sihkkarastojuvvon iešheanalašvuohta ja galgá ain doaibmat sierran dutkaninstituhttan, de gávdnojit stuora vejolašvuođat viidásit ovddidit ja áhpásmahtit fágalaš ovttasbarggu mii lea dálge dán guovtti ásahusa gaskkas. Dán guovtti ásahusas leat dál oalle ollu komplementára (ollisteadji) dutkandoaimmat, ja danne berrejitge leat buorit vejolašvuođat oččodit fágalaš synergijaid (oktiidoaibmama) oktiilaktimis. Sámi dutkanbirrasiidna Norggas ja Davviriikkain muđui, berre leat givrodahkan ahte dán guovtti ásahusas lea dákkár lagaš ovttasbargu.

Lea guhká leamašan sávaldat ásaht sierra dieđavistti Guovdageidnui, gos mángga guovddáš sámi ásahusas leat kantuvrrat, nugo Instituhtas, Sámi allaskuvllas, Sis-Finnmárkku studeanttaid ovtastusas, Sámi earenoamášpedagogalaš doarjalusas, Sámedikki oahpahus- ja giellaossodagain, Álgoálbmotguovddáš ja Sámi Arkiivvas. Departemeantta mielas lea dákkár ásahuskantuvrraid ovttahttin hirbmat buorre SI oktiilaktimis Sámi allaskuvlii, ja gánske ábaide deháleamos lea ahte dáinna lágiin sáhtá ásahtuvvot oktasaš gelbbolašvuođaguovddáš sámi álbmogii go dáinna lágiin čohkkejuvvojit oktii sámegielat barggut ja sámi dieđalaš doaimmat mat stuoridit ja viiddidit birrasa.

Studeanttaid stuora lassáneapmi 1990-logus lea dagahan ahte universitehtaid ja allaskuvllaid latnjadárbbuid gokčan lea bázahallan. Dasa lassin lea jagi 1994 allaskuvlaodastus buktán dárbbuid ođđa viesuide go ásaht leat oktiilaktuojuvvon. Muhtun ásahtsain leat maiddáid boares ja unnán dohkálaš lanjat. Sámi allaskuvla lea okta dain ásahtsain. Ođđa vistti huksenbarggut bistet maiddáid dábálaččat guhkes áiggi. Dat lea mielddisbuktan ahte jagi 2005:s leat 37 huksenprošeavtta vuordime beassat álggahuvvot. Jagiin 2004:s ja 2005:s eat leat ožžon ruhtadeami álggahit ovttaga huksenprošeavtta – dm. ruhtadeami álggahit ođđa visttiid huksemiid universitehtaide ja allaskuvllaide. Dat lea fuonidan ođđa visttiid huksemiid dili ja min huksenprošeavttaid áigemiid doallama.

Diedávistti plánen Guovdageidnui lea dattetge boahtán bures johtui. Huksenprošeavtta lea ODD vuoruhan njunnožiid searvá (gč. j. 2005 stáhtabušehta). Dán huksenprošeavtta plána- ja hábmengilvu čadahuvvui geasset 2004:s ja dán čavčča leat válljen arkiteavtta prošeaktii. (Arkiteavttafitnodat Reiulf Ramstad arkitekter AS ja eanadatarkiteakta Bjarne Aasen galget hábmet vistti.) Gaskaboddosaš vistegovvosat orrot leamen hui gelddolaččat.

3. Sámi dutkan lea vuoruhansuorgi!

Stuoradikkedieđáhusas nr. 34 (2001-2002) sámi alit oahpu ja dutkama birra lea departemeanta deattuhan sámi dutkama guovddáš vuoruhansuorgin politihkas sámi álbmoga ektui. Ráđđehus lea geažuhan ahte sihke oahpahus sámi guoskevaš fágain ja sullásaš dutkan nannejuvvojit. Jagi 2005 stáhtabušehtas lea dát áigumuš čuovvuvuvon dakko bokte ahte ráđđehus evttoha nannet sámegeiela dutkangiellan. Ráđđehus evttoha ain eambo lasihit juolludeami Norgga dutkanráđi sámi dutkama programmii. Dáinna juolludemiin lea de dasto várrejuvvon 9 miljuvna ruvna sámi dutkama programmii jagi 2005:s.

Stuoradikkedieđáhusas evttohuvvui maiddái bidjat návccaid oččodit (rekrutteret) sámi dutkiid. Jurdda lea sihkkarastit dán oččodeami movttidahtti stipeandaortnegiiguin, giellaoahpahusain ja internašunáliserema ja riikkaidgaskasas ovttasdoaimama deattu bokte.

Go dát stuoradikkedieđáhus meannuduvvui, miedái Stuoradiggi ráđđehusa plánaide ahte Sámi allaskuvla galgá ovddiduvvot ja oažžut diedalaš allaskuvlla árvvu (stáhtusa). Lea departemeanta čielga vuordámuš ahte SI ja Sámi allaskuvlla oktiilaktin galgá addit buriid váikkuhusaid dákkár ovdaneapmái. Dán guovtti áсахusa lagaš ovttasbargu addá buriid vejolašvuodaid allaskuvlii oažžut viidát vuodu iežas dutkandoaimmaide. Departemeanta oaivvilda ahte dát sáhtá nannet sihke allaskuvlla ja Instituhta árvvu (stáhtusa), ja hábmet oppalaš organisašuvvna nanu ja gievrras sámi dutkama áсахussan.

SI lea golbmalogi jagi doaimbama čađa aktiivvalaččat leamašan mielde hukseme sámi dutkama vuodu rájes ja oassálastán dan ovdáneamis otná rádjái, goas sámi dutkamis lea guovddáš sadji (rolla) sihke sisriikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásiin. Sisriikkalaš dihtomielašvuolta sámi dutkama dehálašvuodas, ja ahte dát suorgi ain vuoruhuvvo boahhteáiggis leat várra sámi dutkama deháleamos bohtosat. Buoremus sávaldagai-guin boahttevaš lihkestuvvamiin sávan didjiide lihku 30 jagi ávvudemiin.

Departemeantta skeaŋka fertebehtet gal vuordit dassážiigo oažžubehtet reivve juolludeami oktiilaktima ruhtadeami birra. Dalle beassabehtet oaidnit ahte departemeanta lea HUI giitevaš dainna bargguin maid dii lehpēt dahkan.

Lihku ávvudemiin.

NORDISK SAMISK INSTITUTT OG SAMISK FORSKNING I FRAMTIDEN

Rolf Larsen

Utdannings- og forskningsdepartementet, Norge

1. Innledning

Kjære forsamling – representanter fra de nordiske sametingene, nordiske kolleger og ikke minst ansatte ved Nordisk samisk Institutt. Det er en glede for meg å kunne gratulere NSI med tretti år som forskningsinstitusjon.

Det er en ”voksen” jublant vi i dag er med på å markere, og det kan nok innledningsvis virke (*slik overskriften på presentasjonen står*) noe ambisiøst at departementets representant her skal skissere rammene for den videre samiske forskningen og NSIs fremtid. Det har jeg IKKE tenkt å gjøre. Det skal NSI SELV fortsatt få lov til å gjøre uten departementets innblanding. Jeg skal imidlertid prøve å reflektere litt over den viktige betydningen NSI har og fortsatt bør ha innen samisk forskning og for det samiske folk mer generelt. Det er iverksatt en prosess gjennom Nordisk Ministerråd med tanke på overføring av NSI til Samisk Høgskole fra 1. januar 2005. Dette er en viktig prosess som vil være med på å sette preg på rammene rundt NSIs virksomhet i de kommende år. Jeg skal forsøke å belyse konsekvenser av denne omorganiseringen, sett med departementets briller. Disse brillene går for øvrig på rundgang, og i dag er det jeg som har fått låne dem.

NSIs betydning for samisk forskning generelt

Samisk forskning er et relativt ungt forskningsfelt, og NSI har utført pionerarbeid på en rekke områder i løpet av de tretti årene som har gått siden opprettelsen. Gjennom NSIs vedtekter er det slått fast at Instituttets hovedformål skal være ”å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv” gjennom forskning. I tillegg er det fremhevet behovet for samarbeid med andre forsknings- og utdanningsinstitusjoner og at Instituttet skal legge vekt på bruk av samisk språk i all forskningsvirksomhet. Vedtektenes formålsbestemmelser viser at NSI jobber under et meget vidt mandat, og således har en stor frihet og selvstendighet som basis for sin forskning. Dette er etter min mening viktige presiseringer og målsettinger for Instituttets virksomhet som det er verdt å ta med seg i deres videre arbeid.

Samene er et nordisk folk, og det nordiske perspektivet på Instituttets forskningsvirksomhet og personalsammensetning har vært – og vil også i fremtiden være – viktig for bevaring og styrking av samenes felles kulturelle og sosiale identitet. Ministerrådet vil i sitt innlegg rett etterpå fokusere nettopp på dette, og jeg skal her ikke forsøke å stjele alle poengene i denne sammenheng. Jeg mener imidlertid det er viktig å understreke nettopp denne dimensjonen som utrolig betydningsfull. Denne innretningen er også viktig i et bredere og allsamisk perspektiv – for eksempel å inkludere samene i Russland. Instituttets forskning på samisk språk og samenes urfolksretter er av stor

betydning som et forbilde for urfolksforskning i andre deler av verden. Instituttet har gjennom sin internasjonale kontaktflate og samarbeidet med institusjoner i andre land, vært med på å sette fokus på urfolksforskning i en vid sammenheng.

På det internasjonale feltet skjer det nå omveltninger av stor betydning for både utdanning og forskning. Den norske Kvalitetsreformen i høyere utdanning er en oppfølging av den europeiske Bolognaprosessen, som er i stadig utvikling fremover mot et felleseuropeisk område for høyere utdanning. Norge skal være vertsnaasjon for neste ministerkonferanse i Bologna – i Bergen våren 2005. EU har utviklet en egen strategi (Lisboastrategien) for å bli verdens mest konkurransekraftige, kunnskapsbaserte økonomi innen 2010. I tillegg er det store prosesser iverksatt av UNESCO og spenning knyttet til de internasjonale tjenesteforhandlingene (GATS) i regi av WTO. Utviklingstrekkene internasjonalt virker gjensidig forsterkende og fører til en langt raskere og mer grunnleggende globalisering av høyere utdanning og forskning enn vi har sett tidligere. I en tid hvor Norge i så stor grad påvirkes av økt internasjonalisering av forskning og utdanning, og hvor det forventes at norske forsknings- og utdanningsinstitusjoner har et internasjonalt perspektiv på sin virksomhet, tror jeg det er spesielt viktig at NSI evner å opprettholde et sterkt fokus på sin utadrettede virksomhet.

Litt om NSIs forskningsaktiviteter

Instituttet har sine kjerneområder innen samisk rettsforskning, samisk språkforskning og samisk samfunnsforskning. På alle disse områdene har Instituttet markert seg på en betydningsfull måte.

Rettsforskningen er viktig for å sikre bevissthet om samenes rettslige situasjon og den historiske utviklingen av urfolks rettigheter. Også i arbeidet med en fremtidig samekonvensjon vil dette arbeidet være av stor betydning. Den samiske rettsforskningen har i stor grad vært rettighetsorientert, og har derfor i flere sammenhenger kunnet presentere resultater som har vært kontroversielle i et nasjonalt perspektiv. Ikke minst derfor har også denne forskningen vært viktig for å sette samenes historiske rettigheter på den politiske dagsorden.

Språkforskningen er viktig for å bevare samisk som eget språk, og for å styrke og vedlikeholde den fellessamiske kulturelle identitet. Med utgangspunkt i forskningsarbeid som blant annet vektlegger språkfremmende og språkstimulerende forskningsarbeid har NSI bidratt i den viktige prosessen med å revitalisere samisk språk. Det er et krevende og langsiktig arbeid å utvikle samisk terminologi innen de ulike fagområdene. De forskningsmessige utfordringene i samisk språk er særlig store med tanke på de ulike språk- og dialektgrensene som eksisterer på tvers av riksgrensene. Men dette er en nødvendig prosess for utvikling av samisk som vitenskapsspråk. NSI har gjennom deltakelse i undervisning, konferanser og seminar bidratt til å formidle og spre den kunnskap som utvikles gjennom forskningen.

Samfunnsforskningen spiller en viktig rolle for forvaltningen av de samiske naturressursene i vid forstand – både for en økonomisk og økologisk bærekraftig forvaltning og ikke minst for at dette skjer i pakt med en samisk kulturforståelse. Instituttet har gjennom sin forskningsaktivitet spilt en viktig rolle som premissleverandør og kvalitetssikrer for den nordiske reindriftspolitikken og laget et empirigrunnlag for videre forhandlinger om fremtidige reinbeitekonvensjoner mellom disse landene. Utviklingen av en egen samisk samfunnsvitenskapelig database vil kunne bli viktig for å sikre tilgangen på samiskrelatert statistikk- og analysemateriale – både til bruk

for samfunnet i vid forstand, men også for offentlige myndigheter og til bruk i samisk forskning og undervisning.

Samisk forskning i Norge – NSIs rolle

NSI er en av flere aktører innen samisk forskning i Norge. *Universitetet i Tromsø* har et særlig nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning og utdanning, herunder også samisk forskning. Det er fra regjeringens side klart forutsatt at innenfor dette fagområdet skal UiTø ha et nært samarbeide med andre relevante institusjoner – herunder NSI. *Samisk høyskole* har et særlig ansvar for bevaring og utvikling av det samisk språk, nasjonalt ansvar for samisk lærerutdanning og har høy kompetanse innen samisk kunsthåndverk (duodji). I forbindelse med lærerutdanning har *Høgskolen i Bodø* et nasjonalt ansvar for lulesamisk språk og kultur, mens *Høgskolen i Nord-Trøndelag* har et tilsvarende ansvar for sørsamisk språk og kultur.

NSI har i stor grad en komplementær funksjon i forhold til de andre institusjonene i Norge som driver samisk forskning. NSI har sine kjerneområder som gir et utfyllende og verdifullt bidrag til den norske forskningsaktiviteten på de samiske felt, og har i tillegg den nordiske og allsamiske innretningen på sin virksomhet – noe som gir Instituttet en særlig faglig tyngde og relevans.

2. Overføring av NSI til Samisk høyskole

Bakgrunn

NMR vil i sitt innlegg etterpå gjøre nærmere rede for bakgrunnen for beslutningen om at NSI nå skal samorganiseres med Samisk høyskole fra 1. januar 2005, og om prosessen som er gjennomført. Jeg vil imidlertid kort understreke at fra departementets side er vi fornøyd med det resultatet som nå foreligger. Det skal ikke underslås at prosessen rundt sammenslåingen har vært vanskelig, med flere berørte parter med til dels ulike preferanser eller innfallsvinkler for fremtidig organisering av Instituttet. Det ser likevel ut til at vi nå har klart å komme frem til en skisse som de fleste parter kan leve godt med. Departementet har holdt seg orientert gjennom hele prosessen og har deltatt og bidratt aktivt i arbeidet med å få dette til.

Departementet har også vært involvert i en tilsvarende omorganisering av *Nordisk institutt for sjørett*, som nå etableres som et selvstendig institutt under Universitetet i Oslo.

Hvilke konsekvenser får en sammenslåing for NSI

Departementet ser det som naturlig at det praktiske arbeidet med en sammenslåing må skje i en tett dialog mellom NSI og Samisk høyskole. Det er disse som selv vil være nærmest til å vurdere hvordan denne prosessen kan gjennomføres på en så god måte som mulig. Departementet vil stille sine medarbeidere til rådighet der det er behov for rådgivning eller annen bistand i forbindelse med prosessen. Departementet er opptatt av at prosessen skal skje på en så god måte som overhodet mulig, og har derfor besluttet å stille til disposisjon et betydelig beløp for å dekke de merutgiftene Samisk høyskole/NSI får som følge av overføringen. Dette imøtekommer også ønsker NSI selv har fremmet overfor departementet.

I de nye vedtektene og i de nordiske ministrenes erklæring om fremtidig finansiering av NSI, legges det vekt på at NSIs selvstendighet, som eget forskningsinstitutt, skal sikres ved en overføring til Samisk høyskole. Gjennom særskilte vedtekter for Instituttets virksomhet, egen instituttledelse og med et eget vedtektsfestet styre, mener vi at Instituttets uavhengighet skal være tilfredsstillende sikret fremover. I tillegg vil de økonomiske overføringene til Instituttet bli øremerket for virksomheten ved NSI, slik at det uomtvistet skal være midler knyttet til Instituttets forskningsaktivitet.

Gjennom utdanningsministrenes erklæring om fremtidig finansiering er Instituttet sikret videre nordisk finansiering, og med garantier for bevaring av Instituttets nordiske profil og nordiske tilhørighet. Det er her viktig å fremheve at det IKKE finnes noen rasjonaliseringsønsker bak en slik sammenslåing. Det ligger i dette at det verken fra NMR eller UFDs side stilles krav eller forventninger om organisatoriske omveltninger som følge av sammenslåingen.

Selv om Instituttet ved sammenslåingen med Samisk høyskole er sikret selvstendighet og fortsatt skal være et eget forskningsinstitutt, vil det ligge store muligheter for en videreutvikling og foredling av det faglige samarbeidet som i dag skjer mellom de to institusjonene. De to institusjonene har i dag i stor grad en komplementær forskningsportefølje, og mulighetene bør være store for at det kan være faglige synergier å hente gjennom en samorganisering. For det samiske forskningsmiljøet i Norge og i Norden for øvrig bør det være en styrke at disse institusjonene er i et slikt tett samarbeid.

Det har lenge vært et ønske om etablering av et eget vitenskapsbygg i Kautokeino, med samlokalisering av flere sentrale samiske institusjoner, herunder NSI, Samisk høyskole, Studentsamskipnaden for indre Finnmark, Samisk spesialpedagogisk støtte, Sametingets opplærings- og språkavdeling, Kompetansesenter for urfolksrettigheter og Samisk arkiv. Departementet mener at en slik samlokalisering vil være svært positiv i forhold til overføringen av NSI til Samisk høyskole, men kanskje aller mest viktig vil det være at det på denne måten kan bli etablert et samlet kompetansesenter for den samiske befolkningen ved at samiskspråklige oppgaver og samisk vitenskapelig virksomhet blir samlet i et større miljø.

Det er et stort etterslep når det gjelder dekning av arealbehov for universitets- og høyskolesektoren etter den store studentveksten på 1990-tallet. I tillegg er det som følge av høyskolereformen i 1994 behov for nybygg tilknyttet samlokalisering av institusjonene. Noen institusjoner har også eldre og lite formålstjenlige lokaler. Dette er tilfelle for Samisk høyskole. Prosessen fram til oppført bygg tar også normalt lang tid. Dette har ført til en byggekø på hele 37 byggeprosjekter i 2005. I 2004 og 2005 har vi ikke fått startbevilgning – dvs. bevilgning til å starte selve byggingen til nye bygg for universitets- og høyskolesektoren. Dette har forverret situasjonen med hensyn til å få realisert nye bygg og holde framdriften for våre byggeprosjekter.

Planleggingen av Vitenskapsbygget i Kautokeino er imidlertid godt i gang. Byggeprosjektet er høyt prioritert av UFD (jf. oversikten i statsbudsjettet for 2005). Plan- og designkonkurransen for byggeprosjektet ble gjennomført sommeren 2004 og det er i høst foretatt valg av arkitekt for prosjektet. (Arkitektfirmaet Reiulf Ramstad arkitekter A/S og landskapsarkitekt Bjarne Aasen skal utforme bygget). De foreløpige skissene til nytt bygg ser veldig spennende ut.

3. Samisk forskning er et satsingsområde!

I St.meld. nr. 34 (2001-2002) om samisk høyere utdanning og forskning, har departementet fremhevet samisk forskning som et sentralt satsingsområde i politikken overfor den samiske befolkningen. Regjeringen har signalisert at utdanning i samisk relaterte fag og tilsvarende forskning vil bli styrket. I statsbudsjettet for 2005 er dette blant annet fulgt opp ved at regjeringen foreslår å styrke samisk som forskingsspråk. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til Norges forskningsråds program for samisk forskning ytterligere. Med denne økningen blir det satt av om lag 9 millioner kroner til programmet for samisk forskning i 2005.

I stortingsmeldingen ble det også foreslått satsing på rekruttering av samiske forskere. Det er en ambisjon om sikre denne rekrutteringen gjennom stimulerende stipendordninger, språkopplæring og gjennom fokus på internasjonalisering og internasjonal samhandling.

Ved behandlingen av stortingemeldingen sluttet Stortinget seg til regjeringens planer for at Samisk høgskole skal kunne videreutvikles til å få status som vitenskapelig høgskole. Det er departementets klare forventning at en samorganisering av NSI og Samisk høgskole vil gi positive effekter på en slik utvikling. Gjennom et tettere samarbeid mellom de to institusjonene ligger det til rette for at høyskolen kan få et bredere grunnlag for sin forskningsaktiviteter. Departementet mener dette vil kunne bidra til å styrke både høyskolen og Instituttets status, og gjøre den samlede organisasjonen til en slagkraftig institusjon innenfor samisk forskning.

NSI har gjennom sitt tretti år lange virke vært med på å bygge opp samisk forskning nær sagt fra bunnen av og bidratt i utviklingen frem til i dag, hvor samisk forskning spiller en viktig rolle både nasjonalt og internasjonalt. En nasjonal bevissthet om viktigheten av samisk forskning og videre satsing på feltet har kanskje vært samisk forsknings viktigste resultat. Det er med de beste ønsker for fremtidig suksess jeg ønsker dere til lykke med trettiårsjubileet.

Gaven fra departementet får vente til dere får tildelingsbrevet om omstillingsmidler. Dere vil da se at departementet setter STOR pris på det arbeidet dere har gjort.

Gratulerer!

SÁMI INSTITUHTTA – SÁMI DUTKAMA GUOVDDÁŠ

(jorgalan dárogielas: SI)

Alf Rasmussen

Davviriikkaid Ministtarráđđi

1. Álggahus

Sámedikkepresideanttat, stáhtačálli, direktivra ja Sámi Instituhta eará bargit, ovddeš stivralahtut, Sámi allaskuvlla rektor, eará ávvudeaddjit!

Giitu bovdehusas!

Lea ávvudeapmi – lea feasta – Sámi Instituhtta deavdá 30 jagi – ja mii leat dál dás ávvudeame! Ja sáhtán dadjat dán, dan seammás: **Davviriikkaid Ministtarráđđi sávvá váimmolaš lihku beivviin ja ávvudoaluiguin, go mii dal ávvudit** dutkan-ásahusa mii lea alimus agis.

Leat dás ovdalis gullan Instituhta historjjálaš duogáža ja maiddái sámi dutkama boahhteáiggi birra. Ministtarráđđi bargin lean ieš, bargosajistan Københámmanis, čuvvon mielde Sámi Instituhta doaimmaid dárkilit dan mañemus čieža jagi. Dál áiggun dás dušše oanehaččat geahčestit maños mot dat lea ovdánan daid mañemus jagiid, muhto liikkáge giddet eanet fuomášumi dan prosessii maid Instituhtta dál lea čadaheame – ja loahpas buktit muhtun oainnuid dasa ahte mainna lágiin Davviriikkaid Ministtarráđđi govahallá Instituhta boahttevaš vejolašvuodaid.

2. Sámi Instituhtta ja Davviriikkaid Minsttarráđđi

Sámi Instituhtta lea juo leamašan oassin oktasaš davviriikkalaš dutkanstruktuvrras 30 jagi (measta seamma boaris go Ministtarráđđi), ja dál leat vel báhcán dušše moadde davviriikkalaš ásahusa mat leat doaimman vel guhkit áigge. Duollet dálle lea dearvvašlaš guorahallat ja digaštallat juohke ásahusa sisdoalu, bálgá ja struktuvrra – nu maiddái Ministtarráđđi organisašuvnna.

Leat leamašan mánga árvvoštallandoaimma dan áiggi. Ovddit háve, jagis 1995:s, iskkai Davviriikkaid Ministtarráđđi buot ásahusaidis geahččan dihte mot guhtege dain heivii ja doaimmai Davviriikkaid politihkalaš áššiid ektui. Lassin muhtun rievda-demiide šattai boadus dan háve ahte ásahusaid lohku vuoliduvvui sullii 15 ásahusain, nu ahte báhce vel sullii 35 ásahusa – daid gaskkas Sámi Instituhtta. Go álgen Ministtarráđđi gulahallanolmmožin 1997:s, lei Instituhtta, maññil mánggaid váttis jagiid, nanneme sajis ja hukseme odđa vuodu alcesis. Instituhtta lea hirpmástuhtán mu go dat – Ministtarráđđi njuolggadusaid mielde – dađistaga nákcii rievdadit struktuvrras ja guovddáš stivrendokumeanttaid ja nu hágai dađistaga odđa ja nanu vuodu boahttevaš doaimmaidasas. Dieđán ahte dat bargu gáibidii ollu návccaid buohkain Instituhtas ja Instituhta stivrras, muhto earenoamáš giitosiid dan oktavuodas cealkkán daláš direktivrii Johan Klemet Hætta Kalstadii. Dađistaga šattai Instituhttii nanu organisašuvdna ja čielga mihtomerolaš doaimma. Lei illun munnje dieđihit virgeolbmáidlávdegoddái ja ministtariidda SI dili birra.

3. Odđa árvoštallan

Muhto ii oktage organisašuvdnahápmi leat agálaš, ja oahpahus- ja dutkanmáilmmi rievdamat dáhpáhuvvet dađistaga jodáneappot – ja dat gáibida odđa guorahallamiid ja odđa vugiid mot organiseret doaimmaid. Duhátjagimolsašumi oktavuodas mearriduvvui fas ahte oppa Davviriikkaid Ministtarráđi doaibma – oktan ásašaidisguin – galggai guorahallojuvvot oažžun dihte vel buoret organisašuvnna ja doaimmaid. Professor Dan Brändström čielggadii ja guorahalai dađistaga buot DMR oahpahus- ja dutkanáššiid ásašaid, ja su raporta Davviriikkaid Ministtarráđđái adnojuvvuige vuodđun oppa prosessii mii de maŋŋil álggahuvvui – gulaskuddamiiguin, ásašaid guossástallamiiguin ja virgeolbmáidlávdegotti, oahpahus- ja dutkanministtariid ja Davviriikkaid ovtasbargoministtariid mearradusaiguin. Lei viiddis ášši.

Davviriikkalaš ásašusat leat gaskamearalaččat oalle unnit, ja guorahallama ulbmil leige ovddemusat geahččat makkár vejolašvuodát gávdnojedje laktit ásašaid nuppiide – áinnas stuorit ásašusaide – vai ožžot ávkki ja movttidahttima guhtetguoimmisteaset ja nannen dihte dutkanbirrasiid dustet buoremusat boahttevaš hástalusaid. Dasa lassin hálidedje Davviriikkaid ministtarat eanet fleksibilitehta davviriikkalaš bušehtii – mii álgoálggus lea oalle unni – ja man stuorit oasit ledje čadnojuvvon ealihit daid ásašusaide mat dalle ledje doaimmas. Bušehtadilli attii unnán vejolašvuodaid álggahit dehe doarjut odđa dehálaš doaimmaid – ja oktasaččat nannet davviriikkalaš doaimmaid globála gilvvu ektui.

Davviriikkaid Ministtarráđđi mearridii danne álggahahttit eanet oktasaš davviriikkalaš dutkanovttasbarggu – NordForsk bokte – mii dál lea vuodđuduvvome. Dohko sirdojuvvot otná Davviriikkaid dutkanoahpuakademiija (NorFA) ja Dutkanpolitihkalaš Ráđi (FPR) doaimmat. Barggut maiguin dat odđa orgána galgá bargat, galget čielgasit laktásit daid iešgudetge riikkaid sisriikkalaš vuoruhemiide. Danne bovdejuvvot sisriikkalaš dutkanráđit lagaš ovtasbargui – dát vuoruheapmi vurdojuvvu oktiibuot addit buoret ja eanet oinnolaš bohtosiid. Dasa lassin oassálastá maiddái Davviriikkaid innovašuvdnaguovddáš (NICE) dán ovtasbargui mii dakko bokte dáhkida oktavuoda ealáhusbeliiguin. Davviriikkalaš ruđat galget doaibmat dego muhtun lágán gilvvaruhtan, ja vuordamuš lea ahte našunála ruđat fas galget addit dutkandoaimmaide nannosit ruđalaš vuodu.

4. Sámi Instituhtta

Lei álgoálggus ministtariid mearrádus árvoštallat ja rievdadit organiserema vuogi jus nu orui heiveme. Muhto eai ásašusat leat juste seamma ládje čadahan rievdademiid, dehe eai sis leat leamašan seammalágán áššit maidda gávdnat čovdosiid. Juohke proseassa lea diehttelasat gáibidan sierranas doaimmaid ja čovdosiid mat heivejit ásašusaide. Dat lei lunddolaš bargovuohki dán áššis.

Sámi Instituhtta hárrái lei álggos digaštallan dan birra ahte mot sáhtta nannet Instituhtta ja nu maiddái sámi dutkama ovddosgulvui. Nammaduvvui bargujoavku mii galggai hábmet odđa hálddašanšiehtadusa Instituhtii. Dađistaga bohte bargojovkui fárrui SI bargiid ovddasteaddjit, jodiheaddjit ja stivra, Sámi Parlamentáralaš Ráđđi, Sámi allaskuvla, Ruota oahpahusdepartemeanta, Suoma oahpahusministeriija, Norgga Oahpahus- ja dutkandepartemeanta ja Gieldda- ja regionáladepartemeanta ja vel Davviriikkaid Ministtarráđđi. Sin bargguid čađa čielggai ahte fertii ráhkadit maŋggaid guovddáš dokumeantaid vai proseassa sáhtii nannejuvvot buorebut ja dohkkehuvvot.

Lassin odđa hálddašanšiehtadusa evttohusa ráhkadeapmái, leat Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkepresideanttaid ja Davviriikkaid Ministtarráđi generálačálli čoahkkinmiin ráhkaduvvon nu gohčoduvvon ulbmiljulggaštus, mas áššeosálaččat leat šiehttan SI boahhteáiggi rámmaid. Maiddái Davviriikkaid oahpahuš- ja dutkanministtarat vuolláičállet sierra julggaštusa, mas Instituhta boahhteáigi ja ruhtadeapmi gitta jagi 2007 rádjái mearriduvvo. Njuolggadusaid leat maiddái dárkkistan ja evttohan rievdat odđasit organiserema ektui. Árvvu mielde addojuvvo šiehtadus Ministtarráđi oahpahuš ja dutkama virgeolbmáidlávdegoddái loahpalaš dohkkeheapmái juovlamánu 8. b. 2004:s, ja šiehtadus doaibmagoahtá odđajagimánu 1. b. 2005 rájes. Dasa lassin leat Instituhtas álggahuvvon barggut ráhkadit odđa strategalaš plána Instituhta doaimmaid várás.

Dáinna proseassa ollašuttimiin lea odđa kapihtal SI historjjás čállojuvvon. Ja vaikke vel Instituhta hálddašanšiehtadusa ovddasvástádus leage sirdojuvvon Norgga Oahpahuš- ja dutkandepartementii, de dat ii mearkaš ahte davviriikkalaš perspektiiva dehe oassálastin Instituhta doaimmaide lea jávkan.

Instituhta vuodduhruhtadeapmi doalahuvvo goittotge golbma jagi ovddosguvlui. Dat rievdaduvvo go Norga, Ruotta ja Suopma váldet badjelaset vuodduhruhtadeami ovddasvástádusa ja de juohkása juolludeapmi 50, 15 ja 10 % daid riikkaid gaska. Davviriikkaid Ministtarráđđi unnida vuodđujuolludeami dađistaga, muhto juolluda ain 25 % maññil go ruhtadanortnet lea čađahuvvon jagi 2007:s.

SI bissu ain sierra iešheanaláš ja buotsámi davviriikkalaš ásahean, mas lea sierra direktivra ja sierra davviriikkalaš stivra mas leat vihtta lahttu. Suoma, Norgga ja Ruota Sámedikkat galget nugo dán rádjáige, evttohit golbma lahttu stivrii. Dasa lassin galgá DMR evttohit ovttalahttu ja Instituhta bargit evttohit de vel vidát lahttu.

Ovddit sártnis namuhii Rolf Larsen ahte SI odđasit organiserenbargu lea leamašan váttis, ja háliidan vel lasihit ahte lean ollu oahppan, mii lea leamašan gelddolaš. Jáhkán buohkat geat leamašan dás mielde, leat sihke oahppan ja vásihan ollu dain digašallamiin ja gulahallamiin mat leat álohii dákkár proseassaid oktavuodas. Lean liikkáge ilus go dál leat šiehttan oktasaš vuodu stivrendokumeanttaid sisdoalu bokte. Luohtán Oahpahuš- ja dutkandepartemeantta ja SI bargiid gávdnat buriid čovdosiid mot bargiid dárbbuid buoremusat vuhtiváldit ja mot oažžut Instituhta dutkanbargguid rámmaid buoremussan.

5. Sámi Instituhta boahhteáigi

Sámi dutkan čađahuvvo mañggáid sajiin Davviriikkain. Mañggas dain livčče objektiivvalaččat sáhtán leat áigeovdilis birrasat masa SI livččii sáhtán laktit. Muhto gávdnui okta organiserenčoavddus mii lei lagabus go earát – lagat oktavuohhta Sámi allaskuvllain. SI ja Sámi allaskuvla leaba mañga jagi oččodan oktasaš kanturlanjaid Guovdageidnui, ja mii dál Oahpahuš- ja dutkandepartemeanta ságaid mielde orru duohtandakkojuvome odđa dieđavisti huksemiin. Dan proseassas, mii dál lea measta gárvvis, čuožžu čielgasit ahte Sámi allaskuvla oažžu maiddái jurdidihkalaš ovddasvástádusa Instituhtii ja ahte Instituhta galgá heivehit iežas Norgga riektedilálašvuodaide. Danne leage áibbas mávssolaš buriid bohtosiid oččodeamis nu ahte ovttasbargu Sámi allaskuvllain šaddá buorre.

Mii dárbbášit sierra Sámi Instituhta! Nugo dadjen álggahettiin, de lei Ministtarráđđi hui duhtavaš dainna ovdánemiin mii Instituhtas lea leamašan daid mañemus jagiid. Kvalitehta ja viiddis ovttasbarggu bokte sáhtta Sámi Instituhtta čájehit ahte sáhtta maiddá leat **boahhteáiggi sámi dutkama guovddážin**.

Gávdnojit oallut vejolašvuodát olahit dan. Instituhtta lea áiggiid čada ožžon oktavuodaid ja bargan ovttas dutkanbirrasiiguin mánggain riikkain, sihke Eurohpás ja Eurohpá olggobealde. Dát lea ovdáneapmi maid berre deattuhit ain ovddosguvlui, ja dat šaddáge maid dehálažžan Instituhta boahtevaš saji ektui. Váldoovddasvástádus čadahit dan lea Instituhta bargiin ovttasráđiid stivrrain. Ovttasbargu Sámi allaskuvllain sáhtta ain viiddiduvvot, soitet leat odđa vejolašvuodát odđa NordForsk bokte ja de maiddá vejolašvuodát nannet našunála ruhtadeami sihke Norggas, Ruotas ja Suomas. Dutkanbohtosat galget leat ávkin sámi servodahkii, ja kvalitehta dáfus dat galgá sáhttit gilvalit daiguin buoremusaiguin. Leage juste dát luohitevašvuohtha mii lea Instituhta buoremus dáhkideaddjin iežas doaibmamii. Ja lean vissis ahte dii nákkebehtet dan!

6. Giitosat Instituhtii ja skeaŋka Ministtarrádis

Bealistan háliidan giitit juohke ovttas SI:s ja SI stivrra ovttasbarggu ovddas dan mañemus čieža jagis. Lean ollu oahppan Instituhta gozidettiin seammás go lean čuvvon mielde sámi gažaldagaid ovdáneami oppalaččat maiddá ministtardásis. Davvinorgalažžan ii leat maiddá leamašan nu váttis boahtit buriid ságaid nala ja olahit oktasaš ipmárdusa, ja nugo mii diehtit, de sáhtta leat juste dat mii buktá buriid bohtosiid. Sávan mii sáhttit joatkit dan buori oktavuoda.

Davviriikkaid Ministtarráđi čállingottis mii leat ollu jurddašan mii livččii vuogas skeaŋkan ávvudeaddjái. Mii eat dieđusge sáhte jur gilvalit ODD:in ja GRD:in skeaŋkka sturrodaga nalde, muhto jurdda skeaŋkka duogábealde aŋkke lea buoremus!

Eat ávvut gal jura penšunista geas lea juo buot, ja danne jurddašeimmet ahte sáhttit addit veháš liigeveahki oastit dárbbášlaš veahkkeneavvuid. Dainna jáhkkit buot 30-jahkásaččaid šaddat duhtavaččan. Sturrodaga dáfus leat gávnahan ahte 1000 Dánka ruvna juohke ávvujagi ovddas lea buorre vuodđu jierpmálaš veahkkeneavvuid háhkamii. Ja nugo mii leat ipmirdan, de dárbbáša Instituhtta earret eará odđa kvalitehtaprojektora ja digitála ávdnasiid, ja de sávvatge ahte dát skeaŋka lea bures bohtán ja adnojuvvo dakkár háhkamiidda. Mus eai leat gal skeaŋkaruđat dáppe mielde, muhto dáhkidan ahte dat sáddejuvvojit didjiide nugo lea šihttojuvvon.

Lihkku boahhteáiggiin ja sámi dutkamiin Sámi Instituhtas – ja fas – **lihkku beivviin!**

NORDISK SAMISK INSTITUTT – ET SENTRUM FOR SAMISK FORSKNING

Alf Rasmussen
Nordisk Ministerråd

1. Innledning

Sametingspresidenter, statssekretær, direktør og øvrige ansatte ved Nordisk Samisk Institutt, tidligere styrerepresentanter, rektor ved Samisk høgskole, øvrige jubileums-deltakere!

Takk for invitasjonen!

Det er jubileum – det er fest – Nordisk Samisk Institutt fyller **30 år** – og vi er her for å feire! Og jeg kan like godt si det med en gang: **Nordisk Ministerråd gratulerer hjerteligst med dagen og jubileet** – og **feiringen** av et forskningsinstitutt i sin beste alder.

Vi har tidligere i dag hørt om den historiske bakgrunnen for Instituttet og også om samisk forskning i framtiden. Som ansatt i ministerrådet har jeg selv fulgt Nordisk Samisk Institutt på nært hold i over syv år fra mitt ståsted i København. I dag vil jeg derfor kort se tilbake på de siste års utvikling, men konsentrere meg mest om den prosessen som Instituttet er i ferd med å fullføre – og avslutningsvis gi noen synspunkter på hvordan Nordisk Ministerråd ser på Instituttets muligheter framover.

2. Nordisk Samisk Institutt og Nordisk Ministerråd

Nordisk Samisk Institutt har allerede vært en del av den felles nordiske forskningsstrukturen i 30 år (nesten like gammel som ministerrådet), og det finnes bare et fåtall nordiske institusjoner i dag som har eksistert enda lengre. Med ulike mellomrom er det sunt å analysere og diskutere både innhold, retning og struktur for enhver virksomhet - så også for ministerrådets organisasjon.

Det har vært flere evalueringsomganger i denne tiden. Forrige gang, i 1995, gjennomgikk Nordisk Ministerråd alle sine institusjoner for å se om hver og en av dem passet inn og svarte til den politiske dagsorden i Norden. I tillegg til en del omlegginger ble resultatet den gangen at antallet institusjoner ble redusert med ca 15, slik at det gjensto ca 35 stykker – blant dem Nordisk Samisk Institutt. Da jeg ble ministerrådets kontaktperson i 1997, var Instituttet i ferd med å konsolidere sin stilling og bygge ny basis etter noen vanskelige år. Og jeg er svært imponert over den måten Instituttet – i tråd med nye retningslinjer fra ministerrådet - etter hvert gjorde om sin struktur og sine sentrale styringsdokumenter og med det skapte et nytt og sterkt fundament for videre drift av Instituttet. Jeg vet at det krevde en stor innsats for alle ved Instituttet og i Instituttets styre – men en særlig takk bør i denne sammenheng rettes til daværende direktør Johan Klemet Hætta Kalstad. Etter hvert framsto Instituttet med en sterk

organisasjon og med en målrettet virksomhet. Det var en fornøyelse for meg å rapportere til embetsmannskomiteé og ministre om tingenes tilstand ved NSI.

3. Ny evaluering

Men ingen organisasjonsmodell er evig og endringene i utdannings- og forskningsverdenen går stadig raskere – og det krever nye analyser og nye organisatoriske grep. I forbindelse med årtusenskiftet ble det igjen bestemt at man skulle se på hele virksomheten til Nordisk Ministerråd – inklusive institusjonene - for å få en om mulig enda bedre organisasjon og virksomhet. Alle NMRs institusjoner på utdannings- og forskningsområdet ble etter hvert gjennomgått og analysert av professor Dan Brändström, og hans rapport til Nordisk Ministerråd ble grunnlaget for hele den prosessen som senere fulgte – med høringer, institusjonsbesøk samt vedtak både hos embetsmannskomiteé, utdannings- og forskningsministrene og hos de nordiske samarbeidsministrene. En omfattende prosedyre.

De nordiske institusjonene er gjennomgående svært små, og formålet med gjennomgangen var derfor først og fremst å se på hvilke muligheter som fantes for å knytte institusjonene til andre – og gjerne større institusjoner – for gjensidig nytte og inspirasjon og for å gjøre forskningsmiljøene best mulig rustet til å møte morgendagens utfordringer. I tillegg ville de nordiske ministrene ha litt mer fleksibilitet i det nordiske budsjettet – som i utgangspunktet er forholdsvis beskjedent – og som på store områder var bundet opp til drift av eksisterende virksomhet. Budsjettsituasjonen ga små muligheter for å starte opp eller støtte nye viktige initiativer og virksomhet – og samlet styrke den nordiske innsatsen i forhold til den globale konkurransen.

Nordisk Ministerråd besluttet derfor å initiere et mer samlet nordisk forskningssamarbeid – gjennom NordForsk – som nå er under etablering. Her vil man overføre oppgavene til dagens Nordisk forskerutdanningsakademi (NorFA) og Forskningspolitisk Råd (FPR). Oppgavene som det nye organet skal løse, skal henge tydelig sammen med de enkelte lands nasjonale prioriteringer. De nasjonale forskningsrådene inviteres derfor til et tett samarbeid – en satsing som til sammen forventes å gi bedre og mer synlige resultater. I tillegg vil Nordisk innovasjonssenter (NICE) inngå i samarbeidet – og dermed skulle forbindelsen til næringslivet være på plass. Nordiske midler skal fungere som ”seed money” eller så-penger på norsk, mens det er forventninger til at nasjonale midler skal gi forskningsinitiativene et kraftigere finansielt grunnlag.

4. Nordisk Samisk Institutt

Utgangspunktet for evaluering og eventuell omorganisering var altså ministrenes beslutning. Men ingen av institusjonene har gjennomgått en identisk prosess eller fullstendig like problemstillinger. Hver av prosessene har selvsagt krevd ulike aktører og individuelt tilpassede løsninger. Det ligger i sakenes natur.

Når det gjelder Nordisk Samisk Institutt, var det fra første begynnelse en diskusjon om hvordan man framover kunne styrke Instituttet og dermed samisk forskning. En arbeidsgruppe ble oppnevnt for å komme fram til ny forvaltningskontrakt for NSI. Arbeidsgruppen kom etter hvert til å bestå av representanter fra NSIs ansatte, ledelse og styre, Samisk Parlamentarisk Råd, Samisk høgskole, Utbildningsdepartementet i Sverige, Undervisningsministeriet i Finland, Utdannings- og forskningsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet i Norge samt Nordisk Ministerråd. Gjennom

dette arbeidet ble det klart at det måtte utarbeides flere sentrale dokumenter for at prosessen skulle bli riktig forankret og godkjent.

I tillegg til utarbeidelsen av forslaget til ny forvaltningskontrakt, er det gjennom møter mellom sametingspresidentene i Finland, Norge og Sverige og generalsekretæren i Nordisk Ministerråd utarbeidet en såkalt hensiktserklæring, der partene er blitt enige om rammen for NSIs framtid. Også de nordiske utdannings- og forskningsministrene vil undertegne en egen erklæring, der Instituttets framtid og finansiering fram til 2007 stadfestes. Vedtektene er også gjennomgått og foreslått endret i tråd med den nye organiseringen. Det er forventet at kontrakten legges fram for ministerrådets embetsmannskomiteé for utdanning og forskning til endelig godkjenning 8. desember 2004, og at kontrakten tar til å gjelde fra 1. januar 2005. I tillegg er det satt i gang en prosess ved NSI for å utarbeide en ny strategi for Instituttets virksomhet.

Med fullføringen av denne prosessen er et nytt kapittel i NSIs historie skrevet. Og selv om ansvaret for Instituttets forvaltningskontrakt er overført til Utdannings- og forskningsdepartementet i Norge – så betyr dette ikke at det nordiske perspektivet eller engasjementet i Instituttet blir borte.

Basisbevilgningen til NSI opprettholdes i alle fall for en treårsperiode framover. Endringen skjer ved at Norge, Sverige og Finland overtar en stor del av ansvaret for basisbevilgningen med henholdsvis 50, 15 og 10 prosent. Nordisk Ministerråd trapper gradvis ned sin andel av basisbevilgningen, men vil etter at den finansielle omleggingen er fullt ut gjennomført i 2007 – fremdeles bidra med 25 prosent.

NSI skal fortsatt være et eget selvstendig og allsamisk nordisk institutt – med egen direktør og et eget nordisk styre på fem medlemmer. Sametingene i Finland, Norge og Sverige skal som hittil foreslå tre av medlemmene til styret. I tillegg skal NMR foreslå ett medlem og de ansatte ved Instituttet foreslå det femte styremedlemmet.

I forrige innlegg var Rolf Larsen inne på at prosessen rundt omorganiseringen av NSI har vært vanskelig, og jeg vil tilføye at den har vært lærerik og interessant. Jeg tror at alle involverte parter både har lært og erfart mye av de mange diskusjoner og konsultasjoner slike prosesser alltid innebærer. Jeg er likevel glad for at vi nå har funnet en felles plattform gjennom innholdet i de nye styringsdokumentene. Jeg har den største tiltro til at Utdannings- og forskningsdepartementet og de ansatte ved NSI finner fram til en god løsning for hvordan de ansattes behov kan bli ivaretatt og hvordan rammene for Instituttets forskningsarbeid blir best mulig.

5. Fremtiden for Nordisk Samisk Institutt

Det utføres samisk forskning på mange steder i Norden. Flere av disse kunne rent objektivt være aktuelle miljøer NSI kunne knyttes til. Men det var én organisatorisk løsning som var mer nærliggende enn andre – en nærmere forbindelse med Samisk høgskole. I flere år har NSI og Samisk høgskole vært i kontakt med tanke på samlokalisering i Kautokeino, og som nå i følge Utdannings- og forskningsdepartementet ser ut til å bli virkelighet gjennom oppføring av et nytt vitenskapsbygg. I den prosessen - som nå er nesten ferdig – står det klart at Samisk høgskole også blir juridisk ansvarlig for Instituttet og at Instituttet skal innpasse seg de rettslige forhold i Norge. Samarbeidet med Samisk høgskole blir derfor av avgjørende betydning for et godt resultat.

Vi trenger et eget nordisk samisk institutt! Som jeg sa innledningsvis var ministerrådet svært fornøyd med den utviklingen som Instituttet har hatt de siste årene. Og gjennom kvalitet og et bredt samarbeid kan Nordisk Samisk Institutt utpeke seg også som **fremtidens sentrum for samisk forskning**.

Mulighetene er mange for å få dette til. Instituttet har gjennom mange år knyttet kontakter og samarbeidet med forskningsmiljøer i mange land – både i og utenfor Europa. Dette er en utvikling som bør intensiveres ytterligere og vil være avgjørende for Instituttets framtidige posisjon. Og der er de ansatte ved Instituttet som i samarbeid med styret skal ta hovedansvaret. Samarbeidet med Samisk høyskole kan bygges ytterligere ut, det er kanskje nye muligheter i det nye NordForsk og dermed muligheter for forsterket nasjonal finansiering i både Norge, Sverige og Finland. Forskningsresultatene skal både være til nytte for det samiske samfunn, og kunne måle seg i kvalitet med de beste. Det er denne troverdigheten som er Instituttets beste garanti for egen eksistens. Og jeg er sikker på at dere skal klare det!

6. Takk til Instituttet og gave fra NMR

For egen del vil jeg takke hver og en ved NSI og NSIs styre for samarbeidet i de siste syv årene. Det har vært svært lærerikt å følge Instituttet samtidig som jeg har fulgt utviklingen for samiske spørsmål generelt også på ministerplan. Som nordlending har det heller ikke vært vanskelig å finne veien til en god samtale og felles forståelse, og som vi vet kan det være en avgjørende faktor for å oppnå gode resultater. Jeg håper at vi kan fortsette den gode kontakten.

I Nordisk Ministerråds sekretariat har vi tenkt mye på en passende present til jubilanten. Vi kan jo ikke akkurat matche UFD og KRK i størrelse rent beløpsmessig – men tanken bak er i alle fall den aller beste!

Vi feirer jo ikke akkurat en pensjonist som har alt, så vi tenkte at vi kanskje kunne bidra til litt ekstra tiltrengt inventar. Det tror vi alle 30-åringer ville bli fornøyd med. Og størrelsesmessig har vi kommet til at 1000 danske kroner pr jubileumsår burde kunne gi grunnlag for en noenlunde fornuftig investering. Og ettersom vi har forstått at Instituttet blant annet kunne trenge en ny kvalitetsprosjektor og digitalt utstyr, håper vi at gaven blir vel mottatt og anvendt til dette formålet. Midlene har jeg ikke med i dag, men jeg forsikrer om at de vil bli overført i henhold til avtale.

Så lykke til med framtiden og samisk forskning ved Nordisk Samisk Institutt – og igjen - **gratulerer med dagen!**

SÁMI INSTITUHTA SÁMI DUTKAN JA DUTKAN-GASKKUSTEAPMI

- Hástalusat ja perspektiivvat.

(Jorgalan dárogielas: SI)

Audhild Schanche
SI direkttevrá

Mánegasat sis, geain dás ovdalis lea leamašan sátnevuorru, leat hupman SI boahhte-áiggi birra. Dan birra áiggun mun nai hupmat. Háliidan aŋkke geahčestit veháš maŋosguvlui, SI lagamus vássánaigái. SI:s lea leamašan veháš leabuhis ja eahpesihkkaris dilli, ja eat čiegat ahte eahpesihkkarisvuotta boahttevaš organiserema hárrái lea dagahan duskkástuvvama ja eahpesihkkarisvuoda sihke bargiide ja stivralahtuide. Háliidan rámidit sin go eai leat diktán dán duskkástuvvama čalmmehuhttit min vuodđomihttomeari: háhkat dieđuid ja máhtu ávkin sámi servodatovdáneapmái. Mun jáhkán ahte duskkástuvvama gáldun lei sávaldat doalahit mihttomeriid, ja ahte dat vuoibmi ja ángiruššan mii riegiáhtii SI, mii lei vuosttaš ja guhká áidna sámi dutkanásahus, lea ain eallime.

Oallut ovttaskas ja smávit áššit fertejit čilgejuvvot ja ođđa dábit ja bargovuogit galget čielggaduvvot ovdalgo oktiilaktin Sámi allaskuvllain sáhtta ollašuhthuvvot. Bálgát maid leat válljen, galget ofelastit min muhtun politihkalaš mihttomeriide ja sáhttet hástalit min návccaid rievdat ja heivehit, ábaide hálldahaslaš áššiid bealis. Lean dattetge vissis ahte mii ovttas Sámi allaskuvllain nákcet leŋget sámi dutkama bures Guovdageidnui, ja ahte mii ovttasrádiid fuomášit mainna lágiin buoremusat suittiid čavget ja doallat daid. Ahte dát bargu gáibida ollu návccaid ii leat nu ollu oktiilaktima geažil, muhto dan dihte ahte mii válljet mihttomeriid mat gáibidit ollu barggu, viššalvuoda ja dáhtu ollašuhthit daid.

Boahhte bargu šaddá, go SI lea ožžon ođđa stivrra, ráhkadit ođđa strategalaš plána Instituhta dutkamii. In áiggo dál dadjat mii dan sisdoallu šaddá. Mu logaldallan ii leat makkárga prográmmajulggaštus SI sámi dutkamii. Strategalaš plána ráhkadeami duohken leat bargit ja stivrejeaddji orgánat, ja mun illudan searvat gelddolaš ja buriid ságastallamiidda dan lagamus áiggis. Dás áiggun dušše muitalit muhtun jurddašemiid ja jurdagiid diehto- ja máhttohástalusaid birra maid fertet čielggadit.

Mánngga oktavuodas leat globaliseren, modearnitehta ja rievdan guovddáš doahpagat dálá servodagas, ja ábaide dutkamis. Servodateallin ipmirduvvo muhtunlágán bistevas refleksiiva dillin, masa ođđa ovdánandábit ja treanddat (mállet) bahkkejit sisa juohke uksaráigge. Dat buktet miellagiddevaš geahčastemiid áiggis goas máilbmi dovdo dađistaga unnume. Muhto muhtumin vihkugoadán veháš ahte dat ii soaitte leat dušše ođđaáigásaš proseassaid boadus; ahte rievdanproseassaid, globaliserema ja kultuvrralaš erohusaid jevdema beroštumi duohken sáhttet maiddá čiehkádallat binnánaš boares evolušunisttalaš jurdagat.

Beroštit dušše das mii lea ođđa ja rievdá, sáhtta čalmmehuhttit dan ahte doppe gávdno juoga mii čatná ovdeš áiggi dálá áigái – ahte gávdno maiddá juoga maid gohčodit joatkevasvuhtan (kontinuitehtan). Dakkár oktavuodaid oaidnit dušše dalle go mii geahčestit daidda, ja dat ii oro nu áibbas áigejuovdilis (trendy) ášši dál. Dakkár

máilmmis gos fertet álohii heivehit ja rievdadit, eat galgga vajálduhttit gidet fuomášumi dasa ahte gávdnojit maiddá muhtun struktuvrrat mat eai nu jođánit lihkat ja rievdda. Leage dábálaččat baicca juste ovddeš ja dálá áiggi oktavuoda bokte ahte áššiide šaddá ipmárdus ja obanassiige ožžot oaivila, lehkos dal ovttaskas olbmuid, olmmošjoavkkuid, ásašaid dehe ovta álbmoga eallimis. Ođasteapmi ja earáhuhttin (transformašuvdna) eai dárbbáš leat joatkevašvuoda vuostebealit. Dannego dat mat dibaštuvvojit ođasteami bokte, eai leat bastevaš hámit main lea jápma sisdoallu, muhto struktuvrrat, dábit ja árvvut mat rievddadit ja ellet.

Ferten lasihit dása ahte eallit eahpesihkkaris ja rievddadeaddji diliin ii leat mihkkege apmasiid sámiide, ii ovdalaš áigge iige dálge. Rievddadeaddji jahkodagat ja rašes luondu, unnán politihkalaš váikkuhanvejolašvuodat, gáibádusat hálldašit mánggaid kultuvrralaš birrasiid (diliid), ja riektedilli mas formálalaš ja árbevirolaš rivttiin lea stuora earru, lea gáibidan ja gáibida ain ahte sajáidagat ja šiehtadallamat rievdaduvvojit ja ođasmahttojuvvojit ja lášmadit heivehuvvojit. Dát sisttisdoallá muhtunlágán kultuvrralaš gelbbolašvuoda hámi ja nanusvuoda, mas lea viidát fievrredanárvu oppalaš dási dáfus. Dákkár oktavuodas sámi dutkan sáhhtá doaimmat dehálaš cuiggo-deaddjin, dehe divodeaddjin dasa mii muđui sáhhtá dovdot diehttelassan ja ieščilgejeaddjin. Ja eaige maiddá dáččamáilmmi (ii-sámi) rámmat ja vuogádagat, mat ovdal jur measta ipmirduvvojedje luonduortnega oassin, leat šat seamma čielgasat. Gánske lea mis juoga muitalit ja oahpahit olgomáilbmái, sihke ipmárdusaid dásis ja dáfus ja eará ládje?

Sámi Instituhta ulbmil lea dutkama bokte nannet ja ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima. Mii galgat háhkat dieđu ja máhtu mii doarju dán ulbmila. Vaikko dákkár ulbmila muhtun váikkuhusat eai dárbbáš makkárge ságastallama, de gávdnojit fas earát mat leat gitta das ahte mainna lágiin mii ipmirdit máhtodárbbuid, das ahte maid mii oaivvildit sáhhtá leat buorre ja ávkálaš máhttu ja diehtu. Dat man birra maid ii nu dárbbáš ságastallat, lea earret eará gielladutkan, mas leat čielga giellaproševttat ja dat ahte atnit sáme giela dutkangiellan. Guovdageainnu dutkanbirrasis lea nanu sadji sámi gielladutkamis. Lea stuora hástalus dibaštit ja ovddidit dán saji ja háhkat ipmárdusa dasa ahte gielladutkanproševttaid dárbbut maiddá fertejit oidnot ruđalaččat. Dán áiggei, goas stuora oassi dutkanproševttaid ekonomalaš vuodus lea háhkat buoret vuodu hálldašanortnegiidda ja politihkalaš mearrádusaide, de ii leat álohii liikká álki oazžut mielde dán dárbbu. Ođđasa maid stáhtačálli Ellen Inga O. Hætta muitalii dás odne, ahte Gieldda- ja regionáladepartemeanta addá 1 miljunná ruvonna lassijuolludeami Norgga dutkanrádi sámi prográmmi nannen dihte sáme giela sámi dutkama vuodđogiellan, lea dán dáfus illudahtti.

Eará dutkansuorgi masa Sámi Instituhtii lea lunddolaš searvat aktiivvalaččat, lea boazodoalodutkan. Daid proševttaid ruhtadeapmi lea buorebuš, ja guoská ábaide dutkamii mii geahččá boazodoalu viidásit ekologalaš ceavzilis ja bastevaš perspektiivvas, dása gullá maiddá árbevirolaš boazodoalloomáhttu. Dán suorggi dutkandarbu lea dan dáfus oktilaš riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaiguin duodaštit ja dibaštit árbevirolaš máhtu. Guovdageainnu oppalaš dutkanbiras lea dihto surggiin njunnožiid gaskkas Norggas das mii guoská kultuvrralaš, gielalaš, vuoigatvuodalaš, ekonomalaš ja ekologalaš boazodoalodutkamii, ja lea stuora hástalus ovddidit dan vuodu, seammas go oččoda positiivvalaš oktavuodaid ja ovttasbarggu. Boazodoalodutkamis lea vejolašvuolta viiddidit dutkama riikkaidgaskasaš dássái, mii livččii ávkálaš SI boazodoalodutkamii viidásit ovddidit buohtastahtti perspektiivvaid go váldá mielde Ruošša beale sámiid boazodoalu ja eará boazoálbmogiid árktalaš- ja subárktalaš guovlluin.

Mu mielas berrejit maiddáí eará sámi ealáhusaid, nugo guolásteami, eanadoalu ja meahccásteami, dábit, vierut (praksis), diehtu ja máhttu leat guovddáš dutkansuorggit Sámi Instituhtii. Manne nu? Sámi kultuvrra dehálaš vuođđun leat guovllut ja luondduriggodagat. Sámi kultuvrra dibašteapmi ja nannen vuolgá ollu das mot mii dibaštit lagas oktavuodaideamet ressursaide. mat mis leat Sámis, ja daidda geográfalaš viidodagaide mat daidda gullet, sihke ekonomalaččat, vuoigatvuođalaččat ja kultuvrralaččat. Lagaš oktavuoha eanadagaide ja lundui boahťá ovdan mángga ládje, nugo giela, árbevieruid ja mitalusaid bokte, soga ja guovlluid ektui ja musihka, girjjálašvuođa ja dáidaga bokte. Deattuhan dás ahte in oainne makkárge vuostálasvuođa dutkamis mii dutká doaimmaid main lea lagas oktavuoha eanadagaide ja ressursaide, ja dutkamis mii váldá ovdan ođđaáigásaš eallinvugiid ja globála váikkuhusaid. Riik-kaidgaskasaš servodaga váikkuhusat deaividit sihke eanadagain ja doaimmain.

Eanetloguperspektiivva bealis jerrojuvvo dávjá maid sámivuoha sisttisdoallá, mii earuha sámevuođa das mii lea “dábálaš”. Muhtumin oaidnitge ahte “sámi” ja “etnalaš” adnojuvvojit dássálas doaban. Jus fuomášupmi bearehaga giddejuvvo majoritehta/minoritehtadássái sáhtta dat, mu mielas, dagahit ahte mii beare geahččat siskkáldasat ja iežamet ektui ja deaddu lea identitehtas, ja dávjá maiddáí identitehta massimis. Sámi perspektiivvas leat dutkančuolmmat mat guorahallet giellavuođu, ássanvuođu ja servodateallima ja kultuvrralaš ovdanbuktimiid vuođu dibašteami ja nannema, ja dasto sámevuođa čájeheami ja ovdanbuktima eavttuid vuođu, seamma dehálaččat go guorahallamat “sámevuođa” birra.

Okta dehálaš eaktu dan bálgái maid galgat válljet ovddosguvlui, lea ahte mii leat Guovdageainnus. Dát báiki, ja dat lagasvuohta mii mis lea sámi báikkálaš servodaga duohta eallimii, addá midjiide lagas čehppodatmáhtu dan birra. Dat addá midjiide mávssolaš siskkáldas ipmárdusa ovdamearkka dihte dan birra gokko stáhta politihka hábmemis váilot dieđut, ja makkár máhttu buoremusat gokčá áigeovdildivuođa gáibádusa bajimus máhttomihhtomeriid dáfus. Seamma gáibádušat devdojuvvojit maiddáí go eanas min dutkiin lea lagas diehtu ja máhttu giela ja kultuvrra birra ovdalgo álget bargui Instituhtii. Min vásáhus lea ahte juste dát gelbbolašvuohta dahká min bivnuhis ja mávssolaš ovttasbargoguoibmin, muhto mii fertet maiddáí bearráigeahččat ahte dát gelbbolašvuohta oažžu duohta, ja iige dušše symbolalaš saji, prošeavttain maidda min bovdejít searvat.

Árbevirolaš diehtu ja máhttu leat ihtán politihkkii ja dutkamii. Árbevirolaš dieđuid ja máhtuid dutkamis leat maiddáí vuoigatvuođabealit mat muhtumin vajálduvvojit. Das leat sihke politihkalaš ja dutkanehtalaš hástalusat. Mis leat návccat oažžut earenoamáš saji dákkár dutkamis, muhto seammis mis lea maiddáí ovddasvástádus fuomášuhttit alcceseamet ja earáide ahte árbevieruid diehtu ja máhttu lea sámi álbmoga opmodat. Dát lea maiddáí dutkanpolitihkalaš hástalus.

SI dutkama vuoruheamit eai bohcit áimmohisvuodas (vahkuumas). Nugo mii jáhkkít earáid oččodit sajiideaset go váldet vuhtii dan gos mii leat fágalaččat, de mii fertet váldit vuhtii dan ahte gávdnojit ollusat geat barget sámi dutkamiin, ja ahte sin dieđut ja máhttu váikkuha ovddidit sámi kultuvrra ja servodateallima. Instituhta boahhteáigái lea mávssolaš ahte lea buorre ovttasbargu ja buorre bargujuohku ášahusaid gaskkas mat barget aktiivvalaččat sámi dutkamiin ja ábaide eanet dutkiid oččodeamis sámi dutkamii. Mii áigut bargat oččodit buori bargujuogu ášahusaid gaskii, muhto seammis lea dehálaš ahte mii dohkkehit ahte min dutkandoaimmat eai beare guoskkat oktii, muhto leat maiddáí muhtun muddui latnjalagaid. Juste dat doaimmat mat leat

latnjalagaid, sáhttet leat veháš váddásat, muhto dat sáhttet maiddáid addit buori vuoddu gulahallamii ja digaštallamii.

Instituhta ávvudeami oktavuodas, moadde beaivvi dás ovdal, mu jearahalai muhtun aviisajournalista. Son dovddahii dakkár guottuid maid mun diehttelas lean gullan ovdal juo: ahte SI almmuha unnán bohtosiid main lea heajos kvalitehta. Dát orru leamen hui cieggan jáhkku. Sihke diehtoprodukšuvdna ja ođđa proševttaide ruhta-deami miediheamit daid maŋemus jagiid čájehit ahte ovddit ođđasitorganiserema rájes, go Instituhta válljii ođđa doaibmabálgá mas deattuhii dutkandoaimmaid, lea produkšuvnna lohku ja kvalitehta leamašan buorre.

Mii joatkit ain oččodit kvalitatiiivlaš buori dutkama, muhto dan maid mii maid dárbbasit seamma ollu nannet, lea min iežamet dutkangaskkusteapmi. Mii leat ain beare čihkosis máŋggaid oktavuodain goas mis livččii berren leat oahppásit ja oidnosit profiila, ja eambbosat berresedje beassat álkit olahit min dutkanbohtosiid. Sierra neahttasiidduid ráhkadeapmi dutkanproševttaide lea okta vuohki mainnaláigiin mii geahččalit buoridit dán dili. Lean hui rámis go golmmas min deháleamos proševttain dál lea sierra gaskkusteapmi golmma gillii neahttasiidduin; eanadatproševttas, statistihkkaproševttas ja boazodoalu ekonomiija proševttas. Ávžžuhan din buohkat fitnat geahččame daid siidduid.

Okta gaskkustanvuohki mii seammas maiddáid lea ávkkálaš kvalitehtamihtideaddjin, lea almmuheapmi sisriikkalaš ja riikkaidgaskasaš áigečállagiin main lea referee-ortnet. Dainna eat leat vel nu guhkás ollen, muhto leage okta dain áššiin man birra galgat ságastallat min strategalaš plána ráhkadeami oktavuodas. Riikkaidgaskasaš almmuheamit rahpet maid álkibut sámi dutkama eará eamiálbmotásahusaide ja dutkiide. Go min gaskkusteami čehppodat dihto diedalaš eavttuid mielde lassána, de eat galgga liikkáge vajálduhttit máhcaheamis dieđuid ja máhtu ruovttoluotta sámi servodahkii – dan unnimus dássái, ovttaskas olbmui – mii lea okta min buot deháleamos geatnegasvuodain. Dát gáibida dihtomielalaš válljema, ja dán suorggis mis lea vel ollu doaimmahit.

Dát bohciidahtta gažaldagaid ávkkálašvuoda ja áigequovdilvuoda dehe guoskevašvuoda birra. Sámi dutkan galgá leat ávkin ovddidit ealáhusaid ja ekonomiija, politihkalaš mearrádusaide ja láhkamearrideddjiide, ekologalaš ja kultuvrralaš nanusnuvvamii ja bistevašvuhtii, ja gielalaš dibašteapmái. Mu mielas lea aŋkke earenoamáš dehálaš ahte eat duđa dušše dasa mii ovttatmano oidno ja dovdo ja lea álki ipmirdit. Mii dárbbasit maiddáid sámi dutkama mii váldá ovdan stuorit ja vuđolaš gažaldagaid, ja mas ii ovttatmano oidno ávkkálašvuodta, dehe mii ii leat seamma čielggas. Doaivvun baicca ahte sámi dutkamis lea vel ollu lasihit ođđa teorehtalaš perspektiivvaid ja metodalalaš lahkonaŋvugiid ovddideapmái aiddo juste das go bidjá vuodđun sámi giela, ipmárdusvugiid ja dan mot dat čađahuvvojit.

SAMISK FORSKNING OG FORSKNINGSFORMIDLING VED NSI

- utfordringer og perspektiver

Audhild Schanche
NSIs direktør

Flere av de som har talt før meg har vært inne på NSI sin fremtid. Den skal også jeg snakke om. Først vil jeg ta et lite blick tilbake, på den aller nærmeste fortid. NSI har en urolig og uavklart tid bak seg. Det skal ikke nektes for at usikkerheten omkring framtidig organisering og status har skapt frustrasjon og usikkerhet blant både ansatte og styremedlemmer. Jeg vil berømme dem for at de ikke har latt frustrasjonen gå ut over vår målsetting: å produsere kunnskap til nytte for samisk samfunnsutvikling. Jeg tror det skyldes at frustrasjonen hadde ønske om vedlikehold av målene som kilde, og at den kraften og det engasjementet som i sin tid skapte NSI, den første og lenge eneste samiske forskningsinstitusjonen, fortsatt er til stede.

En hel del detaljer skal avklares og nye rutiner og arbeidsmåter skal defineres før samorganiseringen med Samisk høgskole er på plass. De veivalg som er foretatt skal innfri noen politiske målsetninger, og de kan utfordre vår evne til endring og omstilling, især på det administrative planet. Jeg er imidlertid sikker på at vi sammen skal få lagt de nye seletøyet for samisk forskning i Kautokeino godt på plass, og at vi sammen skal finne gode måter å holde tøylene på. At dette kommer til å bli krevende skyldes ikke så mye samorganiseringen som at vi stiller oss mål som krever stor innsatsvilje og målrettet arbeid.

Ved neste sving, når NSI har fått et nytt styre på plass, skal det lages en ny strategiplan for forskningen ved Instituttet. Jeg skal ikke foregripe innholdet i den. Mitt foredrag er altså ikke en programerklæring for samisk forskning ved NSI. Strategiplanen skal forankres blant ansatte og styrende organer, og jeg ser fram til spennende og konstruktive samtaler i nærmeste framtid. Det jeg vil gjøre her er å avsløre noen refleksjoner og tanker om de kunnskapsmessige utfordringer vi står over for.

Globalisering, modernitet og endring er stikkord i mange sammenhenger i dagens samfunn, ikke minst innen forskningen. Samfunnslivet forstås som å være i en slags konstant refleksiv tilstand, der nye utviklingstendenser og trender banker på alle dører. Endringsfokuset byr på interessante perspektiver og utfordringer i en tid da verden sies å bli stadig mindre. Men av og til få jeg en liten mistanke om at det ikke bare er en frukt av moderne prosesser. Bak oppattheten av globalisering og utjevning av kulturelle forskjeller kan det også skjule seg et snev an eldre, evolusjonistisk tankegods.

Videre kan fokuset på det nye og foranderlige overskygge at det finnes noe som binder sammen fortid og nåtid, at det finnes noe som heter kontinuitet. Vi ser slike sammenhenger bare dersom vi har oppmerksomhet på dem, og det er for tiden ikke særlig "trendig". I en omstillings- og endringsorientert verden må vi ikke overse mot at det også finnes noen seige strukturer. Faktisk er det gjerne gjennom sammenhengen mellom fortid og nåtid at ting overhodet får mening, det være seg i et enkelt-menneskes, en menneskegruppes, en institusjons eller et folks liv. Fornyelse og trans-

formasjon står ikke nødvendigvis i kontrast til kontinuitet. Det som vedlikeholdes gjennom fornyelse er ikke statiske former med dødt innhold, men fleksible og levende strukturer, praksiser og verdier.

Jeg vil tilføye at å måtte forholde seg til usikkerhet og omskiftelighet ikke er ukjent i samisk sammenheng, heller ikke i tidligere tider. En sårbar og uforutsigbar natur, den politiske marginaliseringen, kravet til å mestre flere kulturelle kontekster og en rettstilstand med et stort gap mellom det formalrettslige og det sedvanerettslige, har stilt og stiller store krav til omposisjonering, reforhandlinger og fleksible tilpassinger. I dette ligger det en kulturell kompetanse som på et generelt nivå har stor overføringsverdi. Sett i en slik sammenheng kan samisk forskning fungere som et viktig korrektiv til det som ellers kan fremstå som selvsagt og selvforklarende. Også i den ikke-samiske verden er rammer og strukturer som tidligere nærmest ble oppfattet som en del av naturens orden, ikke lenger like entydige. Kanskje har vi noe å tilføre verden rundt oss, både på det erkjennelsesmessige planet og på andre måter?

Nordisk Samisk Institutt har som formål gjennom forskning å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv. Vi skal altså produsere kunnskap som tjener dette formålet. Mens noen konsekvenser av et slikt mål er udiskutable, er andre avhengig av hvordan vi forstår kunnskapsbehovet, hva vi mener vil være god og nyttig kunnskap. Det udiskutable ligger blant annet i språkforskningen, både rene språkprosjekt og det å ta samisk i bruk som forskningsspråk. Forskningsmiljøet i Kautokeino har en sterk plass i samisk språkforskning. Det ligger en stor utfordring i å vedlikeholde og videreutvikle denne posisjonen, og i å skape forståelse for at behovet for språklige forskningsprosjekt må avspeile seg i økonomiske virkemidler. I en tid da en stor del av det økonomiske grunnlaget for forskningsprosjekter er rettet mot å skaffe bedre grunnlag for forvaltningsordninger og politiske beslutninger, er det ikke alltid like lett å få gjennomslag for dette behovet. Nyheten statssekretær Ellen Inga O. Hættas brakte oss i dag, at Kommunal- og regionaldepartementet har gitt 1 million i ekstrabevilgning til Norges forskningsråds samiske program for å styrke samisk som originalspråk i samisk forskning, er i lys av dette svært gledelig.

Et annet forskningsfelt det etter mitt syn er innlysende at Nordisk Samisk Institutt skal være aktiv innenfor er reindriftsforskningen. Her er mulighetene for finansiering noe bedre. Det gjelder især for forskning som ser reindrift i et videre økologisk bærekraftperspektiv, inkludert tradisjonell reindriftskunnskap. Forskningsbehovet har her sammenfall med internasjonale forpliktelser til dokumentasjon og vedlikehold av tradisjonskunnskap. Det samlede forskningsmiljøet i Kautokeino er på sine felt det fremste i Norge når det gjelder forskning på reindrift i kulturell, språklig, rettslig, økonomisk og økologisk forstand, og det er en stor utfordring å videreutvikle denne plattformen, samtidig som man bygger positive allianser og samarbeid. Innenfor reindriftsforskningen ligger et potensial for internasjonalisering av forskningen. Det vil være nyttig for reindriftsforskning ved NSI i å videreutvikle et komparativt perspektiv gjennom å inkludere reindrift blant samer i Russland og blant andre reindriftsfolk i det arktiske og subarktiske området.

I mine øyne bør også praksiser og kunnskap i andre samiske næringer, som fiskeri, jordbruk og utmarksnæringer være sentrale forskningsområder ved Nordisk Samisk Institutt. Samisk kultur har en viktig basis i områder og naturressurser. Vedlikehold og styrking av samisk kultur er nært forbundet med vedlikehold av nære relasjoner til de ressursene Sápmi rommer, og til de geografiske utstrekninger som inngår, både i økonomisk, rettslig og kulturell sammenheng. Det nære forbundet med landskap og

natur avspeiler seg på mange måter, som i språk, tradisjoner og fortellinger, i forholdet mellom slekt og område og i musikk, litteratur og kunst. Jeg vil understreke at jeg ikke ser en motsetning mellom forskning på aktiviteter knyttet nært til landskap og ressurser og forskning på moderne livsformer og globale påvirkninger. Påvirkning fra det internasjonale samfunnet møter man i landskap og virksomheter.

Fra et majoritetsperspektiv etterspørres gjerne hva samiskheten består i, hva det er som skiller det samiske fra "det vanlige". Noen ganger ser en sågar at "samisk" og "etnisk" brukes som synonyme begreper. Dersom oppmerksomheten i for stor grad rettes mot majoritets/minoritetsdimensjonen kan det, etter mitt syn, resultere i et innoverskuende og selvgranskende blikk, med fokus på identitet, gjerne også på tap av identitet. Fra et samisk perspektiv er problemstillinger knyttet til vedlikehold og styrking av grunnlag for språk, bosetning, samfunnsliv og kulturelle ytringer og betingelser for selvartikulering vel så vesentlig som analyser av hva "samiskheten" inneholder.

En viktig forutsetning for den kursen vi skal sette videre er at vi befinner oss i Kautokeino. Denne beliggenheten, og den nærheten til det levde liv i et samisk lokalsamfunn, gjør at vi ikke så lett ender opp med distansert ekspertkunnskap. Det gir oss en uvurderlig innsideforståelse av for eksempel hvor statlig politikktutforming har en kunnskapsmangel, og av hvilken kunnskap som best oppfyller et krav om relevans i forhold til overordnede kunnskapsmål. Det samme oppfylles ved at våre forskere jevnt over har nært kjennskap til språk og kultur før de kommer til NSI. Vår erfaring er at nettopp denne kompetansen gjør oss til en attraktiv samarbeidspart, men også at vi må passe på at denne kompetansen får en reell og ikke bare symbolsk plass i prosjekter vi inviteres til å slutte oss til.

Tradisjonell kunnskap er kommet på den politiske og forskningsmessige dagsorden. Forskning på tradisjonell kunnskap har en rettighetsdimensjon som i blant oversees. Den utfordrer både politiske og forskningsetiske sider. Vi har forutsetninger for en særlig posisjon i slik forskning, men dermed også ansvar for å bevisstgjøre oss selv og andre på at tradisjonskunnskapen er det samiske folks aktivum. Dette er også en forskningspolitisk utfordring.

De forskningsmessige prioriteringer ved NSI springer ikke ut av et vakuum. Slik vi antar at andre posisjonerer seg under hensyn til hvor vi befinner oss i det faglige forskningsterreng, må vi ta hensyn til at det er flere aktører i samisk forskning, og at også deres kunnskapsproduksjon bidrar til å fremme samisk kultur og samfunnsliv. Et godt samarbeid med og enn god arbeidsdeling mellom institusjoner som er aktive i samisk forskning, og ikke minst i rekruttering til samisk forskning, har stor betydning for NSI sin framtid. Vi skal bestrebe oss på en god arbeidsfordeling mellom institusjonene, men samtidig er det viktig at vi aksepterer av våre forskningsaktiviteter ikke bare tangerer, men også til en viss grad overlapper. Det overlappende feltet kan være problematisk, men kan også gi grobunn for en fruktbar kommunikasjon og diskusjon.

I forbindelse med det kommende jubileet ble jeg for noen dager siden intervjuet av en avisjournalist. Hun reflekterte en holdning jeg nok har hørt uttrykt før: at den på NSI produseres lite og at kvaliteten på det som produseres er lav. Dette synes å være en seiglivet myte. Både kunnskapsproduksjon og gjennomslag for finansiering av nye prosjekter de senere år viser at siden den forrige omorganiseringen, da Instituttet

staket ut en ny kurs med vekt på forskningsaktivitet, har produksjonsraten og kvaliteten vært god.

Vi skal fortsette å arbeide for en kvalitativ god forskning, men det vi trenger like mye til er å styrke vår forskningsformidling. Vi er fortsatt for usynlige i sammenhenger der vi burde ha en kjent profil, og altfor få har lett tilgang på våre forskningsresultater. En av de måtene vi forsøker å bedre dette på, er å opprette web-sider for forskningsprosjekt. Jeg er ganske stolt av at tre av våre viktigste prosjekt nå har egen web-basert formidling på tre språk. Det dreier seg om et landskapsprosjektet, et prosjekt om samisk statistikk og et om reindriftsnæringens økonomi. Jeg anbefaler dere alle å ta en titt på disse sidene.

En form for formidling som samtidig er et nyttig kvalitetsparameter, er publisering i nasjonale og internasjonale tidsskrifter med referee-ordning. Der er vi ikke like langt fremme, men dette er et av punktene som skal diskuteres i vår strategiplan. Publisering internasjonalt vil også gjøre at samisk forskning blir tilgjengelig for andre urfolksinstitutter og -forskere. Når vi dyktiggjør oss i formidling på vitenskapens premisser må vi likevel ikke glemme at tilbakeføring av kunnskap til det samiske samfunn - ned til den minste enhet, enkeltmennesket – er en av våre aller viktigste forpliktelser. Dette krever en bevisst satsing, og vi har mye å gjøre på dette feltet.

Dette bringer inn spørsmål om nytte og relevans. Samisk forskning skal ha nytteverdi for næringsmessig og økonomisk utvikling, for politiske beslutningstakere og lovgivere, for økologisk og kulturell bærekraft, for språklig vedlikehold. Etter mitt syn er det likevel særdeles viktig at vi ikke lar den umiddelbare og lettforståelige nytten ta hele plassen. Vi trenger også samisk forskning som stiller store og grunnleggende spørsmål, og der nytten ikke er rett rundt hjørnet eller like innlysende. Faktisk er jeg overbevist om at samisk forskning har mye å bidra med til utvikling av nye teoretiske perspektiver og metodiske tilnæringsmåter, nettopp ved å ta utgangspunkt i samisk språk, forståelsesformer og praksis.

ÁVVUDEAPMI
SÁNII- JA GOVAIGUIN

JUBILEET
GJENNOM ORD OG BILDER

Sámi Instituhtta - 30 jagi

Čállán: Issát Sámmol Heatta

Gávdnui ođđa bargobáiki
Gohčoduvvui Instituhttan
Olbmot jerre: Mii bat dat lea?
Manne galgá? Masa ávkin?
ČSV-at!

Davvi guovlluid eatnanravddain
gávdnui imašlágan álbmot
Mehciin elle
Návddiin bihte
Ille olbmo vuogit ledje
Nu dat gullui

Diehtováibmilis oahppohearrát
vulge iskat imašlačča
Geahččat
Oaidnit
Diehtit
Dovdat
Duodaid dahkat doavumiin
Nu lei dolin

Áiggiid mielde šattai jáhkku
Hearvás govat
Gávpegálvvut
Meahci imašlágan eallit
Ille olbmot
Ille vierut
Oahpa fertii daidda doalvut
Ovdáneami

Dalle bohte guossit guhkkin
Olleje dan gullon guvlui
Gávdne geainnuid
Gávdne báikkiid
Válde vearu
Oamastedje
Álbmot šattai dovdduseabbun
Gullogođii

Eatnama álbmoga áššit sáhkan
Galge diehtodávvirin de
Olmmošnalli eallinvuogit
ledje áiggi guovddážin
Álbmoga birra šattai sáhka
Oahppodieđut

Bohte dalle gáibádušat
Ođđa áiggi ráhkkanusat
Galggai girji
Galggai govva
Galge dieđut mannat miehtá
Nie de álggii boasttu jáhkku
Earáid giedas

Dál leat áiggi mearkkat vássan
Čájehan dan ovdáneami
Bajidan dan čuvgehusa
Dál lea áigi sága divvut
Buktin ovdan duohtavuodá
Hervekeahtá

Viimmat álbmot oazžu sáni
ságavuoddu divodeaddjin
Beassá cealkit šikkukeahtá
Doalvut dieđuid dálá dilis
Dálkkas diehtomeahttumiidda
Eahpikkeahtá

30 jagi lea du ahki
Don it leat šat álggahalli
li šat nu nuorra
Muhto movttain
áiggut sálvit ođđa coavcci
Ovddádussan

Jerret makkár áššis sáhka
Mii lea namma? Instituhtta?
Mii bat dat ges lea? Masa ávkin?
Árvvoheamit!

Don leat bohtán bissuma várás
Don leat joatkán vuodđobarggu
Iskamušaid
Ságastallama
Dološ dieđuid geahččaleaddji
Beaivválaččat

Dál de galgá gullot namma
Vuodđu álggos
Ođas dasto
Ledjet álggos gal nu amas
Lea dat Sámi Instituhtta
Du mii leat dál ávvudeame
Oktasaččat

Don leat deavdán 30 jagi
Dál mii čoahkkanan leat dása
Geahččat fas maŋos
Mihtádallat
Árvvoštallat veardádallat
Galgat oaidnit hivvodaga
Otná dilis

Sávvat lihku ávvubeivviin
Doaivut diehtit
Oaidnit ávkki

Oaidnit eavttuid
Dovdat dárbbuid
Mii leat mielas
Mis lea doaivu
Mii leat movttain meriid mielde
Gierdevaččat

Dovddus Sámi Instituhtta
Lehkos lihkku boahhtevuođain
Čuvgehusas dutkat dieđuid
Árvvu bajás
Giela ovddas
Dalle diehtit dárbbašlašžan
Álbmot oaidná ávkkálažžan

Dovdá dieđuid dálá dilis
Oidnogohtá nama govva

Dovdomearka

Issát Sámmol Heatta

Ingar N. Kuoljok, Nils Johan Päiviö, Svanhild Andersen

Irja Seurujärvi Kari

Torunn Pettersen

Pekka Aikio, Nils Ø. Helander, Kirsti Strøm Bull ja earát/og andre

Nils Jernsletten

Marit Myrvoll ja/og Nils Jørgen Nystø

Gunvor Guttorm ja/og Lars Anders Baer

Máret Guhttor ja/og Niklas Labba

Mai Britt Utsi ja/og Samuli Aikio

Jelena Porsanger ja/og Arnt-Ove Eikeland

Inga Kemi Turi ja/og Nils Johan Päiviö

Mai Britt Utsi ja/og Audhild Schanche

Finn Olav Nystad